

Univerzita Palackého v Olomouci

Fakulta tělesné kultury

DIPLOMOVÁ PRÁCE

(magisterská)

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

FAKULTA TĚLESNÉ KULTURY

SENIOR JAKO DOBBROVOLNÍK VE ŠKOLNÍ DRUŽINĚ VE MĚSTĚ KOPŘIVNICI

Diplomová práce

(magisterská)

Autorka: Bc. Lenka Bartoňová, Rekreatologie

Vedoucí práce: Mgr. Luděk Šebek, Ph.D.

Olomouc 2015

Jméno a příjmení autora: Bc. Lenka Bartoňová

Název diplomové práce: Senior jako dobrovolník ve školní družině ve městě Kopřivnici

Pracoviště: Katedra rekreologie

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Luděk Šebek, Ph.D.

Rok obhajoby diplomové práce: 2015

Abstrakt:

Diplomová práce se vztahuje k problematice narůstajícího počtu seniorů v celkové populaci České republiky. Cílovou skupinou výzkumu jsou aktivní senioři, kteří disponují velkým množstvím volného času a sami mají zájem aktivně přistupovat k jevům, které se jich týkají. Zároveň se v práci poukazuje na vztah mladších generací k seniorům. V této práci je taktéž věnován prostor tématu dobrovolnictví vzhledem k dostupnosti volného času seniorů a jeho možného využití smysluplnými aktivitami. Práce předkládá návrh podpořit myšlenku utužování mezigeneračních vztahů a mezigeneračního učení formou dobrovolného setkávání a zapojování se do aktivit společně s mladší generací. Předmětem je participace aktivních seniorů na celoročním programu školních družin ve městě Kopřivnici nebo na vybraných aktivitách, které se nabízí dětem při běžném chodu školní družiny. Teoretická východiska shrnují problematiku aktivního stárnutí a dobrovolnictví a třetí část pojednává o chodu školní

družiny, jejich činnostech a spolupráci s jinými subjekty. Předmětem výzkumné části práce je návrh programu Senior jako dobrovolník ve školní družině ve městě Kopřivnici. Ta se dělí na Hlavní výzkum I, kde respondenty tvoří vybraná skupina aktivních seniorů ve městě Kopřivnici a na Hlavní výzkum II, kde respondenty zastoupily vychovatelky školních družin při základních školách ve městě Kopřivnici. Byla zjišťována míra zájmu o participaci aktivních seniorů na aktivitách školní družiny ve městě Kopřivnici a míra zájmu školních družin na spolupráci se seniory na bázi dobrovolnosti. Výsledky dotazování ukazují, že návrh programu Senior jako dobrovolník ve školní družině ve městě Kopřivnici shledalo vysoké procento vychovatelek jako zajímavý, vychovatelky by personální výpomoc při práci s dětmi uvítaly a 60 % by si dovedlo představit spolupráci se seniory. Zapojení se do programu podle návrhu projevilo zájem 40 % z dotazovaných vychovatelek a 35 % nevyklučuje účast někdy v budoucnu. Pokud jde o výsledky výzkumu u seniorů, vysoké procento seniorů se stýká s vnoučaty a mají mezi sebou dobré vztahy. 21 % seniorů by se zapojilo do programu Senior jako dobrovolník ve školní družině ve městě Kopřivnici podle návrhu. Negativní reakce u seniorů nebyly zaznamenány, pouze obavy z neznámého prostředí, obavy z vlastního selhání a reakce okolí.

Klíčová slova: senior, aktivní stárnutí, mezigenerační vztahy, mezigenerační učení, dobrovolnictví, školní družina

Souhlasím s půjčováním diplomové práce v rámci knihovních služeb.

Author's first name and surname: Bc. Lenka Bartoňová

Title of the magister's thesis: : Seniors as a volunteer after-school club in Kopřivnice town

Department: Rekreology

Supervisor: Mgr. Luděk Šebek, Ph.D.

The year of presentation: 2015

Abstract:

This diploma work main theme is focused on the increasing number of elderly people in total population of the Czech Republic. The target group of the research are active seniors, who have plenty of free time and who are interested actively dealing with topics that affect them. Besides, there's a noticeable intolerance and disrespect of younger generation towards the seniors. This work is also mentioning a theme of volunteerism due to the availability of free time seniors and their possible use in purposeful activities. This scheme is proposing to support an idea of compaction intergenerational relationships and intergenerational learning through voluntary meeting and engagement in activities together with the younger generation. The proposal deals with active participation of older people in the yearlong program, after-

school centers in Kopřivnice town or selected activities that are offered to children during normal running after-school clubs. This thesis is divided into theoretical principles, which have three parts. The topic of seniors and their active aging, volunteering and the third part deals with the operation of school clubs, their activities and cooperation with other entities. The following practical part suggests a program Senior as a volunteer in after-school club in Kopřivnice town. This program proposal is the main the subject of my diploma work. It is divided to Main research I, where respondents are formed by a selected group of active seniors in Kopřivnice town, and Main Research II, where respondents were replaced by school governesses within primary schools in Kopřivnice town. Based on a semi-structured questionnaire, there was a rate of interest in participation of active seniors in the activities of school clubs explored in Kopřivnice town. Also an interest rate of school centers to work with seniors on a voluntary basis. The research results indicate that the draft program: Senior volunteering in after-school club in Kopřivnice was found by a high percentage of governesses as interesting. They said they would have appreciated an in-person assistance working with children and 60% liked the idea of cooperation with seniors.

40% of surveyed governesses expressed interest in involvement in the program, and 35 % think of participating in the future. Results of research with the elderly, a high percentage of seniors socialize with their grandchildren with whom they have good relationships with. 21 % of seniors would participate in the Senior program as a volunteer at after-school club in Kopřivnice. Negative reactions have not been reported among the elderly, apart from being afraid of the unknown environment, fear of their own failure and reactions around.

Keywords: senior, active aging, intergenerational relationships, intergenerational learning, volunteering, school club

I agree the thesis paper to be lent within the library service.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně pod vedením Mgr. Luďka Šebka, Ph. D., použila pouze uvedenou literaturu a prameny.

V Olomouci dne 25. dubna 2015

.....

Ráda bych poděkovala Mgr. Luďkovi Šebkovi, Ph.D. za odborné vedení diplomové práce, cenné rady a trpělivost. Také bych ráda poděkovala všem respondentům, kteří si našli čas a ochotně se mnou vedli rozhovor.

OBSAH

OBSAH.....	8
1. Úvod.....	12
2. Teoretická východiska	13
2.1 Senioři	13
2.1.1 Definice stáří	13
2.1.2 Aktivní stárnutí.....	15
2.1.3 Volnočasové aktivity seniorů	18
2.1.4 Mezigenerační vztahy.....	19
2.1.5 Ageismus	20
2.1.6 Mezigenerační učení.....	21
2.1.7 Mezigenerační programy.....	22
2.2 Dobrovolnictví	26
2.2.1 Definice dobrovolnictví.....	26
2.2.2 Typy dobrovolnictví.....	27
2.2.3 Formy dobrovolnictví.....	27
2.2.4 Oblasti dobrovolnictví.....	28
2.2.5 Historie dobrovolnictví.....	29
2.2.6 Dobrovolnictví ve světě.....	30
2.2.6.1 USA.....	30
2.2.6.2 Evropa	32
2.2.6.3 Česká republika	33
2.2.6.4 HESTIA.....	35
2.2.6.5 Evropská dobrovolná služba (EDS)	35

2.2.6.6	Evropský rok dobrovolnictví 2011	36
2.2.7	Dobrovolnictví pro rok 2015	36
2.2.7.1	Lisabon je evropským hlavním městem dobrovolnictví pro rok 2015.	36
2.2.7.2	Mezinárodní konference v Ženevě 2015	37
2.2.8	Pojem dobrovolník	37
2.2.9	Motivace	38
2.2.10	Výběr dobrovolníků	38
2.2.11	Koordinátor dobrovolnického centra	39
2.2.12	Supervize dobrovolníků	39
2.2.13	Legislativní rámec	39
2.2.14	Dobrovolnictví ve školství	41
2.2.15	Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících	41
2.2.16	Senior jako dobrovolník	42
2.3	Školní družina	43
2.3.1	Definice školní družiny	43
2.3.2	Charakteristika školní družiny	44
2.3.3	Kurikulární přístup	44
2.3.4	Funkce školní družiny	47
2.3.5	Cíle výchovy ve školní družině	47
2.3.6	Školní vzdělávací program školní družiny	48
2.3.7	ŠVP pro družiny a kluby	49
2.3.8	Projekty	50
2.3.9	Činnosti ve školní družině	51
2.3.10	Vychovatelka ve školní družině	53

2.3.11	Supervize	55
2.3.12	Spolupráce školní družiny s jinými subjekty	55
3.	Cíle a výzkumné otázky	56
3.1.	Hlavní cíl výzkumu	56
3.2	Dílčí cíle	56
3.3.	Výzkumné otázky.....	56
4.	Metodika	57
4.1.	Charakteristika výzkumného problému.....	57
4.2.	Metoda výzkumu.....	57
4.3.	Předvýzkum.....	57
4.4.	Metoda výběru vzorku a cílová skupina pro Hlavní výzkum I	58
4.5.	Metoda výběru vzorku a cílová skupina pro Hlavní výzkum II.....	58
4.6.	Metodika a cílová skupina pro Hlavní výzkum I	59
4.7.	Metodika a cílová skupina pro Hlavní výzkum II	59
5.	Výsledky	61
5.1.	Hlavního výzkumu I.....	61
5.2.	Výsledky Hlavního výzkumu II	71
6.	Diskuze	75
7.	Závěr.....	76
8.	Souhrn	77
9.	Summary	78
10.	Referenční seznam.....	79
11.	Přílohy	87
1.	Návrh programu: Senior jako dobrovolník ve školní družině ve městě Kopřivnici.....	88

2. Dotazník I.....	96
3. Dotazník II	98

1. Úvod

Stárnutí populace je trend, který probíhá ve všech vyspělých zemích od konce 20. století. Tento jev je globální a závažný. Za přispění mnoha faktorů se věk populace zvyšuje. Největší podíl na zvyšování průměrného věku populace nese zlepšení životních podmínek, hygieny, rozvoj techniky a lékařství. Dalším faktorem je nízká natalita, která je v přímém protikladu „babyboomu“ ve 20. století. Období s vysokým počtem narozených dětí následovala období, kdy se dětí rodilo méně. Nejvíce patrné je to v případě silných poválečných ročníků. Právě tato mohutná populační vlna se bude v budoucnu výrazně podílet na zvýšení počtu seniorů v populaci České republiky. Seniori disponují velkým množstvím volného času, který si musí sami vyplnit a organizovat, jinak jim hrozí syndrom „prázdných čtyř stěn“, ztráta smyslu života. Hledání vlastní seberealizace v této životní etapě jim ovšem současná zrychlená doba nijak situaci neulehčuje. Přináší jedno z mnoha úskalí, se kterým se setkávají, a to je jisté odcizení mezi generacemi, které vede k intoleranci. Mladí lidé žijí ve zrychleném tempu a s rostoucím technologickým vývojem společnosti se staré generaci, která žila úplně jiným životním stylem, vzdalují. Za těchto okolností je vhodné se zaměřit na možnost prolomení těchto bariér a podpořit vytvoření a utužování mezigeneračních vztahů prostřednictvím mezigeneračního učení.

2. Teoretická východiska

2.1 Senioři

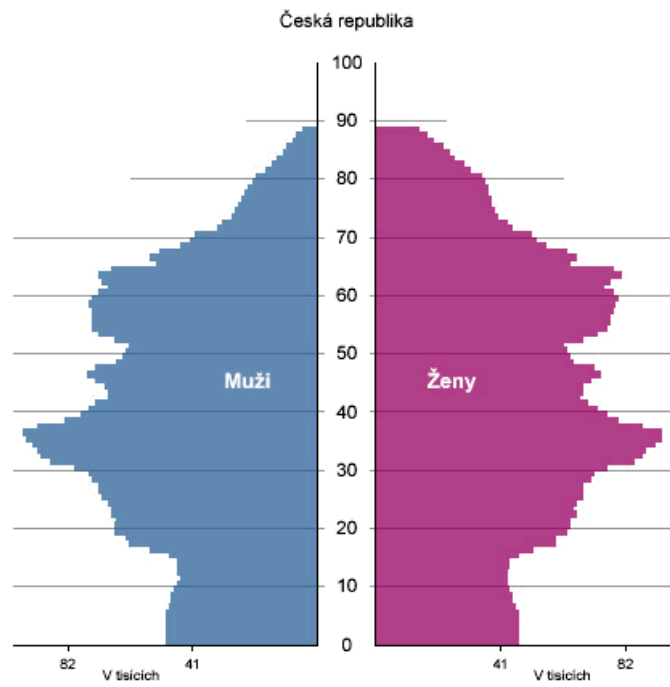
2.1.1 Definice stáří

Světová zdravotnická organizace - World Health Organization (2003) dělí odborně stáří do tří etap. Prvním je Senescence (stárnutí, časné stáří): 60 – 74 let. Druhým obdobím je Senium (stařecký věk, vlastní stáří, kmetství: 75 – 89 let a třetí etapu stáří nazývá Patriarchium (dlouhověkost): 90 a více let.

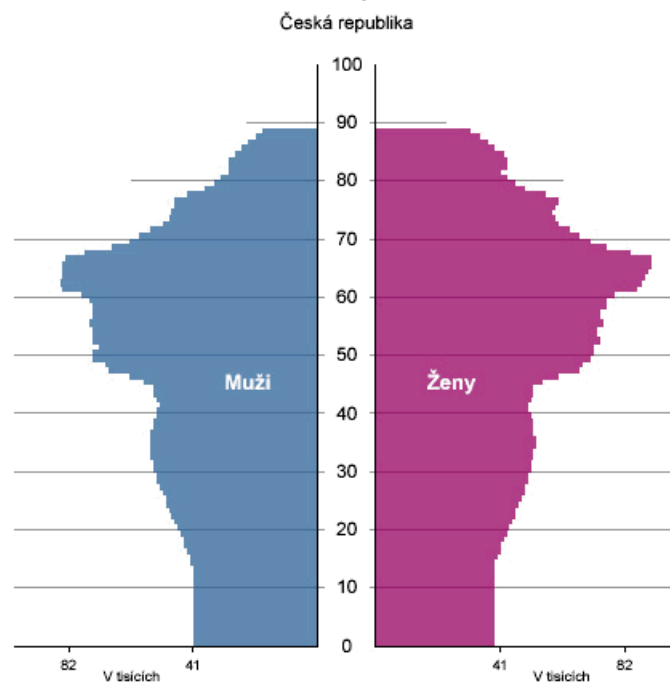
Langmeier a Krejčířová (2006, 202) definují proces stárnutí jako „souhrn změn ve struktuře a funkcích organismu, které podmiňují jeho zvýšenou zranitelnost a pokles schopností a výkonnosti jedince a jež kulminují v terminálním stádiu a ve smrti“.

Haškovcová (2002) poukazuje na to, že fyziologické stárnutí je přijímáno spíše jako nezbytná skutečnost a podstatnou roli hraje to, zda je zachována soběstačnost a jakou mírou je proces stárnutí komplikován nemocemi. V moderní společnosti se „favorizuje mládí, funkčnost a plná nezávislost“ (Haškovcová, 2002, 13), proto je ztráta praktické soběstačnosti obávanou realitou. Reinwaldová (1999) zdůrazňuje, že tělo i mysl se dají vytrénovat, aby mohly dobře fungovat i ve stáří. V posilování fyzické i psychické části osobnosti vidí způsob úniku od stagnace a atrofie. Stárnout zdravě znamená odstranit zlozvyky a nezdravý životní styl již v mládí a podpořit aktivitu, správnou výživu, způsob myšlení a životní prostředí. Toto období, které je nazýváno rovněž třetí věk, je fází života, v němž dochází k identifikovatelným změnám, daným stárnutím, které ale ještě nemusejí být tak velké, aby staršímu člověku znemožnily aktivní a nezávislý život (Vágnerová, 2007).

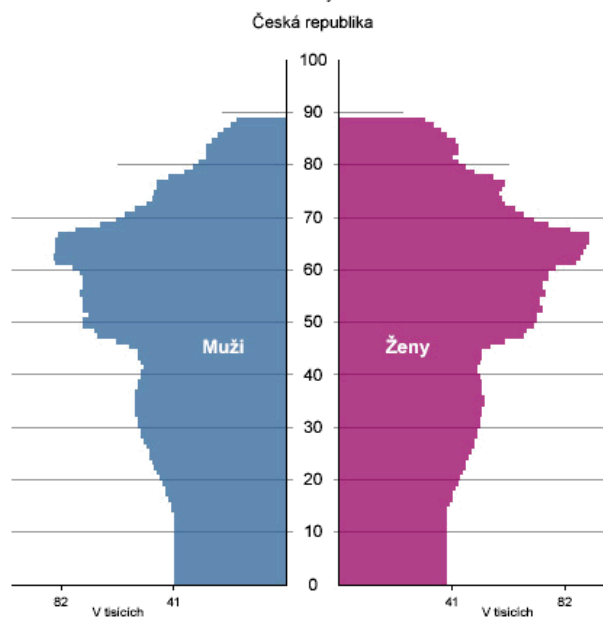
Stáří je poslední, závěrečnou etapou života, která bývá označovaná jako postvývojová, protože již byly realizovány všechny latentní schopnosti rozvoje (Stuart–Hamilton, 1999).

Obr. 1 Věková skladba obyvatelstva ČR v roce 2010
Zdroj: ČSÚ

Obr. 2 Věková skladba obyvatelstva ČR v roce 2040
Zdroj: ČSÚ

Obr. 2 Věková skladba obyvatelstva ČR v roce 2050

Zdroj: ČSÚ

2.1.2 Aktivní stárnutí

Hlavním výstupem Evropského roku aktivního stárnutí a mezigenerační solidarity 2012 v České republice bude nový Národní program přípravy na stárnutí na období let 2013 až 2017, jehož cílem je podpořit aktivní zapojení starších osob a seniorů do společnosti a zvýšit kvalitu jejich života.

Pro přípravu tohoto zásadního strategického dokumentu vlády Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky zvolilo komunitní přístup, který umožňuje všem důležitým aktérům aktivní zapojení do procesu jeho tvorby (<http://www.tydenik-skolstvi.cz/archiv-cisel>, 2012).

Podle Jandourka (2009) se pojem společenské stáří začal vyvíjet až v době průmyslových revolucí, kdy se oddělilo bydliště od pracoviště. V této době starší lidé přestali zvládat tempo tovární výroby a byli nuceni pracoviště opustit. Z tohoto důvodu se začal vytvářet penzijní systém, který by ekonomicky zajistil alespoň minimální životní podmínky seniorům. V současné době je věková hranice odchodu do důchodu stanovena společenskou dohodou s ohledem na ekonomické možnosti státu. Díky stárnoucí populaci se tato pomyslná hranice posouvá do vyššího věku, jelikož nízká hranice penzionování je ekonomicky neudržitelná. Tento 'třetí věk' života člověka může vyvolat v mnoha seniorech

pocity méněcennosti, neužitečnosti, zbytečnosti. Již proto vznikají programy, které podporují aktivní stáří, vznikají kluby a spolky, které aktivně oživují volný čas a v neposlední řadě jsou zakládány univerzity třetího věku s tezí celoživotního vzdělávání a seberealizace lidí v postproduktivním věku. Odchod do důchodu je jeden z mnoha těžkých okamžiků pro každého starého člověka a může vyvolat silnou životní krizi. Penzionováním člověk mění svoji identitu, životní styl i sociální okolí. Životní zvraty, ztráty a změny patří nejen k období stáří. Každý jedinec v průběhu života získává zkušenosti se ztrátou, přesto jsou ztráty ve stáří určitým způsobem specifické. Životní zvraty se kumulují a senioři se stávají slabší a zranitelnější. Vyrovnání se s životní změnou není často snadné. V dětství a dospívání připravují tyto zlomy jedince na dospělost, ale odchod do důchodu představuje spíše odchod ze světa dospělých a vstup do stáří, do konečné stanice blízko smrti.

Jandourek upozorňuje, že výše uvedené změny se mohou ve svých 'psychofyzických souvislostech' odrazit i na zdravotním stavu. Značná část společnosti žije v domněnku, že „starým lidem brání nemoci a psychická nezpůsobilost v další práci, ačkoliv se tu někdy zaměňuje příčina a důsledek“ (Jandourek, 2007, 238).

Se vstupem do třetího věku se mění i sociální role. Kromě odchodu do důchodu se mění i rodinné zázemí. Rodinu opouštějí dospělé děti, zakládají svoji vlastní rodinu. Stárnoucí rodiče si musí zvyknout na novou roli prarodičů (babičky a dědečka) a na život v manželství ve dvou. Ve stáří si člověk musí zvykat na fyziologické a psychické změny, na zužování okruhu vrstevníků a často se musí vyrovnat s úmrtím partnera či změnou bydlení (přestěhování či institucionalizace). „Prázdnota, kterou bude potřeba vyplnit, může člověka děsit.“ (Pichaud & Thareauová, 1998, 27).

Haškovcová (2002) označuje období aktivního stáří pojmem 'druhý životní program', který podle formy aktivity dělí do čtyř skupin:

1. Možnost dále se věnovat svému zaměstnání nebo pracovat dále v jiném méně náročném oboru formou zkrácených úvazků, flexibilní pracovní doby či brigád.

2. Pro pocit uspokojení a společenského uznání existuje forma dobrovolnictví (voluntérství).

3. Rozvíjení individuálních aktivit, koníčků a zájmů (Svaz zahrádkářů, klub včelařů, filatelistů, klub důchodců a mnoho dalších).

4. Akademie a univerzity třetího věku jsou součástí programu celoživotního vzdělávání a těší se oblibě zejména u seniorů, kteří mohou, ale nechtějí pracovat a individuální aktivity jim nepřináší potřebné uspokojení. Součástí jsou také cykly trénování paměti, které jsou velkým přínosem pro udržení si vitality během stáří.

„Filosofii ‘seniorského občanství’ přetavily politické programy na filosofii aktivního stárnutí. Hlavními složkami těchto programů měly být:

Ekonomická aktivita do vysokého věku, odkládání odchodu do důchodu, zdravý životní styl, dobrovolnictví a celoživotní vzdělávání“ (European Commission 2002 in Vidovičová 2002, 344). „Aby člověk prožil spokojené stáří, je třeba mu umožnit pokračovat v aktivním životním stylu a nevynechávat ho v participaci na společenském dění. Aktivní stárnutí má lidem umožnit využít jejich mentální, fyzický a sociální potenciál, a zároveň jim má poskytnout takovou ochranu a péči, jakou budou potřebovat“ (WHO 2002,12). „Koncept aktivního stárnutí nahlíží na starší lidi jako na subjekty s vlastními právy, povinnostmi a touhami, kteří mohou plnohodnotně participovat na společenském dění. Snaží se o posun paradigmat, kdy staří lidé nemají být vnímáni pouze jako někdo, o koho je třeba se postarat, a kdo pouze pasivně čeká, jak s ním druzí naloží“ (WHO 2002, 13).

Americký zdroj se odkazuje na Světovou zdravotnickou organizaci, definuje zdraví jako „stav úplné fyzické, duševní a sociální pohody a ne pouze nepřítomnost nemoci nebo slabost. Vzhledem k tomu, že duševní zdraví je zásadní pro celkové zdraví a pohoda, musí být rozpoznány a léčeny u všech Američanů, včetně seniorů se stejnou naléhavostí jako fyzické zdraví. Z tohoto důvodu, duševní zdraví se stává stále důležitější součástí poslání veřejného zdraví. Starší lidé, kteří se zapojují do různých tvůrčích aktivit, mají pozitivnější pohled

na život, užívají méně léků a těší se lepšímu zdraví (http://www.cdc.gov/aging/pdf/mental_health.pdf).

V České republice součástí celkové sociální politiky by měla být příprava na stáří, která zahrnuje fyzické, psychologické a zdravotní aspekty jednotlivce. Usnesením č. 8, ze dne 9. ledna 2008 byl vládou České republiky přijat Národní program přípravy na stárnutí na období let 2008 až 2012 s názvem 'Kvalita života ve stáří'. Tento program zahrnoval tři okruhy. První byl věnovaný prevenci duševního zdraví. Druhou částí byla výchova k psychické a fyzické soběstačnosti (tělesné aktivity vhodné pro seniory, stravovací návyky atd.). A poslední oblast, nejdůležitější, se zabývala potřebou vzdělávání a edukací v oblasti sociální integrace, nácvikem komunikačních a sociálních interakcí (MPSV).

„Je důležité, aby se stát věnoval proseniorské edukaci zahrnující přípravu na stáří. Zároveň je však zcela nezbytné, aby byl věnován i prostor proseniorské edukaci, která prostřednictvím aktivit zacílených na mezigenerační porozumění a společenské uznání stáří vytváří pozitivní obraz o seniorech a překonává negativní stereotypy (ageismus)“ (Šerák, 2009, 191).

2.1.3 Volnočasové aktivity seniorů

Aktivity, které senioři vykonávají, se od mladého člověka nijak výrazně neliší, jen si je senior přizpůsobuje svému věku. S modernizací doby, se mění i prožívání volného času, a to nejen v mladší generaci, ale i u seniorů. Někteří senioři ještě stále pracují, jiní začínají studovat stále populárnější univerzity třetího věku, jiní sportují, hrají divadlo, cestují. V posledních letech se rozvíjí aktivity určené pro seniory. Vznikají senior fitcentra, cestovní kanceláře zaměřené na seniory, umělecké kroužky. Senioři dnes mají možnost aktivního stáří a neustálého rozvoje své osobnosti. Mají možnost využívat volného času, kterého v době svého zaměstnání mnoho neměli. To jak svůj volný čas stráví a co za něj vůbec považují, záleží vždy na osobnosti jedince a na jeho zájmech (Štilec, 2004).

S odchodem ze zaměstnání tak lidé ztrácejí pravidelné kontakty se svými přáteli, na které byli dosud zvyklí a často s tím i životní energii. Volnočasové aktivity zabírají podstatnou část dne starých lidí a proto je pro ně jejich skladba a vůbec i pouhé samotné provozování velmi důležité. Aktivní trávení volného

času jim pomáhá udržovat si sociální kontakty s okolím a podporují i jejich fyzické a duševní zdraví a celkovou osobní pohodu tedy well-being (Agahi & Parker, 2005).

To, jak staří lidé tráví svůj čas, jaké možnosti se jim nabízejí nebo s jakými limity se potýkají, podle Agahiho a Parkera (2005) souvisí i s jejich duševním a fyzickým zdravím a naopak pak i způsob trávení volného času pak duševní a fyzické zdraví zpětně ovlivňuje.

Sociální participace a míra sociálních kontaktů s přáteli má podle Agahiho a Parkera (2005) zase pozitivní vliv na duševní zdraví a podporuje staré lidi k činnostem spojenými s duševní aktivitou.

Existuje řada institucí, které nabízí seniorům aktivity pro jejich volný čas. Patří mezi instituce jako Kluby aktivního stáří, kluby seniorů či kluby důchodců.

„Jedná o nejrozšířenější institucionalizované formy sdružování seniorů. Zřizovateli mohou být orgány místní správy, charitativní organizace, domovy důchodců či Svaz důchodců ČR. Vyznačují se méně formálními a trvalejšími vztahy členů. Nabízejí širokou paletu činností, např. přednášky, zájezdy, kulturní akce, jazykové kurzy, kurzy cvičení paměti či různé formy cvičení. Senioři se zde scházejí pravidelně a tráví zde spoustu volného času“ (Průcha, 2009, 484).

Škála různorodosti nabídek v každém městě nebo obci je různá, odvíjí se od stávajících podmínek dané lokality.

2.1.4 Mezigenerační vztahy

Definice generace

Dle definice sociologického slovníku nazýváme generací „seskupení příbuzných věkových skupin, které prošly socializačním procesem v podobných historických a kulturních podmínkách. Doba trvání jedné generace je přibližně 25 – 30 let“ (Jandourek, 2007, 91).

Tošnerová (2002) uvádí, že v současné době se setkávají čtyři generace. Generace je skupina lidí, která se narodila a dopívala ve stejné době bez ohledu na příbuzenský či jiný vztah. Vrstevníky spojují životní,

dobově podmíněné zkušenosti, hodnotový rejstřík a způsob uvažování. Každá generace vyrůstá v odlišných podmínkách a získávají tak do jisté míry odlišné životní zkušenosti. Od těch se pak odvíjí odlišné postoje, názory, normy a hodnoty. Dokud se svět měnil pomalu, nebyly tyto rozdíly tolik patrné. Děti zůstávaly dlouho pod ochranou rodičů a vzhlíželi k nim jako ke starším a zkušenějším.

Podle Jandourka (2007) vnímání generačních rozdílů závisí na několika faktorech. Zprvce na tom, z jakého pohledu na ně nahlížíme (třicátník x šedesátník). Rozdíly nalezneme i z pohledu života ve společné či oddělené domácnosti, a zda jde o člověka pracujícího v mladém dynamickém kolektivu nebo o někoho, kdo pracuje s lidmi o desítky let staršími.

Dle sociologického slovníku jsou generace „seskupení příbuzných věkových skupin nebo ročníků, které prošly socializačním procesem v podobných historických a kulturních podmínkách (generace 60.let, g. baby boomu, g. polistopadová)“ (Jandourek, 2007, 91).

Pro soužití generací je významná mezigenerační solidarita. Solidarita je podle sociologického slovníku „pocit sounáležitosti u příslušníků nějakého sociálního celku“ (Jandourek, 2007, 233). Je typická pro spolubojovníky ve válkách, při živelných katastrofách i při účasti na demonstracích. Solidarita připisovaná je pocit sounáležitosti, který vyplývá na základě nějakého přirozeného znaku (pohlaví, stáří) (Jandourek, 2007).

2.1.5 Ageismus

Ageismus jako termín se začal používat v 60. letech v USA. Je chápán jako diskriminace na základě věku a zahrnuje také negativní představy o seniorech. Vznikaly představy, že seniorská populace již nemá společnosti co přinést a představuje jen ekonomickou zátěž. K tomu velkou měrou přispívá i současná společnost, která upřednostňuje mládí a zdraví. Také rozpad tradičních rodinných vazeb vedl k prohlubování názorových rozdílů generací na různé aspekty života (Vidovičová, 2008).

Nejčastěji má zejména starší populace zkušenost s ageistickými formami stereotypů a chování, které se projevují v komunikaci: blahosklonná oslovení, zesměšňování, podceňování schopností kvůli věku. Jedná se především o individuální, negativní a otevřené formy věkově diskriminujícího chování. O něco méně častěji se objevují formy strukturální a institucionální, které se ovšem zdají být závažnější, neboť jsou vůči seniorům vnější a obtížněji neutralizovatelné. Zatímco v interpersonální komunikaci je možné na diskriminaci téměř bezprostředně reagovat, strukturální pravidla jsou neosobní a jejich původci vzdálení (<http://www.ageismus.cz/?m=3&lang=cz>).

Čtvrtina mladých lidí ve věku 15–29 let si myslí, že senioři žijí na úkor mladší generace. Pro řadu mladých lidí představují senioři spíše ekonomickou zátěž a zdroj problémů, který jim odčerpává peníze, které jim podle jejich názoru patří. Vyplývá to z jediného reprezentativního výzkumu. Věková diskriminace – ageismus Lucie Vidovičové (<http://www.senklub2.estranky.cz/clanky/jak-nas-vidi-mladi/seniori-na-odpis.html>).

Jednou z tezí, která z výzkumu ageismu Lucie Vidovičové (2008) vyplynula je, že zdrojem ageismu je mimo jiné věková segregace a jeho prevencí je věková inkluze. „Lidé, kteří se stýkají se staršími lidmi, posouvají chronologický začátek stáří do pozdějšího věku, což lze interpretovat také jako potencionálně větší porozumění této fázi života. Tito lidé vystupují proti segregaci věkových skupin ve společnosti a méně akceptují existenci věkových hranic a bariér ve strukturách“ (Vidovičová, 2008, 193).

Většina mezigeneračních sporů pramení z pokřiveného názoru na jiné generace a povznášením této představy na jedinou pravdu. To pak brání člověku pátrat dál po objektivní pravdě. Každé životní období nese něco nového. Nové zkušenosti, prožitky, situace s tím vším co nás přitahuje a zároveň znepokojuje, jako neznámo a odpovědnost. „Člověk se musí zřeknout starého, aby mohl přimknout k novému.“ (Pichaud, Thareauová, 1998, 21).

2.1.6 Mezigenerační učení

„Mezigenerační učení je „proces, skrze který jedinci všeho věku získávají dovednosti a znalosti, ale také postoje a hodnoty, a to z denních zkušeností,

ze všech možných dostupných zdrojů, a ode všech vlivů v jejich vlastních žitých světech“ (Hatton-Yeo, 2008, 3). Co tedy především vymezuje mezigenerační učení od jiných typů učení, je jeho zaměření právě na jednotlivé aktéry, tedy na zástupce různých generací, kteří do procesu učení aktivně vstupují. Rabušicová (2010), poukazuje na to, že mezigenerační učení je vlastně pouze postmoderní označení pro proces předávání/přebírání dědictví po předcích, kdy sociální a kulturní znalost je předávána od starších k mladším, dnes již nelze souhlasit. Je nutné jít v jejich uvažování o krok dále, a to zejména v souvislosti s rozvojem informační společnosti, kdy se role mladší a starší generace proměňuje. Na tomto základě tak musíme mezigenerační učení vnímat jako obousměrný proces předávání znalostí, dovedností a zkušeností mezi generacemi vzájemně.

Z hlediska zasazení mezigeneračního učení do širšího kontextu můžeme v souvislosti s ním hovořit o oblasti verbálně-kognitivní, sociální a senzomotorické (Průcha, 2005). Jedním ze základních znaků mezigeneračního učení je reciprocita, to znamená, že působení není jednosměrné a generace se ovlivňují navzájem (Newman & Hatton-Yeo, 2008).

Je nutné si uvědomit, že jak stará, tak i mladá generace společnosti něco přináší, vzájemně se doplňují a mají si co nabídnout. Petr Sak ve svém článku Vztahy mezi generacemi uvedl, že „ Je přirozenou potřebou funkcí mladého člověka a mladé generace prahnout po novém, po inovacích všeho druhu a začleňovat je do struktur svého myšlení a chování. Právě tato její potřeba a společenská vlastnost je motorem pohybu společnosti a předpokladem rozšířené společenské reprodukce. Naopak stará generace hlídá, aby tlak na změnu nepřekročil u mladé generace únosnou míru, při němž by již hrozila destabilizace společenských subsystémů a celé společnosti až na hranici anomie“(Sak, 2009).

2.1.7 Mezigenerační programy

Mezigenerační programy bývají nejčastěji vymezovány pomocí definice, kterou vytvořila organizace International consortium for intergenerational programmes (ICIP). Tato organizace byla založena v roce 1999 v Nizozemsku, aby podporovala systematický rozvoj mezigeneračních programů a jejich výzkum. Mezigenerační programy jsou definovány jako „sociální prostředky, které

vytvářejí cílevědomé a trvalé výměny zdrojů a učení mezi staršími a mladšími generacemi“ (Cherri, 2008, 8).

První mezigenerační programy začínají vznikat v 60. letech 20. století v Americe jako reakce na společenské změny související s rostoucím počtem starších osob v populaci, proměnou rodiny, rostoucím mezigeneračním napětím apod. Popisem těchto změn jsem se zabývala v předchozí podkapitole. Snížení kontaktu mezi věkově odlišnými skupinami vedlo k rozšiřování mýtů a stereotypů o mladých a starších lidech. Mladí lidé bez kořenů a vazeb na předchozí generace začínali mít z procesu stárnutí obavy. U starších osob byl zaznamenán nárůst osamělosti a snížení sebeúcty (Newman, 1989). Jako řešení této situace se nabízelo opětovné spojení jednotlivých generací právě skrze mezigenerační programy.

Mezi tyto první programy patřil například Adopt a Grandparent Program, který vznikl v roce 1963. V rámci tohoto programu docházely děti jednou týdně navštívit seniory do zotavoven nacházejících se v sousedství jejich školy. Aktivně se do programů však zapojovali i senioři. V roce 1967 vznikl velmi úspěšný program s názvem Serve and Enrich Retirement by Volunteer Experience, který umožňoval osobám nad 60 let poskytovat dobrovolnickou službu v rámci komunity. Senioři se dobrovolně věnovali například mentálně postiženým dětem a dospělým (Newman, 1989).

V 80. letech 20. století pak vznikají první mezigenerační výzkumy. Postupně se buduje soubor znalostí popisující problematiku mezigeneračních programů a mezigeneračního učení. Zkoumají se podmínky, které vedou k mezigeneračnímu přenosu, charakteristiky mezigeneračních programů, hodnota mezigenerační práce apod. Empirický výzkum se zaměřuje na konkrétní programy a popisuje, jaká je jejich náplň, jejich struktura, výstupy apod. Rozvíjí se také evaluační výzkum (Newman, 2006). Významnou roli výzkumu v této oblasti přikládá i Statham (2009), podle které je nezbytné, aby se při navrhování programů vycházelo z provedených evaluačních výzkumů, čímž se předejde opakování chyb a zvýší se šance na úspěch programů. Od 90. let 20. století se začínají ve velké míře rozšiřovat mezigenerační programy i v Evropě. V jednotlivých zemích pak pomáhají řešit různorodé situace. Ať už otázku

začleňování imigrantů v Nizozemsku, krizi rodinné solidarity ve Španělsku nebo podporu sociálního začlenění a aktivního stárnutí ve Velké Británii (Hatton-Yeo, 2010).

‘European Approaches to Inter-Generational Lifelong Learning’ (EAGLE). EAGLE je projekt Evropské spolupráce v oblasti vzdělávání dospělých, financovaný Evropskou komisí v rámci programu Socrates Grundtvig. Mezi hlavní činnosti patří ověřit mezigenerační přístupy k učení, podpora výměny názorů a zkušeností mezi generacemi, vytvořit profesionální dialog mezi výzkumníky, lékaři, zástupci věkových skupin, politických konzultantů. Přispět a podpořit nové a alternativní cesty vzdělání (<http://www.eagle-project.eu/welcome-to-eagle>).

V současnosti lze ve světě najít velmi široké spektrum mezigeneračních programů, které probíhají s různými cílovými skupinami, v různých prostředích a s různými cíli. Přestože mohou být zapojeny všechny generace, jak uvádí Cherri (2008), nejvíce jsou programy orientovány na generaci mladých a seniorů. Tato situace je pravděpodobně způsobena aktuálností témat souvisejících se stárnutím populace. Newman a Hatton-Yeo (2008) dokonce uvádějí, že současné programy jsou zaměřeny především na mladé osoby a seniory, kteří nejsou biologickými příbuznými. Cílem je, aby tyto programy podporovaly mezi mladými lidmi a seniory sociální učení a vznik smysluplných vztahů založených na emocionálních vazbách, které jsou charakteristické pro vztahy mezi mladými a staršími osobami v rámci rodiny.

V České republice problematika mezigeneračního učení získává pozornost až v posledních několika letech. Věnuje se jí především prof. PhDr. Milada Rabušicová, Dr. a její kolegyně z Ústavu pedagogických věd Masarykovy univerzity.

Velkou roli při rozvoji mezigeneračních programů hrají dobrovolníci. Ti se totiž na programech podílí bez nároku na mzdu, pomáhají tak šetřit náklady a leckdy touto pomocí umožňují, aby vůbec mohl být program realizován. Nizozemsko identifikuje dlouhodobou tradici dobrovolnictví jako jeden z klíčových faktorů, který přispěl k rozvoji mezigeneračních programů v této zemi. Rovněž Kaplan (in Boström, 2003) vidí dobrovolníky jako jakousi hnací sílu,

kteřá stojí za realizací mezigeneračních aktivit. Fischer (2008) pak oceňuje dobrovolnictví, jelikož je projevem aktivního občanství a zainteresovanosti na společenském životě a řešení sociálních problémů. Jeho různé podoby dle něj nabízí velký prostor pro mezigenerační učení.

Jak již bylo naznačeno výše, problematika mezigeneračního učení je v českém kontextu tématem novým. Ačkoli, jak uvádí Rabuřicová, Kalmanová a Pevná (2011), už u nás vznikají první programy, které jsou cíleně koncipovány jako mezigenerační, nedá se říci, že by byly běžně rozšířeny. Z tohoto důvodu mnoho programů, které mají mezigenerační potenciál, není přímo označeno jako mezigenerační. Tato situace se týká také programu, který zkoumám v této práci. Jedná se o dobrovolnický program zaměřený na cílovou skupinu seniorů. Náplní tohoto programu je pravidelné setkávání dobrovolníka se seniorem. Společný čas je vyplněn povídáním, hraním stolních her, procházkami, předčítáním apod. Cílem tohoto programu je zajištění aktivit pro seniory, které přesahují rámec povinností daných Zákonem o sociálních službách. Tyto aktivity přispívají k smysluplnému a pestrému trávení volného času seniorů. Dobrovolnický program je navržen tak, aby byl obohacující pro obě strany.

Protikladný vývoj staré a mladé generace vedl k nejhlubší generační propasti mezi mladou a starou generací. Tato propast není dána tak jako v minulosti politicko-společenskou událostí, ale je příkopem vedoucím mezi věkem gramotné kultury a věkem kyberkultury. Na jedné straně příkopu je stará generace jako poslední generace gramotné kultury a na druhé straně příkopu je mladá generace jako první generace kyberkultury. Jedná se o historicky ojedinělou situaci, kdy generační propast je současně propastí věků. Tento z hlediska historie časový bod generační propasti generací a věků, je rychle překonáván. Mizení propasti má dva hlavní důvody, demografický – do generace seniorů vstupují nové populační ročníky s vyšší počítačovou gramotností a dostupností PC a druhým důvodem je rychlá komputerizace seniorů. Komputerizace střední a starší generace je také důsledkem generační edukační inverze, v níž se mění role dětí, rodičů a prarodičů a děti učí své předky (<http://blisty.cz/art/51789.html#sthash.t4Bb9ZRz.dpuf>).

Rabušicová na základě svého čtyřletého projektu provedla výzkum a v něm popsala typy vzájemného učení v rodinách mezi generacemi. Uvedla, že mezigenerační učení nemůže být improvizací, na začátku je třeba zjistit, jaké zdroje jsou mezi starší populací. Funguje na principu nabídky a poptávky. Senioři se projektu účastní zcela dobrovolně. Často se u seniorů na začátku projevuje strach (obava z hlučnosti a velké pohyblivosti dětí). Výhodou dětí je jejich spontaneita, děti svojí bezprostředností vtahují seniory do dění. Staří lidé naleznou svoji hodnotu, vzájemná komunikace obohacuje obě strany (Gobyová, 2012).

Rok 2013 byl vyhlášen Evropským rokem občanské soudržnosti. Na jedné straně je v současné společnosti více násilí, morální hodnoty se dostávají na okraj zájmu lidí, se staršími osobami společnost příliš nepočítá, na straně druhé se o generaci starších začíná více mluvit, protože jejich podíl v důsledku nízké porodnosti a zvyšujícího se věku dožití ve společnosti stále výrazně narůstá.

Dětem nestačí o věcech pouze slyšet, musejí si věci prožít. Musí např. zažít, co znamená „pomáhat“, důležité je pro výstavbu osobnosti člověka také pochopit pojem „smrt“, který je v současné společnosti tabuizován (Rabušicová in Gobyová, 2012).

2.2 Dobrovolnictví

2.2.1 Definice dobrovolnictví

Existuje nepřeborné množství definic pojmu dobrovolnictví.

Podle Dvořákové (200, 460) zní definice následovně: „...dobrovolnictví je přirozený projev občanské zralosti člověka, který přináší pomoc nejenom konkrétnímu člověku, jež tuto pomoc potřebuje, ale i samotnému člověku, který tuto pomoc nabízí.“

Dále je důležité odlišit od sebe pojmy dobrovolnickou činnost a dobrovolnou činnost. Dobrovolnickou činnost můžeme definovat jako „...aktivitu spojené s organizací dobrovolnictví (jako specifického druhu lidské činnosti)“ a dobrovolnou činnost jako „vlastní výkon dobrovolné pomoci“ (Tošner & Sozanská, 2002, 37).

2.2.2 Typy dobrovolnictví

Dobrovolnictví se dělí na dva typy – formální a neformální.

Neformální dobrovolnictví se vyznačuje jakoukoli dobrovolnou pomocí, nezaštitěnou pod žádnou organizací např. venčení psa souseda, když je nemocný. Neformální dobrovolnictví můžeme definovat jako „...trvajících, neplacené služby, které jednotlivci poskytují mimo formální strukturu organizace“ (Finkelstein & Brannick, 2007, 104).

Formální dobrovolnictví je zaštitěno nějakou organizací či institucí (může se například jednat o dobrovolnické centrum) a často bývá stvrzeno i smlouvou.

2.2.3 Formy dobrovolnictví

Dobrovolnictví můžeme rozčlenit do několika základních oblastí a to podle formy prospěšnosti konkrétním společenským skupinám. Rozlišujeme tyto formy dobrovolnictví: dobrovolná občanská výpomoc, dobrovolnictví veřejně prospěšné, dobrovolnictví vzájemně prospěšné a dobrovolná služba.

1) Dobrovolná občanská výpomoc

Dobrovolná občanská výpomoc se vyznačuje znaky jako samozřejmost, spontánnost a neočekávání odměny. Lidé poskytující pomoc se v této situaci necítí jako dobrovolníci a nechtěli by být tímto slovem označováni.

2) Dobrovolnictví veřejně prospěšné

Tato forma dobrovolné pomoci vychází z ochoty občanů angažovat se svobodně a podle svého přesvědčení, ať již pro ostatní lidi nebo pro změny ve společnosti. Zde je na prvním místě potřeba být užitečný svému okolí a své komunitě. Pro tento typ dobrovolnictví jsou charakteristické nestátní neziskové organizace, které se snaží získat pro svoji činnost dobrovolníky z řad veřejnosti.

3) Dobrovolnictví vzájemně prospěšné

Jedná se o činnost, kterou členové vykonávají v zájmu realizace cílů a poslání sdružení (např. dobrovolné sdružení hasičů).

U vzájemně prospěšného dobrovolnictví je obvykle počátečním impulzem k činnosti příslušnost k nějaké zájmové skupině, spolku či partě přátel. U veřejně prospěšného dobrovolnictví je na prvním místě potřeba být užitečný svému okolí, své komunitě.

4) Dobrovolná služba

Jedná se o dobrovolnou práci obvykle mimo svoji zemi. V České republice (ČR) se tato forma dobrovolnictví začíná objevovat po roce 1989, kdy přijíždí množství dobrovolníků z cizích zemí do ČR. Později vznikají v ČR organizace zabývající se vysíláním dobrovolníků do zahraničí (Kalvach, 2011).

Formy dobrovolnické činnosti můžeme rozlišovat také z hlediska časového rámce, kdy hovoříme o:

- příležitostné či jednorázové dobrovolnické činnosti – kampaně, sbírky, benefiční koncerty, které se pořádají jednou či několikrát ročně
- pravidelné krátkodobé dobrovolnické činnosti – do tří měsíců
- pravidelné dlouhodobé dobrovolnické činnosti – nad tři měsíce (Müllerová, 2001).

2.2.4 Oblasti dobrovolnictví

Dobrovolníci si mohou vybrat dle svých zájmů a zaměření oblast dobrovolnictví, ve které chtějí působit. Oblasti dobrovolnictví se vymezuje níže.

- a) Dobrovolnictví ve zdravotnictví – dobrovolníci působí ve zdravotnických zařízeních, nabízejí pomoc pacientům, osobám se zdravotním postižením apod.
- b) Dobrovolnictví v sociálních službách – dobrovolníci působí v sociálních službách, poskytují pomoc a podporu osobám za účelem sociálního začlenění nebo prevence sociálního vyloučení.

- c) Dobrovolnictví v kultuře – dobrovolníci působí jako neprofesionální umělci souborů a spolků, organizátoři společenských akcí nebo se zabývají ochranou kulturních památek.
- d) Dobrovolnictví ve sportu – dobrovolníci ve sportovních aktivitách, např. trenéři, cvičitelé apod.
- e) Dobrovolnictví s dětmi a mládeží – dobrovolníci poskytují dobrovolnou výchovnou činnost.
- f) Dobrovolnictví v ekologii – dobrovolníci pečují o přírodu či životní prostředí.
- g) Mezinárodní dobrovolnictví a rozvojová spolupráce – poskytování dobrovolnických činností v zahraničí.
- h) Dobrovolnictví při mimořádných událostech – dobrovolníci působí v krizových situacích, např. při záplavách.
- i) Firemní dobrovolnictví – firmy motivují své pracovníky k dobrovolnické činnosti.
- j) Komunitní dobrovolnictví – dobrovolnictví v komunitě, aktivní zapojení do místního dění.
- k) Dobrovolnictví v církvích a náboženských společnostech – členové církví či věřící dobrovolně podporují život a chod církve.

2.2.5 Historie dobrovolnictví

Lidská pomoc a solidarita s bližními člověka provází od nepaměti. Kořeny dobročinnosti nalézáme již ve starém Řecku. V historických pramenech se hovoří o vzájemné solidaritě. V Římě například pečovali dobrovolníci o výživu dětí chudých rodičů a sirotky, později tuto aktivitu převzal postupně stát. O několik století později v období křesťanského starověku je dobročinnost považována za mravní povinnost věřícího, která se nedá právně vynutit, ale je postihnutelná dle křesťanské víry. V poreformačním období vznikají špitály, kde je činnost dobrovolníků nevyhnutelnou. V období kapitalismu, v 18. – 19. století vznikají

církevní organizace pro mládež YWCA a YMCA, nespočet charitativních či náboženských společností, např. Společenství misionářek lásky, které byly zaměřené na chudé a bezdomovce (Tošner & Sozanská, 2002).

Pomáhání jako organizovaná a uvědomělá činnost, tedy dobrovolnictví vychází ze dvou modelů. Starším modelem je evropský komunitní model dobrovolnictví. Předpokládá činnost, kdy se na základě společných zájmů dobrovolníci spontánně setkávají v přirozeném společenství, jakým je například církev či sportovní nebo dětská organizace. Z takových komunit se pak stávají dobrovolnická centra. Ty se nadále mohou specializovat na některou činnost nebo věkovou skupinu obyvatel. Lidé v těchto komunitních centrech se většinou dobře znají a pěstují přátelské vztahy.

Oproti tomuto modelu stojí model americký, který je vývojově mladší a lze jej nazvat manažerský. V tomto případě s dobrovolníky pracují profesionálně vedená dobrovolnická centra, která vyhledávají dobrovolníky v řadě oborů lidské činnosti (Tošner & Sozanská, 2002).

2.2.6 Dobrovolnictví ve světě

Dobrovolnictví nezahrnuje jen činnosti na místní či národní úrovni, ale je dobré si uvědomit, že s dobrovolníky se pracuje na mezinárodní a mezistátní úrovni. Nezanedbatelná je úloha dobrovolníků například v humanitárních programech UNICEF, OSN, Červený kříž, Červený půlměsíc nebo Greenpeace. V roce 1970 byla založena IAVE – Mezinárodní asociace pro dobrovolnické úsilí. Jedná se o celosvětovou organizaci zaměřenou na propagaci a podporu dobrovolnictví (Tošner & Sozanská, 2002).

2.2.6.1 USA

Největší rozmach zaznamenalo organizované dobrovolnictví v posledních třiceti letech. Zejména v Americe se dobrovolníci angažovali nejen v církevních či jiných spolcích, jak tomu bylo od středověku v Evropě, ale tradice dobrovolnictví se zde rozšířila natolik, že velká část spojených států a Kanady cítí potřebu dělat něco pro druhé, i když nejsou napojeni na nějakou konkrétní organizaci. V severní Americe, na rozdíl

od Evropy – existovala komunita vzájemně se podporujících občanů dříve, než byla vytvořena ústřední vláda, která zajišťovala základní funkce státu. Když přijeli první osadníci do Ameriky, vybudovali novou společnost založenou na dohodách uzavřených mezi svobodnými a rovnými lidmi. Život v nové zemi nebyl určován rozhodnutími vlády, ale spíše schopností lidí vzájemně si pomáhat (Tošner & Sozanská, 2002).

Zdejší dobrovolnictví tvoří přirozenou součást života nejen v organizacích sdružených kolem určité činnosti jako je skauting, charity nebo sportovní kluby, ale také ve formě pomoci občanské komunitě. Od roku 1970 vzniklo v USA více než pět set organizovaných dobrovolnických center. Do dobrovolnické činnosti se zde zapojuje více než 20% obyvatel, mezi kterými figurují i malé děti. V Kanadě je zapojeno kolem 25% obyvatelstva, tedy o něco více než v USA. Dobrovolnické organizace pracují na všech úrovních, na státní i federální. Je dobrým zvykem, že centra jsou podporována významnými osobnostmi veřejného, politického, obchodního a církevního života. Vedoucí organizací pro šíření dobrovolnictví je nadace, která od roku 1990 funguje pod názvem Points of Light Foundation.

Historickým mezníkem ve vývoji dobrovolnictví v Americe byla organizace United Way. Vznikla v roce 1887 v Denveru jako společnost charitních organizací. Dnes funguje jako síť lokálních center, na která jsou úzce napojena dobrovolnická centra.

V roce 1970 vznikl z podnětu valného shromáždění OSN Dobrovolnický program OSN – United Nations Volunteers (UNV). Jedná se o mezinárodní iniciativu a jedinečnou nadnárodní dobrovolnickou činnost. Dobrovolníci zapojení do tohoto programu jsou více než 140 národností, jsou vzdělanými kvalifikovanými odborníky v rolích dobrovolníků a terénních pracovníků. Působí v rozvojových zemích, v Africe, Asii, v karibské oblasti, v arabských státech, ale i ve střední či východní Evropě. Jedná se o velmi náročnou dobrovolnickou službu (Tošner & Sozanská, 2002).

Nemalý podíl má rovněž založení Mírových sborů (Peace Corps) prezidentem J. F. Kennedym v roce 1961. Mírové sbory měly kromě praktické pomoci také propagovat myšlenku světového přátelství. V současnosti je činných více než 7300 dobrovolníků Mírových sborů v 75 zemích světa. Pomáhají zajistit pitnou vodu tam, kde je jí nedostatek, vyučují děti, pomáhají zakládat malé firmy a zemědělské farmy, šíří osvětu o životním prostředí, sázejí stromy a bojují proti šíření AIDS. Dobrovolníci se mají stát dočasně součástí komunit, ve kterých pracují. Proto je věnována velká pozornost jejich jazykové a kulturní přípravě. Zkušenosti, které dobrovolníci získají během svého působení v cizí zemi, pak mohou dobře využít ve své profesionální kariéře. Údaj o dobrovolném působení a s ním spojené jazykové znalosti jsou významnými pozitivy v každém životopise žadatele o práci. Mezi další organizaci patří Big Brothers Big Sisters of Canada v okolí Toronta (Tošner & Sozanská, 2002).

2.2.6.2 Evropa

V rámci evropského kontinentu se dobrovolnická činnost odvíjí především z činnosti církevních charitativních organizací a spolkových zájmových hnutí.

V Německu je dobrovolnictví především doménou charity. Ve Francii se setkáme s dobrovolníky nejčastěji ve sportu, kultuře a rekreačních aktivitách. V sociální sféře, zaměřující se např. na seniory či bezdomovce, pracuje jen zhruba 13% dobrovolníků - tento trend souvisí s rozvojem profesionalizace sociálních služeb a klesajícím významem církve ve společnosti. Mezi země s velkou tradicí dobrovolnictví patří Velká Británie. Dobrovolnictví je podporováno vládou, velký důraz je kladen na dobrovolnictví mezi mládeží. Vzájemná spolupráce a koordinace dobrovolnické činnosti probíhá i přes internetové portál a především pak internetová stránka The Site, sloužící k výměně informací a prezentaci dobrovolnických příležitostí. Podobně zaměřenou zemí a tradičně rozvinutým smyslem pro vzájemnou pomoc je i Nizozemsko. Zdejší decentralizace vládní politiky vkládá hlavní cíl a odpovědnost za dobrovolnictví a dárcovství na místní úřady. Tato snaha intervnuje

především na místní občany a komunity a tím podporuje a vyzdvihuje vzájemné a přirozené vztahy na úrovni obce, města či ulice. Existují zde i nové druhy dobrovolnické činnosti jako např. navázání přátelského vztahu dobrovolníka a bezdomovce a z toho vyplývající pomoc (Tošner & Sozanská, 2002).

Součástí mezinárodní asociace IAVE je organizace AVE, která byla v roce 1972 založena v Evropě. Mezi její nejzajímavější projekty patří projekt s názvem Evropská univerzita dobrovolnictví. Jsou pořádány cykly přednášek postupně v různých evropských městech.

Další světové organizace jsou například AVSO, což je evropská nezisková organizace podporující dobrovolnou činnost, dále NETAID, která organizuje dobrovolnou činnost na internetu, tzv. on-line dobrovolnictví. Další CEV (European Volunteer Centre) sdružuje dobrovolnická centra čtrnácti zemí Evropy a sídlí v Bruselu. Česká republika je součástí internetové sítě VOLUNTEERNET, která sdružuje síť dobrovolnických center z patnácti zemí bývalého socialistického režimu (Tošner & Sozanská, 2002).

2.2.6.3 Česká republika

Se spolkovou činností se u nás můžeme setkat v 19. století. Tehdy vznikla řada spolků na podporu umění, vědy, vzdělávání a vlastenectví. Například Mánes, Sokol a další. Po vzniku samostatného Československa se formovaly další sdružení, například Červený kříž. Německou okupací byl vývoj přerušen a jeho rozvoj brzdil i nástup socialismu.

V ČR již tradiční představa, že dobrovolnická činnost je oběť, povinnost či šlechetný dar, ustoupila do pozadí. V ČR se dobrovolnictví a zároveň organizace, které se těmito aktivitám věnují, plně rozvíjí od 90. let. Po roce 1989 začali lidé hledat nové způsoby svého uplatnění a seberealizace, ve kterých by mohli využít svých dovedností a znalostí. Došlo k nebývalému rozvoji neziskového sektoru. Byly obnoveny spolky jako například YMCA, Sokol, Skaut- Junák. Vedle těchto organizací vznikly i organizace s charitativním, sociálním a zdravotním zaměřením, jež

se snaží pomáhat svým členům, kteří jsou nějakým způsobem ve společnosti znevýhodněni, ať jsou to senioři, příslušníci národnostních nebo jiných menšin, nebo tělesně či mentálně handicapovaní. Takovéto neziskové organizace většinou vznikají s nápadem několika nadšenců, kteří chtějí pomáhat. Jsou odpracovávány desetitisíce hodin ročně zdarma, jsou vyhlášovány a uskutečňovány sbírky nebo charitativní akce. Velkou roli zde hraje „sehraný tým“ lidí pod vedením profesionála. Mediálně je u nás dobrovolnictví rovněž propagováno, i když v porovnání se západními zeměmi už v ne tak hojné míře. Také do Československa přijeli velmi záhy po listopadu 1989 převážně mladí dobrovolníci z Peace Corps, aby zde po několik let vyučovali angličtinu či pomáhali rozvoji neziskového sektoru.

Velkou změnu přinesl rok 2001, který byl vyhlášen Mezinárodním rokem dobrovolníků. Začalo se zároveň pracovat i na právní úpravě dobrovolnictví, byly vypsány granty na dobrovolné programy a byla připravena řada aktivit přibližujících dobrovolnictví veřejnosti. V roce 2002 vláda schválila zákon č.198/2002Sb., O dobrovolnické službě. Zákon vstoupil v platnost dnem 1. ledna 2003.

Zájem o dobrovolnictví v České republice dokládá stále se rozšiřující adresář neziskových organizací, které spolupracují v rámci Koalice dobrovolnických iniciativ. Její členy, celkem kolem 35 organizací z celé ČR, spojují společné programy nebo činnost dobrovolnických center. Metodika dobrovolnictví je také součástí projektu PHARE. Naše nejznámější dobrovolnická organizace Hestia (národní dobrovolnické centrum), provozuje internetové stránky www.hest.cz. Ke společné výměně informací z této oblasti patří rovněž portál provozovaný sdruženími ECONNET a JAHODA www.dobrovolnik.cz, včetně jeho anglické verze www.volunteer.cz. Od roku 2001 je dobrovolníkům předáváno v řadě českých měst ocenění „Křesadlo“, jako cena pro obyčejné lidi, kteří dělají neobyčejné věci (Tošner & Sozanská, 2002).

Příkladem vzájemné pomoci jsou povodně v roce 1997 a v roce 2002. Ukázaly sílu a někde i slabé stránky dobrovolné pomoci. Známé se tak staly organizace jako nadace Člověk v tísni, ADRA a dobrovolníci z charit,

diakonií a dalších, ale i stovky dobrovolníků, kteří se sami od sebe, bez jakékoliv organizace pustili do odstraňování následků záplav a tak se stali tou nejlepší a nejlidštější prezentací a propagací dobrovolnictví (Tošner & Sozanská, 2002).

2.2.6.4 HESTIA

Z výše jmenovaných přiblížíme program národního dobrovolnického centra.

Pět P- (Pomoc, Přátelství, Podpora, Péče a Prevence) je dobrovolnický program určený dětem a mládeži ve věku 6-15 let, které to mají jakýmkoli způsobem v životě složitější, než jejich vrstevníci.

Program 3G - Tři generace je dobrovolnický program, který propojuje osoby starší 50 let a rodiny s dětmi, ty z nich, kdo nemají možnost mezigeneračního soužití a touží po ní.

Program KOMPAS - je sociálně-preventivním mentoringovým dobrovolnickým programem pro děti ve věku od 7 do 15 let. Název tohoto volnočasového programu vznikl z klíčových slov: KOMunikace, PARTnerství, Spolupráce. KOMPAS se opírá o podklady kanadského programu P.E.A.K.

2.2.6.5 Evropská dobrovolná služba (EDS)

V rámci Evropské dobrovolné služby (EDS) je možnost vyrazit na 2 až 12 měsíců do zahraničí a jako dobrovolník pracovat v neziskové organizaci (nebo státem zřizované organizaci). Evropská dobrovolná služba je financována z grantového programu EU Mládež v akci.

Programy Eurodesku pro školy: Studenti se zajímavou a interaktivní formou dozvědí o EU a svých možnostech v ní, tedy například o studiu, práci, workshopech či dobrovolnictví v EU, účast v projektu je může motivovat i k dalšímu studiu cizích jazyků.

Programy:

SYTYKIA - o Evropské unii a možnostech mladých lidí v ní

HYHO - o dobrovolnictví - doma i v zahraničí

Modul HYHO vznikl v návaznosti na Evropský rok dobrovolnictví (2011), vyhlášený Evropskou unií, v ČR jej má v gesci Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (Frič, 2001).

2.2.6.6 Evropský rok dobrovolnictví 2011

V listopadu 2009 Rada ministrů pro vzdělávání, mládež a kulturu vyhlásila rok 2011 „Evropským rokem dobrovolných činností na podporu aktivního občanství“ a stanovila pro něj čtyři následující cíle:

- vytvoření prostředí příznivé pro dobrovolnictví
- umožnit organizátorům dobrovolných činností, aby zlepšili jejich kvalitu
- oceňovat a uznávat dobrovolné činnosti
- zlepšit povědomí o hodnotě a významu dobrovolnictví (<http://www.volunteer.cz/the-european-year-volunteering>).

2.2.7 Dobrovolnictví pro rok 2015

2.2.7.1 Lisabon je evropským hlavním městem dobrovolnictví pro rok 2015.

Organizace CEV vyhlásila dne 4. 12. 2014 vítěze soutěže Evropské hlavní město dobrovolnictví pro rok 2015. Zvítězil Lisabon, a ve finále soutěže soupeřil portugalský Lisabon se švýcarskou Basilejí a italskou Neapolí. Titul Evropské hlavní město dobrovolnictví v roce 2014 drží Barcelona. Cílem soutěže o Evropské hlavní město dobrovolnictví je podpora dobrovolnictví a uznání obcí, které podporují a posilují partnerství s dobrovolnickými centry a organizacemi spolupracujícím pro potřeby místních komunit s dobrovolníky (<http://www.volonteuropa.eu/events>).

2.2.7.2 Mezinárodní konference v Ženevě 2015

Od 30. června do 1. července 2015 bude Úřad OSN v Ženevě (UNOG) bude hostit 7. ročník mezinárodní konference na téma 'Dobrovolnictví - Avenue pro sociální transformaci'.

Konference, kterou pořádá Výbor pro UNOG kulturních aktivit, ve spolupráci s Centrem pro Perm dobrovolnictví rozvoj a mládežnické organizace Vector přátelství, bude příležitostí pro dobrovolníky a dobrovolnické organizace, aby se podělili o své zkušenosti a osvědčené postupy, a hledat příležitosti pro spolupráce.

Konference je součástí dlouhodobé iniciativy, třetí sektor, který se snaží podporovat dobrovolnictví v celosvětovém měřítku. Od roku 2012, řada témat, které byly zkoumány, včetně dobrovolnické činnosti, sociální inovace, sociální podnikání, boj proti chudobě a zaměstnávání mladých lidí.

Tato konference se zaměří na roli mladých lidí v rozvojových veřejnou diplomacii; výchova k občanství; zapojení široké spektrum dobrovolníků, napříč odvětvími spolupráce pro sociální inovace; Firemní dobrovolnictví; a sociální podnikání. (<http://www.volonteurop.eu/event/7th-international-conference-on-volunteerism>).

2.2.8 Pojem dobrovolník

Pod pojmem dobrovolník je označována osoba, která pomáhá společnosti a není přitom motivována finančně. Dobrovolníka můžeme chápat jako „...člověka, který bez nároku na finanční odměnu poskytuje svůj čas, svoji energii, vědomosti a dovednosti ve prospěch ostatních lidí či společnosti“ (Tošner & Sozanská, 2002, 35).

Dle zákona č. 198/2002 Sb. se dobrovolníkem může stát fyzická osoba starší 15 let, jedná-li se o výkon dobrovolnické služby na území České republiky nebo fyzická osoba starší 18 let, jedná-li se o výkon dobrovolnické služby v zahraničí, která se na základě svých vlastností, znalostí a dovedností svobodně rozhodne poskytovat dobrovolnickou službu.

Dobrovolníkem se může v podstatě stát každý, kdo chce nějakým způsobem pomáhat ostatním. Je potřebné, aby byl na tuto činnost dostatečně zralý a promyslel si své rozhodnutí před tím, než začne tuto činnost vykonávat. Je důležité, aby si potencionální zájemce o dobrovolnictví ujasnil, co od dobrovolnictví očekává, kolik času je mu ochoten věnovat, komu by chtěl pomáhat a jakým způsobem chce pomáhat (Tošner & Sozanská, 2002).

2.2.9 Motivace

Lidé se stávají dobrovolníky z různých důvodů, například protože chtějí poznat nové lidi, chtějí pomáhat ostatním, chtějí získat nové zkušenosti či praxi nebo prostě jen chtějí dělat něco zajímavého, dále pak je příjemné vyplnění volného času, seberealizace či možnost uplatnit své schopnosti (Müllerová, 2011). Dobrovolníka je potřebné stále adaptovat a motivovat k další práci a dobrovolník potřebuje v průběhu své dobrovolné činnosti zpětnou vazbu. Zpětnou vazbou může být hodnocení dobrovolníka, které bychom měli provádět průběžně a pravidelně. Dobře fungující zpětná vazba vždy přispívá nejen ke zlepšení kvality práce všech, ale i k pozitivní atmosféře v organizaci (Nakonečný, 1997).

2.2.10 Výběr dobrovolníků

Dalším krokem po vyhledání potencionálních dobrovolníků je výběr vhodných dobrovolníků na danou pozici. Osvědčuje se před vlastní přípravou pozvat zájemce o dobrovolnou činnost na individuální nebo skupinové setkání a využít také dotazník a zpravidla uchazeč absolvuje. Úvodní školení. Při školení jsou poskytnuty obecné informace o dobrovolnictví, kodexu a mlčenlivosti, jsou předány speciální informace o přijímací organizaci, jejich cílech a poslání, o základních dokumentech (provozní řád, statut), typologii uživatelů, konkrétních činnostech, které budou muset dobrovolníci vykonat ještě před nástupem do organizace (výpis z rejstříku trestů, lékařské vyšetření) a jsou seznámeni s konkrétními činnostmi dobrovolníka v organizaci. Organizace či poskytovatel služby, který se rozhodne spolupracovat s dobrovolníky, musí zaujmout při vyhledávání vhodných dobrovolníků správnou strategii. Může vyhledávat dobrovolníky sám nebo se obrátit na dobrovolnické centrum a oslovovat dobrovolníky zprostředkovaně (Tošner et al., 2003).

2.2.11 Koordinátor dobrovolnického centra

Koordinátor řídí proces výběru dobrovolníků spojeného s propagací jejich činností, trénink dobrovolníků a zpracování metodiky, vyhledávání vhodných činností a zařazování dobrovolníků do chodu organizace. Koordinuje dobrovolníky, hodnotí jejich činnost, hledá a organizuje příležitosti k poděkování dobrovolníkům. Koordinátor je kontaktní osobou mezi dobrovolníky, zaměstnanci, vedením i návštěvníky či organizací poskytovanými službami, udržuje kontakt s dobrovolnickým centrem, s médii i dalšími organizacemi a vede potřebnou administrativu.

Koordinátor koordinuje dobrovolnictví v organizaci a zabývá se vedením a hodnocením dobrovolníků. Dále se zabývá jejich oceňováním a pomocí při řešení problémů.

Práci koordinátora dobrovolníků by měl zastávat profesionál s osobnostními a vědomostními předpoklady (Tošner et al., 2003).

2.2.12 Supervize dobrovolníků

V dobrovolnictví je velmi důležitá supervize. Jedná se o proces komunikace dobrovolníka se supervizorem, se kterým se společně snaží řešit konkrétní problémové situace a dojít k společnému řešení a zhodnocení. Nejde tedy o to kontrolovat kvalitu péče na konkrétním pracovišti či schopnosti konkrétního pracovníka. Jde o to, podpořit profesionální růst tak, aby z něj měli klienti profit a dobrovolník aby měl zároveň místo, kde někdo pečuje o něj. Dobře vedená supervize je úlevná, povzbudivá, motivující, dodá nové nápady, podporu, informace, zpětnou vazbu a někdy i jen pocit sounáležitosti (Müllerová, 2011).

2.2.13 Legislativní rámec

Legislativní rámec vymezuje zákon č. 198/2002 Sb., o dobrovolnické službě a o změně některých zákonů ve znění pozdějších předpisů (zákon o dobrovolnické službě). Vymezuje podmínky, za kterých je stát ochoten podporovat dobrovolnickou službu. Zavádí do českého právního řádu zcela nové pojmy: dobrovolník, dobrovolnická služba, vysílající organizace, přijímající organizace.

Podstatou zákona o dobrovolnické službě je:

- Udělování akreditací a dotací
- Profesionalizace poskytované dobrovolnické služby (výběr, příprava, supervize, kontrola)
- Nastavení jasných, srozumitelných, právně podložených a vymahatelných pravidel – Zajištění bezpečí a ochrany pro dobrovolníky i jejich klienty (pojištění)
- Poskytnutí jistoty (záruky kvality) i pro další subjekty a související zákony (např. zákon č. 106/2006 Sb., o sociálních službách), (<http://www.mpsv.cz>).

V případě individuálního dobrovolnictví neprobíhá na smluvním základě, že se může vykonávat v České republice i mimo ni, a že pro něj neplatí žádné věkové omezení. První, obecná část zákona by měla pamatovat také na vydávání potvrzení o vykonání dobrovolné činnosti, které bude dobrovolníkovi vydáno po dohodě dobrovolníka s organizací.

Povinností organizace je především zajistit dobrovolníkovi odpovídající pojištění pokrývající případné riziko úrazu nebo nemoci přímo související s výkonem činnosti, uhradit veškeré náklady vzniklé dobrovolníkovi při plnění jeho dobrovolnické činnosti až do rozumných mezí předem s ním dohodnutých, poskytovat dobrovolníkovi odpovídající podmínky pro plnění jeho povinností, poskytnout dobrovolníkovi příslušné informace o povaze a podmínkách činnosti, na základě nichž se může pro činnost dobrovolné rozhodnout, poskytovat dobrovolníkům vhodná školení, zajistit bezpečné a dobré zdravotní podmínky na pracovišti v souladu s povahou dobrovolné činnosti, vydat certifikát po ukončení výkonu činnosti a převzít odpovědnost za jakékoliv škody nebo zranění, které jejich dobrovolníci způsobili v průběhu jejich dobrovolné práce za předpokladu, že jednali s odbornou péčí a v dobré víře (<http://www.unv.org/en/news-resources/resources/on-volunteerism/doc/guidance-note-on-volunteerism.html>)

2.2.14 Dobrovolnictví ve školství

Pro organizovanou dobrovolnickou činnost (lze se domnívat, že v oblasti zájmového vzdělávání by výkon dobrovolné činnosti ve školském zařízení měl být výkonem organizovaného dobrovolnictví) by zákon měl předpokládat právní vztah založený smlouvou. Náležitosti smlouvy by pak měly být určeny zákonem. Současná právní úprava v České republice upravuje smlouvy poměrně důkladně, avšak opět je třeba připomenout, že pouze ty, které se týkají akreditovaných programů. Pokud by ale akreditace měla do budoucna sloužit především pro ty organizace, které s dobrovolníky příliš pracovat neumí a pro dobrovolníky, kteří nevědí kde působit¹, pak je na místě, aby byly smlouvy upraveny a předpokládány i pro další druhy dobrovolných činností, což by organizacím přineslo jistotu, podle kterého zákona sepsat s dobrovolníkem smlouvu. Tato otázka dnes není jednoznačně vyřešena, pokud organizace nemá akreditovaný program a neuzavře s dobrovolníkem smlouvu o dobrovolnické činnosti podle aktuálního znění zákona č. 198/2002 Sb. (MŠMT, 2012).

2.2.15 Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících

Pokud bychom chtěli zákonně umožnit práci dobrovolníků v zájmovém vzdělávání, pak je třeba upravit i další zákony a právní předpisy, které s tímto druhem vzdělávání souvisí. Důležitým zákonem je zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů.

V § 2 tohoto zákona je specifikovaný pedagogický pracovník jako „ten, kdo koná přímou vyučovací, přímou výchovnou, přímou speciálně pedagogickou nebo přímou pedagogicko-psychologickou činnost přímým působením na vzdělávaného, kterým uskutečňuje výchovu a vzdělávání na základě zvláštního právního předpisu; je zaměstnancem právnické osoby, která vykonává činnost školy...“ (MŠMT, §2 zákona č. 563/2004 Sb.).

Přímou pedagogickou činnost pak vykonává učitel, vychovatel, speciální pedagog, psycholog, pedagog volného času, asistent pedagoga, trenér nebo vedoucí pedagogický pracovník. Zde by postačilo do taxativního výčtu přidat dobrovolníka, a to například tím způsobem, že přímou pedagogickou činnost

vykonává dobrovolník podle zvláštního právního předpisu. Zvláštním předpisem je myšlen zákon o dobrovolnické službě a vyhláška č. 74/2005 Sb. (MŠMT, §2 zákona č. 563/2004 Sb).

Podle Loučky (2011/2012) není žádným překvapením, že se ve školských zařízeních, resp. ve školských právnických osobách hojně využívá práce dobrovolníků. Podle Českého statistického úřadu odpracovali v roce 2009 dobrovolníci ve školských právnických osobách celkem 34 452 hodin (v roce 2008 to bylo 23 728 hodin), (ČSÚ in Loučka 2011/2012) a tato čísla mají rostoucí tendenci.

Při návrzích toho, jaké změny provést, bude brán zřetel na aktuálně probíhající novelizační proces, který má v gesci MŠMT (viz. oddíl 2.3.6 Dosavadní snahy o novelizaci). Je pravděpodobné, že ještě dlouhou dobu potrvá, než případná novela zákona o dobrovolnické službě vejde v platnost a účinnost, na druhou stranu ale tento proces nelze zcela opominout. Zdrojem informací o aktuálním stavu novelizačního procesu nám je podklad pro seminář kulatý stůl s otevřenou diskuzí nad upravenými tezemi zákona, jež se uskutečnil začátkem února na půdě MŠMT v Praze (Loučka,2011/2012).

Aby měli dobrovolníci ve školských zařízeních zákonnou oporu, je třeba kromě úpravy zákona o dobrovolnické službě pamatovat i na další předpisy, které upravují zájmové vzdělávání a činnost organizací, které jej poskytují. Proto budou návrhy změn děleny do několika oddílů, a to vždy podle zákona, kterého se týkají (ČSÚ in Loučka, 2011/2012).

2.2.16 Senior jako dobrovolník

Významnou roli v konceptu zdravého a úspěšného stárnutí nabývají sociální determinanty zdraví, které během života mění svoji váhu a důležitost. I když neexistují přímé studie o dopadu dobrovolnictví na zdraví, existuje mnoho studií o negativním vlivu neaktivity, nedostatku pohybu, osamělosti, sociální izolace. Právě izolace a neaktivita jsou hlavními rizikovými faktory pro zdraví seniorů. Penzionování v pozdní fázi života znamená progresivní ztrátu sociálních kontaktů, snížení fyzických a sociálních aktivit, nárůst nemocnosti a úmrtnosti. Dobrovolnické aktivity spojují fyzické, duševní a sociální aktivity, přináší nové

zájmy a sociální vazby. Zvyšují sebeúctu a pocit užitečnosti a mají tak pozitivní dopad na zdraví a sociální začlenění.

Zvýšit dobrovolnickou aktivitu by proto mělo být prioritou každé zdravotní politiky a zdravotní prevence zaměřené na seniory (Wilkinson & Marmot, 2003).

Ministerstvo práce a sociálních věcí se seniorské problematice věnuje v rámci koordinace Národního programu přípravy na stárnutí na období let 2008 až 2012, jehož název je „Kvalita života ve stáří“. Formuluje priority politiky vůči seniorům a stárnutí: 1 – Aktivní stárnutí (zejména ve smyslu prodloužení ekonomicky aktivního života), 2 – Prostředí a komunita vstřícná ke stáří, 3 – Zlepšení zdraví a zdravotní péče ve stáří, 4 – Podpora rodiny a pečovatелů a 5 – Podpora participace na životě společnosti a ochrana lidských práv. V programu je upozorňováno na výhody dobrovolnictví k naplnění potřeb seniorů jako stále početnější a velmi různorodé sociální skupiny. Přispívá k propagaci dosud málo využívaných možností seniorů, kteří mají v důsledku svých životních a pracovních zkušeností obrovský pracovní potenciál, který mohou uplatnit ve prospěch společnosti právě prostřednictvím dobrovolnictví (<http://www.mpsv.cz/cs/5045>).

Světová zdravotnická organizace v reakci na příliš pesimistický pohled týkající se dopadů stárnutí na zdraví jedince a populace, poukázala v jednom ze svých dokumentů o konceptu úspěšného stárnutí, na pozitivní možnosti a vývoj. Ruku v ruce jde koncept „aktivního stárnutí“ s konceptem „úspěšného stárnutí“. Dobrovolnictví může být i jednou z cest přípravy na stáří (<http://www.mpsv.cz/files/clanky/1205/madrid.pdf>).

2.3 Školní družina

2.3.1 Definice školní družiny

Školní družina je školským zařízením pro zájmové vzdělávání, jehož účelem je komplexně formovat a rozvíjet dětskou osobnost prostřednictvím smysluplného trávení volného času. Družina se zaměřuje na zájmovou činnost, rekreaci a odpočinek dětí, má rovněž sociální účel. Děti mohou v družině vykonávat také přípravu na vyučování. Balková (2010) hovoří o významu družiny v kontextu

jednotlivce a skupiny – děti se zde učí toleranci, spolupráci a soužití s ostatními. Holeyšovská (2009) doplňuje, že edukace v družině podporuje komunikativní dovednosti a schopnost uplatnit se ve společnosti.

Dle metodického pokynu k postavení, organizaci a činnosti školních družin tvoří družina ve dnech školního vyučování určitý předěl mezi výukou ve škole a výchovou v rodině. Má však svá specifika a rozhodně není pokračováním školního vyučování. Toto zařízení výchovy mimo vyučování je mezi jinými školskými zařízeními nejpočetnější, jeho odděleními prochází nejvíce žáků.

Vyhláška č. 74/2005 Sb., o zájmovém vzdělávání, ve znění vyhlášky č. 109/2011 Sb. definuje, že školní družina je přednostně určena pro žáky prvního stupně jedné či několika základních škol. Zájmové vzdělávání je organizováno především pro žáky přihlášené k pravidelné denní docházce a zpravidla je poskytováno za úplatu. Družina je v provozu ve dnech školního vyučování, prázdninový provoz stanoví ředitel (MŠMT, 2002).

2.3.2 Charakteristika školní družiny

Školní družina je zařízením, která má dlouholetou tradici v naší republice a plní významnou úlohu pro žáky prvního stupně, je součástí vzdělávacího systému a pomáhá zabezpečovat dětem náplň volného času. Děti mladšího školního věku se zde seznamují s různými typy zájmových aktivit. Různé činnosti děti aktivizují, doplňují a prohlubují si své školní znalosti, zde mohou dále rozvíjet svou osobnost a smysluplně trávit volný čas formou zájmových, vzdělávacích a spontánních činností, odpočinku a relaxace, výchovou, učením, individuální prací a motivačním projektem. Školní družina má své poslání také v rovině sociální (Hájek, 2011).

2.3.3 Kurikulární přístup

Postupně se mění koncepce výchovně – vzdělávací působení škol i školských zařízení a nevyhýbá se ani školním družinám. Pro školní vyučování byla vydána řada dokumentů, programů, metodických pokynů a příruček, ovšem školní družiny zůstaly na pokraji zájmu. Příručky z minulých let nelze aplikovat, protože společenský vývoj zajistil jiný přístup ve výchově a vzdělávání, stoupá

integrace dětí se speciálními učebními výchovnými potřebami, které vyžadují jiný metodický přístup. Dále v dnešní době, kdy rodiče nemohou nebo nechtějí sami smysluplně naplnit volný čas svých dětí, by měla školní družina mít znatelnější význam i v souvislosti s otázkami prevence sociálně patologických jevů. Předcházející publikace (Rok ve školní družině I-III, SPN 1968; Výchovně vzdělávací činnost ve školní družině, SPN 1984; Metodické stati k výchovně-vzdělávací práci ve školní družině, SPN 1987; Rok ve školní družině, Portál 2003) obsahují především návody na konkrétní činnosti rozdělené pro roční období, věkové skupiny a podobně. Je také nutné podotknout, že družina není pokračováním školního vyučování, pedagogická práce má v ní svá specifika a je výrazně odlišná od běžné vzdělávací praxe. Také náhled některých rodičů plní školní družina jen funkci sociální. Přesto, že nenabízí pouze hlídání dětí jako sociální službu, podílí se na výchovném společenském procesu (Hájek, 2011).

Rodiče v Americe takto péči o své děti zajištěnou nemají. Jsou k dispozici mimoškolní programy, kterým jsou rodiče vstřícní a využívají je pro své děti, ovšem týká se to pouze těch movitějších rodin. Jsou sice rodiny, které získají nějakou finanční podporu, ale více než tři čtvrtiny rodičů mimoškolní péči hradí celou částku. A právě z finančních důvodů je mnoho rodin, kde děti přicházejí po škole do prázdného domu bez dospělých. Bez dozoru dospělé osoby jsou děti vystaveny většímu riziku záškoláctví, zneužívání návykových látek a špatného prospěchu (Larkin, Winter 98/99).

Péče o děti a mimoškolní programy mají potíže v náborech a udržení stabilní, starostlivé pracovní síly, zejména pro pečovatele v nižších pracovních pozicích. Současně přibývá počet starších Američanů důchodového věku. Do roku 2030 bude asi 20 procent populace národa ve věku nad 65 let. Většina z těchto dospělých jsou aktivní a touží zůstat vitálními členy svých komunit. Tato věková skupina představuje významnou skupinu potenciálních pečovatelů, kteří mohou významně přispět k péči o děti a zlepšení přístupu ke kvalitní péči pro rodiny.

Je smutné, že mnoho ředitelů a rodičů se domnívají, že dospělí ve věku nad 55 nebo 60 nejsou vhodní pro pečující roli.

Nicméně, současná národní studie zabývající se chováním starších a mladších poskytovatelů péče o děti financovaných Pritzker Foundation ukazuje,

že starší lidé, dokonce i ti, kteří nejsou cíleně připraveni na tuto roli, poukazuje na to, že je zde skutečný rozdíl v kvalitě v péči o děti, kdy starší dospělí spolupracují s vyškolenými učiteli. Data z 18 míst po celé zemi ukazují, že starší dospělí dobrovolníci a asistenti mají tendenci věnovat soustředěnou pozornost dětem po dlouhou dobu během činnosti vždy, protože nejsou zodpovědní za celkový program a nejsou součástí každodenní rutiny. Mohou přidat familiární kvality pro prostředí třídy, které nabízejí pomoc a povzbuzení, smysl pro humor a trpělivost, fyzickou lásku, modelování dovedností. A novou slovní zásobou se vzájemně s dětmi ovlivňují. Existuje mnoho modelů mezigeneračních programů v celé zemi a jejich počet se neustále zvyšuje. Starší dospělí tedy působí jako pečující personál, lektoři nebo mentoři. V jiných případech, se podílejí na společných aktivitách s mladšími lidmi.

Často jsou starší dospělí ochotni a schopni pracovat jako dobrovolníci. V průzkumu Americké asociace důchodců (1993) a University of Pittsburgh ředitelé center hodnotili starší dospělé velmi pozitivně z hlediska docházky, odpovědnosti, citlivosti vůči dětem a celkové pracovní výkonnosti. Mají tendenci být stabilními, loajálními a odpovědnými pracovníky.

Modelové programy jako Foster seniors program působí od roku 1960 a stále aktivně fungují. Tento mezigenerační model podporuje například programy pro děti z rodin s nižšími příjmy, které mají zvláštní nebo výjimečné potřeby. Foster seniors program se podílí na pravidelných školeních, legislativních záležitostech jako jsou příspěvky na péči o dítě, oslavách a apod. Obecně platí, že Foster seniors program hraje podpůrnou roli pro učitele nebo asistenta.

Navyšování těchto mezigeneračních programů pravděpodobně souvisí s tím, že myšlenka „word-of-mouth“ (zkušenosti z první ruky) se jeví jako smysluplná.

Ředitelé škol, kde tyto programy fungují, označovány jako následná péče, obvykle popisují jako prostředí, kde si děti mohou hrát, zapojit se do výběru aktivit, dělat domácí úkoly, dále příležitost pro děti z různých tříd rozvíjet jejich sociální dovednosti. Některé programy škol jsou navrženy tak, aby pomohli rodičům, kteří potřebují pokrytí volného času po škole.

Některé zavedené programy také nabízejí kurzy, jako šachy, tanec, karate, zahradničení, vaření, ..., kde ani tyto aktivity nejsou považovány za hlavní zdroj příjmů. Obecně ředitelé uvedli, že cílem těchto zavedených programů není vytvářet zisk pro školu, ale nabídnout uvolněnou, pohodovou a domácí atmosféru (Larkin, Winter 98/99 in Bartoňová, 2013).

2.3.4 Funkce školní družiny

Za výše uvedených podmínek může družina plnit svou funkci vzdělávací, sociální, relaxační, regenerační, kompenzační a výchovnou.

Poskytuje bezpečné prostředí z hlediska fyzického, emocionálního a sociálního. Nabízí činnosti podnětné, zajímavé a obsahově bohaté, příležitostné akce a umožňuje spontánní hry během dne, účast na projektech, aktivní odpočinek (rekreační činnosti – regenerace sil – pohybové, sportovní, turistické, manuální prvky), odpočinkové činnosti (odstraňují únavu – klid na lehátku, stolní hry, poslech, předčítání), zájmové činnosti (rozvíjejí osobnost a kompenzují možných školních neúspěchů – výtvarné, pracovní-technické, hudební, pohybové, jiné kreativní činnosti), příprava na vyučování (rozsah a obsah může být rozmanitý a individuální dle dohody mezi učitelem a rodičem), (Hájek, 2011).

2.3.5 Cíle výchovy ve školní družině

Cílem výchovy z výchovného hlediska jde o rozvoj osobnosti, osvojování základních hodnot, získávání samostatnosti, výchova ke zdravému životnímu stylu, posilování komunikačních dovedností, zvyšování sociálních kompetencí, sebeobslužné činnosti.

Ke splnění cíle je důležitá interakce všech zúčastněných, to znamená sociální klima školy, empatie vychovatelek, režim dne s navozením podnětných aktivit s dostatkem

pohybu, otevřené vztahy mezi vychovatelkami, dětmi a rodiči.

Je potřeba, aby organizovaná, „pedagogizovaná“ činnost nevyplňovala veškerý volný čas, aby dětem zbyl čas, který mají jen sami pro sebe. I to je předpokladem zdravého vývoje. → Zásada dobrovolnosti jako jeden

z požadavků na výchovu mimo vyučování. Participativní přístup umožňující dětem v rostoucí míře podílet se na své vlastní výchově, vyžaduje, abychom u mladých lidí rozvíjeli ochotu převzít odpovědnost za vlastní jednání (Hájek, 2011).

2.3.6 Školní vzdělávací program školní družiny

Tzv. školský zákon č. 561/2004, Sb. ukládá školám a školským zařízením povinnost poskytovat vzdělávání podle školních vzdělávacích programů (dále jen ŠVP). Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky vydává pro školy rámcové vzdělávací programy, které školy následně rozpracovávají do svých ŠVP. Školní družina je typem školského zařízení, pro něž ministerstvo rámcový vzdělávací program nestanovuje, a proto si toto zařízení vytváří ŠVP dle vlastních konkrétních podmínek. Program vydává ředitel školského zařízení, ale na jeho tvorbě by se měl podílet celý kolektiv pedagogických pracovníků (v případě družiny tedy především vychovatelek). Je-li družina součástí školy, pak by měl ŠVP družiny navazovat na vzdělávací program školy. ŠVP není roční plán, má širší záběr. (Hájek, Pávková, et. al., 2011)

V jiné publikaci vyzdvihují Hájek, Hofbauer, Pávková (2008) prioritu adresnosti ŠVP, protože každý uživatel v něm může hledat jiné informace. Pedagogům má ŠVP nabízet inspiraci ke každodenní práci s dětmi. Kontrolní a řídicí orgány budou dle ŠVP kontrolovat a hodnotit činnosti školského zařízení. Pro zájemce, účastníky zájmového vzdělávání a jejich zákonné zástupce může ŠVP představovat určitý náborový materiál, pozvánku k účasti. Při koncepci ŠVP bychom měli uplatnit tzv. kurikulární přístup, který zahrnuje plánování i realizaci jednotlivých činností, jejich hodnocení, sledování rozvoje kompetencí. Nejde jen o to, vybavit člověka určitým množstvím vědomostí, ale naučit ho, jak má tyto vědomosti použít v praktickém životě.

Žádný předpis nestanoví závaznou strukturu ani rozsah ŠVP. Podmínkou je splnit ustanovení daná § 5 odst. 2 a 3 školského zákona. Je-li školské zařízení součástí školy, může být ŠVP družiny součástí ŠVP školy (Heřmanová, Macek, 2009).

2.3.7 ŠVP pro družiny a kluby

„Školním družinám a klubům dnes nabízíme různé vzdělávací aktivity, poskytujeme jim metodickou podporu a pokoušíme se i o poradenství, zvláště při pomoci u problémů v pracovně-právní oblasti,“ uvádí JIŘÍ VEVERKA, ředitel Národního institutu dětí a mládeže (NIDM), (Učitelství noviny, 2010).

Vychovatelkám byla zrušena metodická centra v krajích. Nikdo jim již nesděloval, jaké jsou změny v legislativě, jaké jsou nové trendy. První celostátní seminář byl věnován tvorbě ŠVP.

Před čtyřmi lety NIDM také vydal metodiku k tvorbě ŠVP pro zájmové vzdělávání. Přestože není zákonem dáno, že školní družina nebo klub musejí vzdělávací program mít, podle odborníků je to pro tato zařízení rozhodně přínosné. ŠVP dávají školním družinám i klubům jednoznačný punc skutečných vzdělávacích zařízení. Nyní by proto již neměly být vnímány jako do jisté míry sociální služba. Klíčové kompetence nezískává žák ve škole jenom tím, že sedí ve třídě a učí se, ale i díky zájmovému vzdělávání. ŠVP dává družině nebo klubu i právní rámec činnosti. Pokud totiž dojde k nějakému problému (především v souvislosti s bezpečností) při typu činnosti, která není v ŠVP popsána, se dané zařízení vystavuje zbytečným problémům. ŠVP družiny nebo klubu nemusí být ani nijak provázán s ŠVP dané školy. Je však v zájmu pravděpodobně každé školy, aby mezi oběma programy jistá větší či menší propojenost byla (Učitelství noviny, 2010).

V současné době funguje asi čtyři a půl tisíce subjektů - konkrétně zhruba 4000 školních družin a 400 školních klubů. Družiny a kluby jsou prakticky doménou základních škol. Výjimku představují víceletá gymnázia, kde se hranice mezi věkem povinné školní docházky a středoškolskou etapou v klubech poněkud stírá. (Ne každý školní klub bývá automaticky školským zařízením, tedy školním klubem v legislativním slova smyslu.) Většina školních družin a klubů jsou součástí daných škol, jen minimum družin nebo klubů má vlastní právní subjektivitu. A existují i družiny, jež nejsou právně součástí škol základních, ale třeba mateřských.

Družiny ani kluby by dnes již neměly být místem, kde děti jen čekají na to, až si je vyzvednou rodiče a kde je vychovatelé pouze hlídají. Vychovatelé by měli v dětech rozvíjet klíčové kompetence a navazovat na ŠVP. Úroveň družin je rozmanitá. Některé z nich jsou ale tak kvalitní, že fungují stejně jako malá střediska volného času. To znamená, že nabízejí různé zájmové aktivity (Učitelské noviny, 2010).

2.3.8 Projekty

Zástupci školních družin a klubů se sice již pravidelně setkávají po čtyři roky, ale asociaci založili až letos v květnu. „Celostátní semináře byly nutným předpokladem pro vytvoření skupiny lidí, kteří mají zájem měnit podmínky pro výkon profese vychovatelek ve školních družinách a klubech. Prioritou asociace je na profesní úrovni jednat o legislativě, vyjadřovat se oficiálně k dalšímu vývoji a zvyšovat prestiž výkonu povolání vychovatelů školních družin a klubů,“ sděluje P. Kořenek. Nejde o profesní komoru, takže členství je zcela dobrovolné. Členem se může stát jakýkoliv vychovatel pracující ve školském zařízení.

Asociace školních družin a klubů byla založena v květnu 2010. Jedním z cílů činnosti asociace je odborné připomínkování problematiky školních družin a klubů při jednání se státními orgány, aktivní zapojení se při ovlivňování politiky státu, krajů i obcí, formulace inovativních požadavků. Dalšími úkoly jsou například podpora vzájemné informovanosti, metodická pomoc, osvětová činnost, tvorba profesních standardů (Stanovy Asociace vychovatelů školských zařízení, 2011).

Vzhledem k poklesu počtu žáků na školách se snižuje i objem finančních prostředků, které kraj přerozděluje. Tento pokles však neznamená i automatický pokles počtu těch, kdo navštěvují družinu nebo klub. Nelze ale obecně říci, jestli finanční problém dané družiny nebo klubu spočívá ve výši finančních prostředků poskytovaných krajem, nebo v tom, jak peníze nakonec rozdělují někteří ředitelé škol. Zástupci družin a klubů by podle něj měli mít také možnost hovořit do dlouhodobých záměrů krajů.

Školy jsou převážně příspěvkovými organizacemi. Ředitelé i vychovatelé by se proto měli snažit získávat peníze také z jiných zdrojů. I samy školní družiny mohou žádat o peníze z různých dotačních programů prostřednictvím svých vlastních projektů. Těchto možností však družiny ani kluby dostatečně nevyužívají. Nejen ředitelé škol by se měli v této oblasti vzdělávat, ale měli by na potřebná školení posílat i vychovatelky. NIDM organizuje různé semináře a kurzy (MŠMT realizuje projekt Klíče pro život z evropských peněz určený k získávání potřebných znalostí a dovedností v dané oblasti). Je proto potřeba, aby si ředitelé uvědomili, že když se budou vychovatelé vzdělávat, přinese to peníze jejich škole (Učitelské noviny, 2010).

2.3.9 Činnosti ve školní družině

Školní družina plní své funkce prostřednictvím nejrůznějších činností, které můžeme rozdělit do následujících skupin, mezi nimiž však nelze stanovit přesné hranice:

- Zájmové činnosti, odpočinkové činnosti, rekreační činnosti, příprava na vyučování.
- Získávání dalších doplňujících poznatků při průběžné činnosti družiny.

Vyhláška o zájmovém vzdělávání konkretizuje formy zájmového vzdělávání ve školní družině: činnost příležitostná, pravidelná, spontánní. (Metodický pokyn k postavení, organizaci a činnosti školních družin, 2002).

Velmi významnou úlohu ve školní družině má plánování činností. Dobře promyšlený a sestavený plán představuje důležitý nástroj řízení a rozvoje. Komplexním plánem je ze školského zákona vycházející školní vzdělávací program školní družiny, o němž budeme hovořit v podkapitole týkající se pedagogické dokumentace. Vychovatelky musí v pedagogické dokumentaci rozdělovat aktivity na zájmové, odpočinkové, rekreační, přípravu na vyučování a jiné. Proto by mělo vlastní plánování začít jasným vymezením toho, které činnosti budou zahrnuty do jaké skupiny.

Vychovatelka obvykle zhotovuje svůj vlastní roční plán, rozčleněný na jednotlivé měsíce s nástinem stanovených činností. Konkrétní informace

o každodenních aktivitách by však vychovatelka měla určit v týdenním, který vymezuje časové dotace vhodně na sebe navazujících činností. Vychovatelka může činnosti obměňovat vzhledem k aktuálním situacím, potřebám dětí apod. Metodický pokyn uvádí, že týdenní plán činností jednotlivých oddělení družiny má být zveřejněn na místě přístupném rodičům, plní motivační funkci pro děti a informační funkci pro rodiče.

Zajímavé je i konstatování Prášilové (2009), která upozorňuje na to, aby se dílčí plány nezměnily v pouhé harmonogramy činností a neztratily tzv. projektový charakter čili nastínění cesty k cíli. Obst (2006) nahlíží na tuto problematiku podobně - plány jsou někdy považovány za obyčejné seznamy úkolů, které mají zaměstnanci plnit, dodržet termíny apod. Smyslem plánování je však rozvoj organizace.

Dítě bychom neměli k činnostem nutit, ale vhodně motivovat. Je vhodné vycházet při motivaci z kladných zkušeností dítěte a stále udržovat jistou hladinu očekávání, napětí. Co může být motivem? Zážitek, radost z činnosti, úspěch, zvědavost, prostředí. Naopak zcela antimotivačně působí vyčítání, zesměšnění, zaměření se pouze na chybu při hodnocení.

V souvislosti s činnostmi probíhajícími ve školní družině si přiblížíme tzv. režim dne ve školní družině. Můžeme jej rozvrhnout zhruba do těchto úseků:

- v ranní družině před vyučováním - klidové činnosti spíš v individuální formě,
- po vyučování a po obědě výkonnost zřetelně klesá, proto volíme fyzicky i psychicky nenáročné aktivity samostatného či skupinového charakteru dle potřeb dětí,
- následují organizované i spontánní činnosti zaměřené na pohybovou rekreaci, nejlépe venku, pohyb je vhodnou kompenzací dopoledního sezení ve škole,
- náročnější aktivity jako je příprava na vyučování nebo systematická zájmová činnost je dobré uskutečňovat odpoledne mezi 15. a 17. hodinou,

- zůstávají-li děti v družině i v podvečerních hodinách, znovu přichází na řadu odpočinek a rekreace dle vlastní volby dětí (Hájek, Pávková et al., 2011).

2.3.10 Vychovatelka ve školní družině

Vychovatelská profese je velmi krásná a zároveň velmi složitá. Krásná ve smyslu samotného poslání výchovy jako takové, tedy zušlechťování lidské osobnosti, rozvíjení žádoucích vlastností a dovedností. Složitost je dána řadou překážek, vycházejících ze strany vychovávaného jedince, vychovatele i nejrůznějších vlivů prostředí. Mnoho lidí toto povolání stále nedoceňuje, případně je ztotožňuje s rodičovskou výchovou vlastního dítěte. Jak uvádí Holeyšovská (2009), není příliš těžké zorganizovat jednomu dítěti příjemné odpoledne, v němž se vystřídá rekreace, oddech, záliby i příprava na vyučování. Podstatně složitější je to ve skupině dvaceti či třiceti dětí.

„Vychovatelka svým naladěním a životními postoji vytváří základní atmosféru školní družiny. O tom, zda její působení bude v konkrétních situacích úspěšné, nerozhoduje její představa a naučné modelové situace, ale její reálná schopnost přiměřeně a funkčně v nastalých situacích reagovat.“ (Hájek, Pávková, et al., 2011, 34).

Vychovatel je pedagogickým pracovníkem podle zákona o pedagogických pracovnících, neboť vykonává přímou výchovnou činnost. Tento zákon také stanoví předpoklady pro výkon činnosti (způsobilost k právním úkonům, odborná kvalifikace, trestní bezúhonnost, zdravotní způsobilost a znalost českého jazyka). Získání odborné kvalifikace je podmíněno různými stupni vzdělání, od středoškolského až po vysokoškolské a různými druhy vzdělání, zaměřenými zejména na vychovatelství a sociální pedagogiku (Zákon č. 563/2004 Sb.).

Míra přímé výchovné povinnosti je pro vychovatele ve školní družině stanovena na 28 až 30 hodin týdně. Přesný počet hodin ve stanoveném rozmezí určuje ředitel školy. Do přímé výchovné práce patří přímá výchovná práce s dětmi v době od jejich převzetí od rodičů nebo učitelů po skončení vyučování až do odchodu dětí z družiny domů. Radíme sem i výchovné činnosti spojené se stravováním ve školní jídelně. Nepřímá výchovná činnost do naplnění 40 hodin

týdně zahrnuje vedení pedagogické dokumentace, praktickou přípravu materiálu pro výchovnou činnost, styk s rodiči, účast na pedagogických poradách, třídních schůzkách atd.

Pro úspěšné vykonávání práce vychovatele ve školní družině je nutné mít určité osobnostní dispozice, specifické dovednosti a vzdělanostní předpoklady. Do osobnostních dispozic patří kladný vztah k dětem, umění si hrát, vytvořit příznivé sociální klima, morální vědomí odpovídající hodnotám uznávaným ve společnosti, pozitivní emoční ladění, smysl pro humor, vysoká míra empatie, celková fyzická zdatnost a psychická odolnost. Velký význam má především způsob komunikace. Efektivně komunikující vychovatel ovládá verbální i neverbální projevy a chová se k dětem jako k partnerům, nikdy je nezesměšňuje, dovede jim naslouchat. Má dostatečnou slovní zásobu, dokáže srozumitelně formulovat pokyny.

Vychovatel by měl ovládat řadu dovedností v různých zájmových oblastech. Žádoucí je průběžně si repertoár nabídky dovedností doplňovat, orientovat se v aktuálních trendech. Vzdělanostní předpoklady vychovatele spočívají jednak ve všeobecném přehledu, jedna ve vědomostech z pedagogiky a psychologie (věkové zvláštnosti dětí mladšího školního věku, sociální psychologie, pedagogické metody a zásady atd.). Podstatné je i právní vědomí (Zákon č. 563/2004 Sb.).

Vychovatel má znát učivo žáků ze svého oddělení, aby jim dovedl poradit při přípravě na vyučování. Výchovně-vzdělávací práce vychovatele vyžaduje celoživotní vzdělávání, postupné doplňování dalších vědomostí a dovedností (Hájek, Pávková, et al., 2011).

K otázce celoživotního vzdělávání se podobně vyjadřuje i Prášilová (2009), která zdůrazňuje, že pedagogický pracovník v praxi nemůže vystačit se svým původním vzděláním. Svoji kvalifikaci si musí nadále prohlubovat, neboť jeho role je v podstatě multifunkční a nese znaky dalších profesí.

2.3.11 Supervize

Povolání vychovatele se řadí do kategorie tzv. pomáhajících profesí, které vyžadují psychickou vyrovnanost. Jak popisuje Kopřiva (1997), v těchto profesích (kam patří také pedagogové, psychologové, lékaři, zdravotní sestry apod.) má významnou úlohu lidský vztah mezi klientem a pomáhajícím pracovníkem. Je žádoucí respektovat určité hranice jako prostor vymezující kompetence obou stran. Pomáhající pracovník má v rozumné míře plnit klientovo očekávání porozumění, ale zároveň neztratit tzv. ukotvení v sobě samém. Jinak toto povolání člověku přestane dodávat energii a začne mu ji intenzivně odčerpávat.

Pomáhající profese představují rizikovou skupinu pro vznik a rozvoj syndromu vyhoření. Předcházení syndromu vyhoření prostřednictvím účinné prevence je ve vlastním zájmu každého člověka. Dle Kopřivy (1997) se má člověk zaměřit na tyto preventivní atributy: životní styl, mezilidské vztahy a přijetí sebe sama.

2.3.12 Spolupráce školní družiny s jinými subjekty

Otázka spolupráce se v teoretické rovině jeví celkem jednoduše, v praxi je ovšem složitější především proto, že se odvíjí od vzájemného pochopení a respektu. Předpokladem úspěšné kooperace jsou pozitivní vztahy mezi výchovnými prostředními, v nichž se dítě pohybuje, čili mezi rodinou – školou – družinou. Družina může nalézt vhodné partnery pro čínorodou spolupráci například mezi těmito subjekty: rodiče (zákonní zástupci dětí navštěvujících družinu), třídní učitelé dětí, jiné školní družiny (přímo ve městě, event. z jiné obce), dobrovolníci (praktikanti, bývalí žáci školy), obec/město (organizační složky obce, komise, výbory), další zájmová zařízení (střediska volného času, občanská sdružení), komerční subjekty (podnikatelé).

V každé družině je stále co zlepšovat, doplňovat, obnovovat, ať už se to týká vlastního prostředí, vybavení či pomůcek. Ale v málokteré družině mají na toto zlepšování k dispozici dostatek finančních prostředků. K vyhledávání sponzorů a získávání financí na družinové aktivity lze využít různé metody fundraisingu nebo žádat dotace na projekty (Bergerová, 2011).

3. Cíle a výzkumné otázky

3.1. Hlavní cíl výzkumu

- Ověření realizace programu Senior jako dobrovolník ve školní družině ve městě Kopřivnici podle návrhu.

3.2 Dílčí cíle

- Zjistit míru zájmu seniorů o dobrovolnickou práci s dětmi.
- Zjistit míru zájmu školních družin o spolupráci seniorů na jejich aktivitách s dětmi.

3.3. Výzkumné otázky

- Výzkumné otázka 1: Jsou senioři ochotni pracovat jako dobrovolníci s dětmi ve školní družině?
- Výzkumná otázka 2: Je zájem školních družin o spolupráci seniorů na jejich aktivitách s dětmi?
- Výzkumná otázka 3: Je návrh programu Senior jako dobrovolník v ŠD ve městě Kopřivnici přijatelný pro vypracování podrobného projektu pro vytvoření spolupráce školních družin a seniorů ve městě Kopřivnici?

4. Metodika

4.1. Charakteristika výzkumného problému

Empirická část diplomové práce je rozdělena na předvýzkum a dvě hlavní výzkumné části a praktickou část. V předvýzkumu byl zjišťován dopad spolupráce dětí školní družiny a seniorů, kteří se dobrovolně podíleli na některých vybraných aktivitách během jednoho školního roku na jedné základní škole v Kopřivnici. Na základě sběru dat z malého vzorku respondentů a poté jejich vyhodnocení byla vytvořena praktická část. Tou bylo vytvoření návrhu programu pro všechny školní družiny ve městě Kopřivnici na zapojení seniorů do aktivit na dobrovolnické bázi. Dále byly vytvořeny dva hlavní výzkumy, které měly ukázat míru zájmu o tento návrh programu a jeho následnou úpravu, tak aby mohl být realizován. Výzkum se týká dvou zúčastněných stran, a to školních družin a seniorů. Hlavní výzkum se tedy skládá z hlavního výzkumu I, kde otázky byly směřovány na seniory a hlavního výzkumu II, kde otázky byly směřovány na vychovatelky školních družin.

4.2. Metoda výzkumu

Pro získání potřebných informací byla zvolena jedna z metod kvalitativního výzkumu a to polostrukturovaný dotazník. Pro tento dotazník bylo vytvořeno schéma otázek, které bylo pro tazatelku závazné. Pořadí otázek u polostrukturovaného dotazníku je možné zaměňovat. U některých je třeba striktní dodržení, u jiných lze ponechat dotazovanému větší prostor k vyjádření. Využívá se polozavřených a otevřených otázek a důležité je také upřesnění a ujasnění odpovědí dotazovaného, např. si necháme vysvětlit klientem, jak přesně svou odpověď myslel apod. (Musilová, 2003).

4.3. Předvýzkum

Před výzkumným šetřením byl dotazník testován pomocí předvýzkumu na malém vzorku respondentů. „*Předvýzkum by měl být jakýmsi zmenšeným modelem vlastního výzkumu*“ (Chráška, 2007). Bylo osloveno 12 respondentů (prarodičů dětí navštěvujících ŠD) na Základní škole Emila Zátopka ve školním roce 2013/2014, aby se podíleli na čtyřech aktivitách během školního roku. Tyto aktivity byly rozdílného

charakteru. Po absolvování těchto aktivit z vyplněných dotazníků vyplynulo, že tyto aktivity, kdy se mohou střetnout dvě generace a vzájemně se obohatit, jsou smysluplné.

Dále kdy byly osloveny 3 respondentky (vychovatelky) ze tří oddělení školní družiny při Základní škole Emila Zátopka v Kopřivnici. Na základě výsledků z dotazníků vyplynulo, že aktivity pro děti s dobrovolným zapojením seniorů byly shledány jako zajímavé, zpestřily práci vychovatelek a zaznamenaly pozitivní reakce dětí a seniorů.

Na základě těchto skutečností byl vytvořen návrh programu Senior jako dobrovolník ve školní družině ve městě Kopřivnici (viz. Příloha č. 1).

4.4. Metoda výběru vzorku a cílová skupina pro Hlavní výzkum I

Na základě předvýzkumu bylo vytvořeno 12 otázek pro polostrukturovaný dotazník se seniory. Nejdříve byl navázán osobní kontakt a byl veden nezávazný rozhovor. Podle Chrástky (2007) představuje rozhovor (interview) a navázání osobního kontaktu mezi tazatelem a respondentem značnou výhodu. V průběhu rozhovoru může tazatel sledovat respondentovy reakce, vymezit dostatečný časový prostor, zvolit odpovídající prostředí, projevovat přiměřený zájem o respondenta, co nejpřesněji zaznamenávat průběh rozhovoru a připravit si respondenta na otázky z dotazníku. První otázky dotazníku I zjišťují pohlaví, věk, bydliště respondentů. Další otázky se zaměřují na postoje respondentů k dětem, trávení volného času, povědomí o dobrovolnictví a práci s dětmi. Závěrečné otázky zjišťují míru zájmu respondentů o dobrovolnickou práci s dětmi. Otázky měly obecně zjistit, jak žijí senioři v Kopřivnici, jejich zájmy, vztahy s rodinou, trávení volného času a jejich povědomí o dění ve městě.

4.5. Metoda výběru vzorku a cílová skupina pro Hlavní výzkum II

Na základě předvýzkumu byl vytvořen dotazník, který obsahuje 5 otázek pro polostrukturovaný dotazník s vychovatelkami školních družin. První část otázek se týká zkušeností s dobrovolnictvím a druhá část otázek se týká možné spolupráce se seniory na základě programu na školní rok.

4.6. Metodika a cílová skupina pro Hlavní výzkum I

Data se získávala polostrukturovaným dotazníkem (viz. Příloha č. 2). Oslovování byli respondenti (senioři) při akcích pořádané pro seniory Městem Kopřivnice nebo jiných subjektů. Bylo osloveno 85 respondentů. Metoda řízeného rozhovoru byla zvolena vhodně, protože bylo potřeba objasnit nebo vysvětlit některé otázky. Dále při získávání odpovědí bylo potřeba více času, aby se respondent cítil uvolněně a byl ochoten odpovídat na dotazy. Někteří dotazovaní si nebyli jisti svými odpověďmi nebo zrovna v danou chvíli nechtěli odpovídat, ale byli ochotni po vzájemné dohodě podílet se na výzkumu jiný den. Dále pak bylo osloveno dalších 57 respondentů (seniorů) z řad prarodičů dětí školních družin.

Výběr respondentů při akcích připravených pro seniory byl zvolen cíleně, oslovování tak byli respondenti (senioři) kde se předpokládá, že vedou aktivní život, alespoň částečně projeví zájem podílet se na výzkumu a bude je tato problematika zajímat. Také v případě seniorů, kteří se starají o vnoučata a doprovází je do školy a vyzvedávají ze školních družin, jsou vhodná cílová skupina, než náhodně oslovený senior na ulici. Sběr dat pro Hlavní výzkum I proběhl v období měsíce září až prosinec 2014. Celkem tedy bylo osloveno 142 respondentů. Tento počet byl cílený, a to z důvodů dosažení validních 100 vyplněných dotazníků, které byly předmětem výzkumu, což je 70,4 %.

4.7. Metodika a cílová skupina pro Hlavní výzkum II

Data se získávala polostrukturovaným dotazníkem (viz. Příloha č. 2). Osloveny byly všechny školní družiny při základních školách v Kopřivnici a v její spádové oblasti. Osloveno bylo 20 respondentek (vychovelek) školních družin základních škol. Na téma dobrovolnictví seniorů vznikla debata i mimo rámec výzkumu, které byly přínosné pro výsledky výzkumu. Některé respondentky (vychovatelky) nebyly na otázku č. 8: Měla byste zájem se tohoto programu zúčastnit?, schopny odpovědět ihned. Tyto respondentky pak byly po vzájemné dohodě kontaktovány později. Poté se již dokázaly k dané otázce vyjádřit.

Sběr dat pro Hlavní výzkum II ve školních družinách při základních školách v Kopřivnici

ZŠ Lubina- 1 oddělení

ZŠ Mniší – 1 oddělení

ZŠ17. Listopadu – 4 oddělení

ZŠ sv. Zdislavy – 3 oddělení

ZŠ Štramberská – 1 oddělení

ZŠ dr. Milady Horákové – 3 oddělení

ZŠ Alšova – 3 oddělení

ZŠ E. Zátopka – 3 oddělení

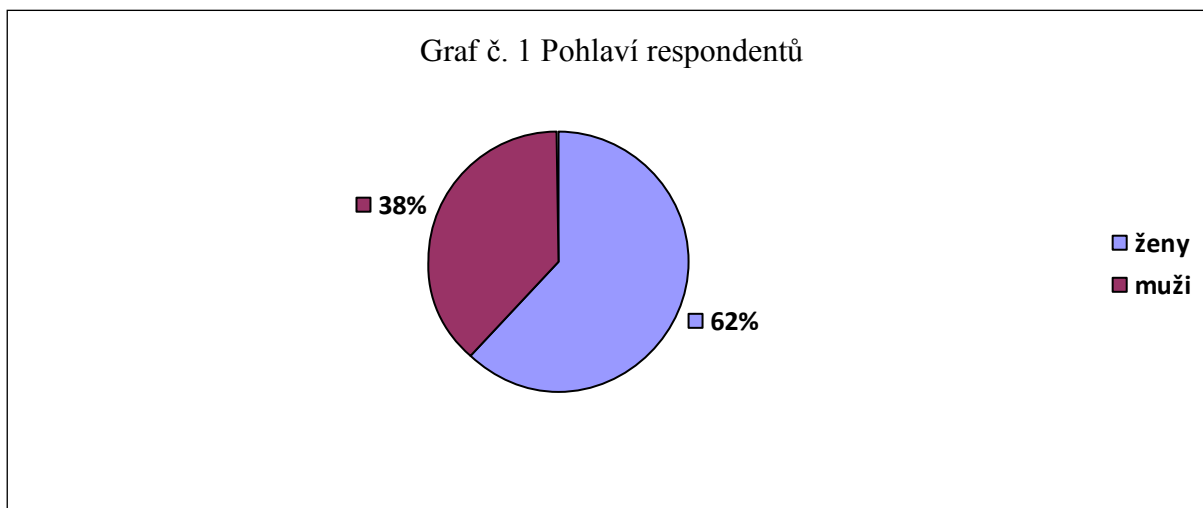
ZŠ Závišice – 1 oddělení

Na základě telefonických hovorů byly domluveny schůzky, na kterých probíhalo vysvětlení výzkumu, rozhovor a následně vyplnění dotazníku. Sběr dat probíhal v měsíci říjen a listopad 2014. Celkem tedy k výzkumu II přispělo 20 respondentů (vychovatelek) z 20, což je 100 %.

5. Výsledky

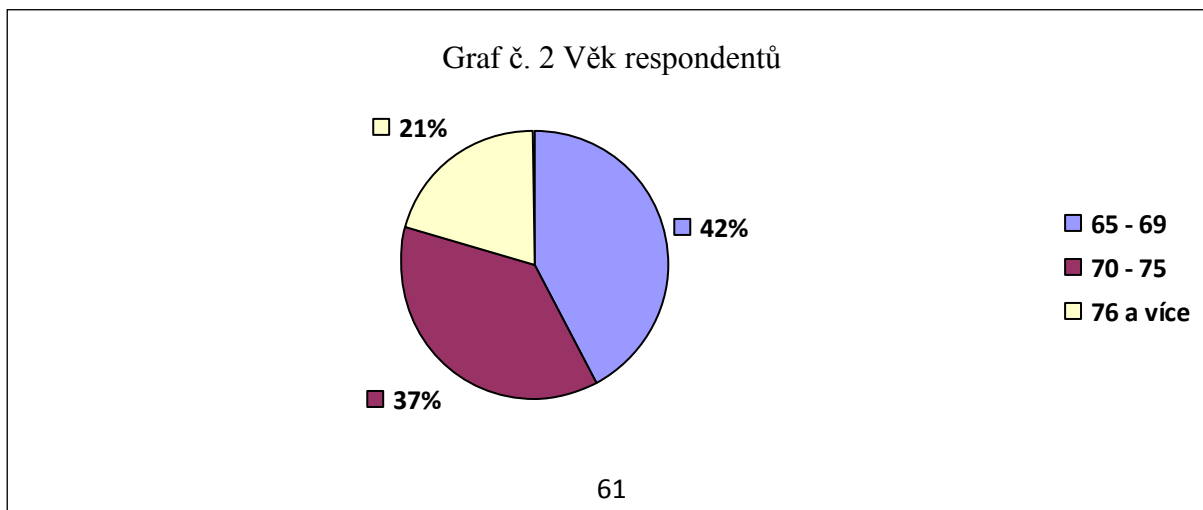
5.1. Hlavního výzkumu I

1. Pohlaví respondentů

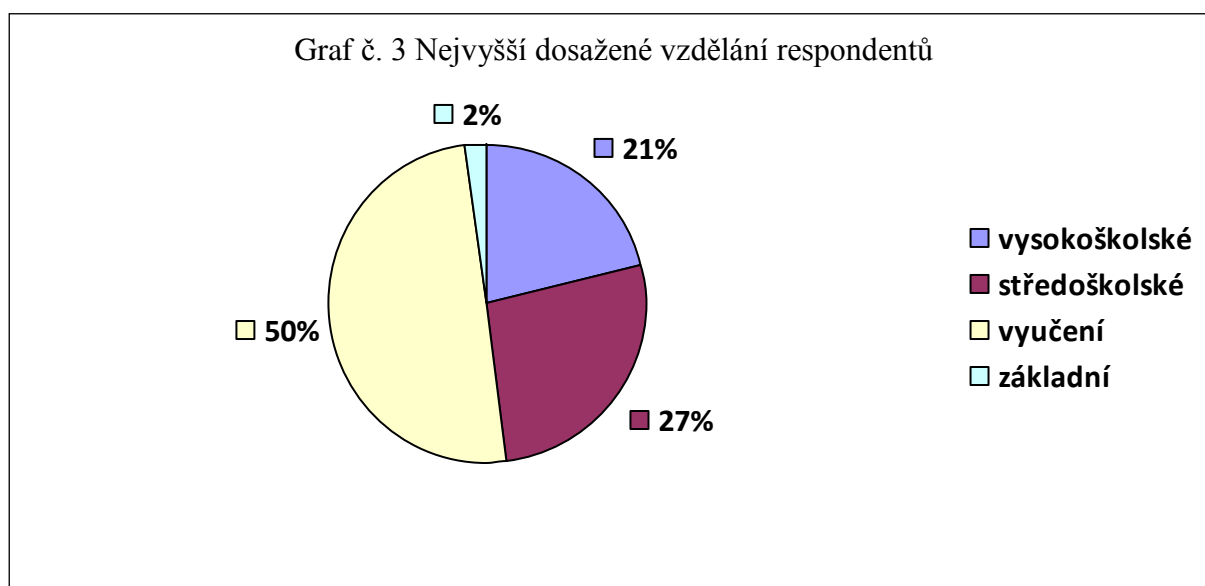
Ze 100 oslovených seniorů bylo 62 % žen, 38 % mužů. Poměr mezi muži a ženami lze vysvětlit tím, že jednak senierek je podle Českého statistického úřadu více proto, že se dožívají vyššího věku než muži. Populace nad 50 let věku představovala k 31. 12. 2008 téměř 36 % všech lidí v ČR. Zastoupení osob nad 65 let věku pak činilo 15 %. Ženy zaznamenaly vyšší podíl jak padesátiletých tak pětadesátiletých než muži. Podíl padesáti a víceletých žen ze všech žen tvořil 39 %, tedy o 6 procentních bodů více než v mužské populaci. Podobný bodový rozdíl ve prospěch žen byl zjištěn také v případě osob starších pětadesáti let (Český statistický úřad, 2009). Další možný důvod je, že ženy jsou přístupnější k iniciativám, jako je vyplňování dotazníku.

2. Věk respondentů

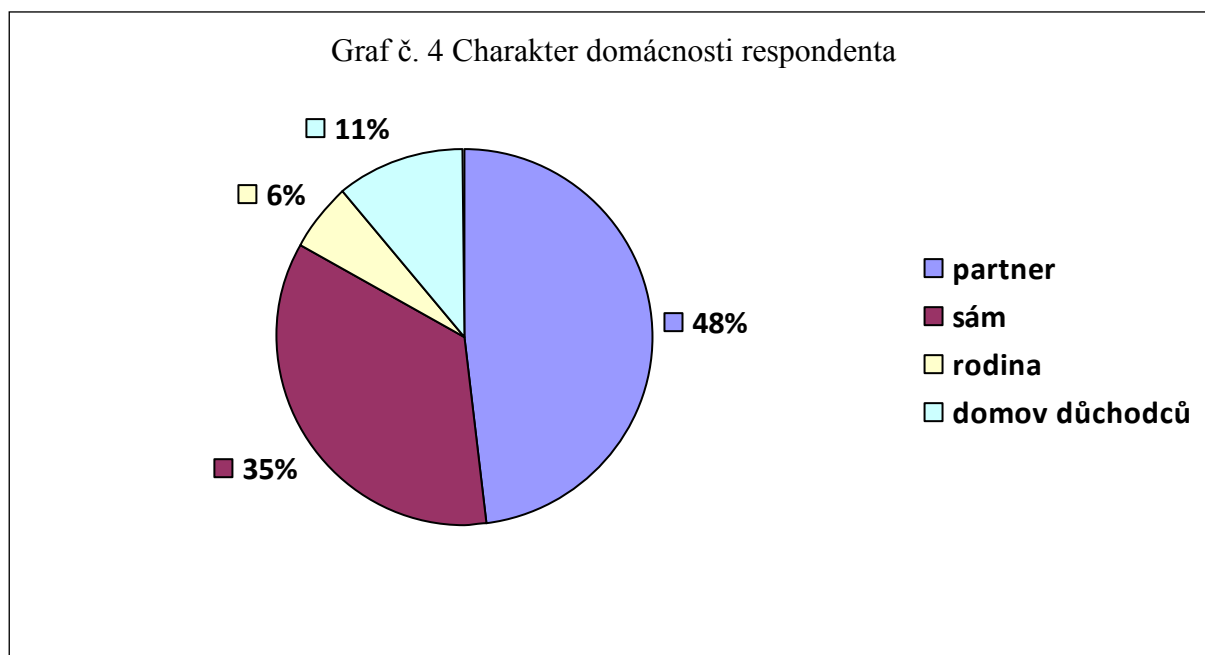
Mezi respondenty dotazníkového šetření je nejvíce zastoupena věková skupina 65 až 69 let, 42 %. Ve věku nad 70 - 75 let je celkem 37 % respondentů. Skupinu 76 a více zastupuje 21 % respondentů. Podle Českého statistického úřadu z veřejné databáze obyvatelstvo stárne. Rodí se méně dětí, přibývá seniorů a věk, jehož se lidé v průměru dožívají, vzrůstá. Zvyšuje se počet osob nad 65 let. Vývoj celkového počtu obyvatel města Kopřivnice bude, jak vyplývá z prognózy uvedené v sociodemografické analýze doprovázen dále se prohlubujícím procesem stárnutí (http://www.koprivnice.cz/socialni_oblast/planovani_soc_sluzeb/zapis_ridici_skupina_3-2013.pdf,24).

3. Nejvyšší dosažené vzdělání respondentů

V této cílové skupině respondenti uvádějí 21 % vysokoškolské vzdělání, 27 % středoškolské vzdělání, 50% vyučení a 2% základní. Tyto ukazatele vypovídají o nezanedbatelném vlivu vzdělání na životní styl respondentů. Z doplňujících informací vyplynulo, že většina vysokoškolsky a středoškolsky vzdělaných seniorů měl aktivní přístup po celý svůj dosavadní život. Pouze ze zdravotních důvodů aktivity zmírnili nebo na čas přerušili. Zároveň z výzkumu vyplývá, že aktivní trávení volného času nevyklučuje seniory s vyučným listem. Ti zase zmínili, že jsou zvyklí celý život pracovat, mají pozitivní přístup k práci, k řemeslu a tak i v důchodovém věku je těší, že mohou být aktivní.

4. Charakter domácnosti respondenta

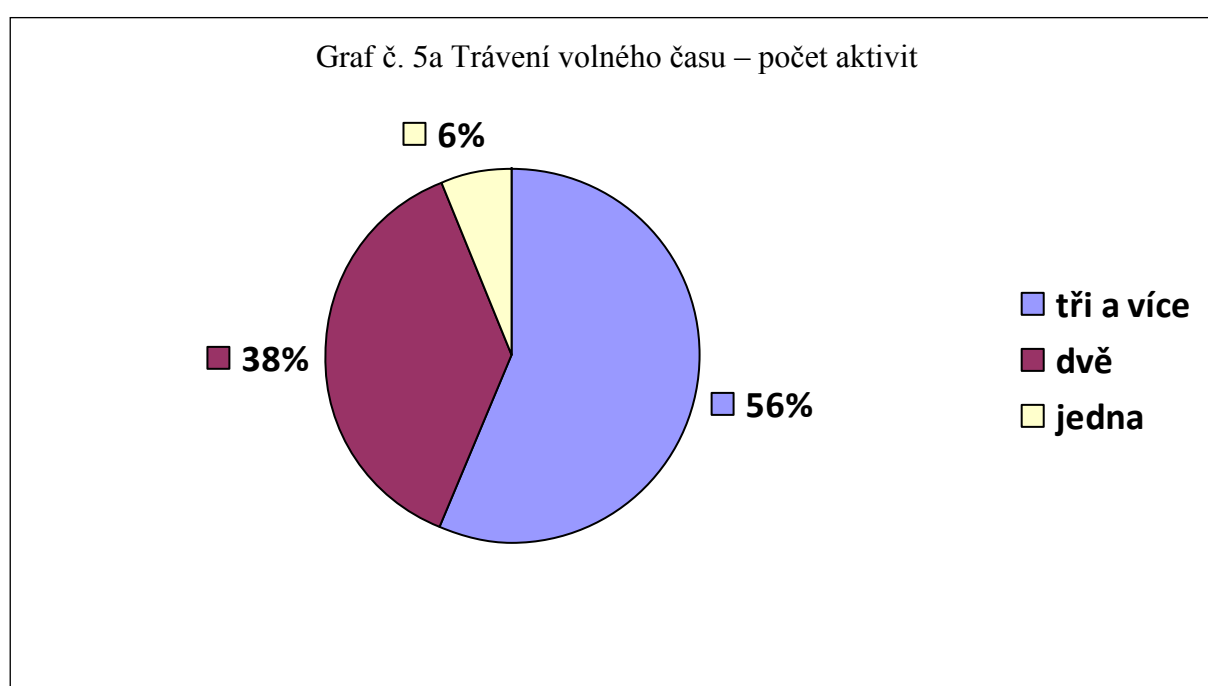

Jak plyne z grafu, typický senior žije s partnerem (48 %), kdy se může jednat o manžela / manželku nebo druha / družku, tedy nesezdané soužití. 35 % seniorů žije v jednočlenné domácnosti. U jednočlenných domácností je pravděpodobnější, že se jedná o domácnosti senierek, neboť z informací Českého statistického úřadu plyne, že na 100 vdovců připadá 528 vdov a vdovy převažují ve všech věkových skupinách nad počtem vdovců (Český statistický úřad, 2009). Pokud jde o domácnosti jednotlivců, může se jednat také o osoby rozvedené, mezi nimiž rovněž mírně převažují ženy a tento jev je výraznější u věkových skupin nad 60 let (což je dáno tím, že muži ve věku seniorů měli téměř vždy mladší manželky, než jsou oni sami).

V případě žití s rodinou 6 %, se jedná o soužití ve vícegeneračním domě nebo senior žije s rodinou v jedné bytové jednotce. Vliv na domácnost seniora může mít také fakt, že v České republice je podle údajů Ministerstva práce a sociálních věcí pouze 46 700 lůžek v domovech pro seniory (k 31. 12. 2010), je zřejmé proč ze statistiky plyne výrazně převažující bydlení s rodinou nebo v jednočlenné domácnosti. V domově důchodců pak bydlení uvedlo 11 % respondentů. Vzhledem k silnému trendu stárnutí populace v České republice je zjevné, že počet lůžek v domovech pro seniory by se měl zvýšit, aby mohla být uspokojována potřeba budoucích seniorů. Ovšem trend počtu lůžek v domovech pro seniory a domovech důchodců je zřejmě opačný, tj. dochází k úbytku lůžek, neboť Český statistický úřad v roce 2006 uváděl 51 049 lůžek. Lůžko v domově připadá na 31 seniorů, kapacita

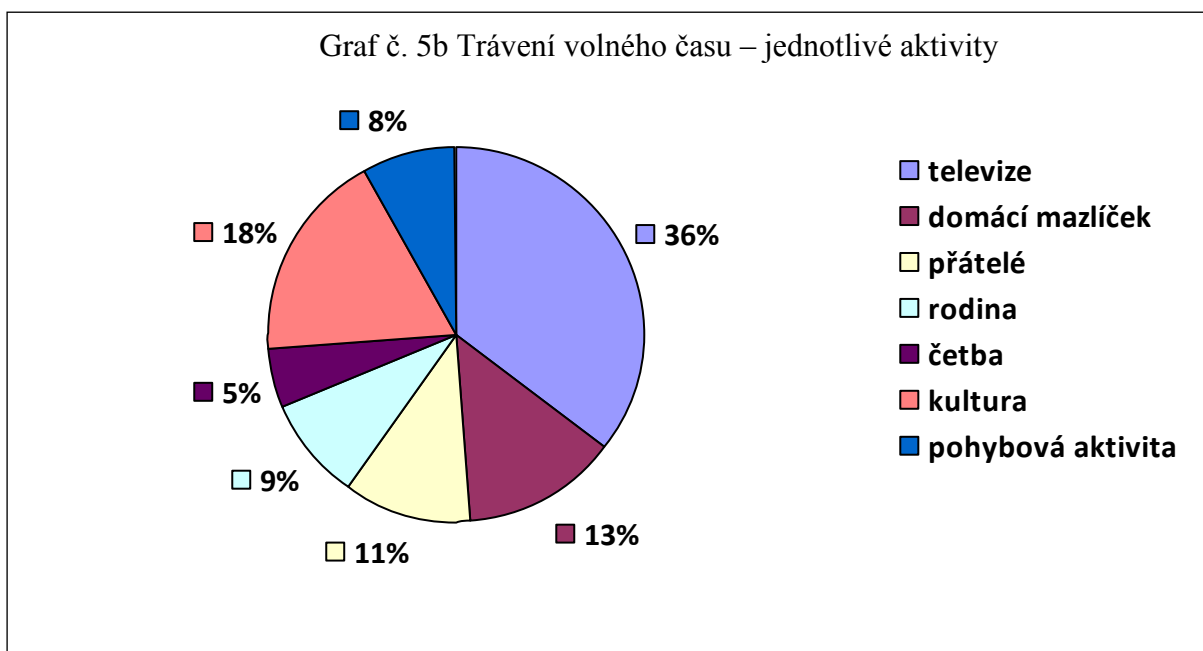
nebude prý stačit (Český statistický úřad, 2009). Vzhledem k tomu, že Kopřivnice nedisponuje domovem pro seniory, využívají její občané zařízení tohoto typu v okolních městech. Počet uživatelů se již několik let pohybuje ve stejné výši. Ze sociologického výzkumu v Kopřivnici byla ve zvýšené míře registrována potřeba zřízení domova pro seniory. Vzhledem k demografickému vývoji lze do budoucna očekávat zvýšený zájem o tuto pobytovou formu sociální služby přímo na území města Kopřivnice (http://www.koprivnice.cz/socialni_oblast/planovani_soc_sluzeb/kom_plan_koprivnice_web.pdf,27-35).

5. Trávení volného času

V otázce směřované na trávení volného času mohli respondenti zvolit více než jednu alternativu.

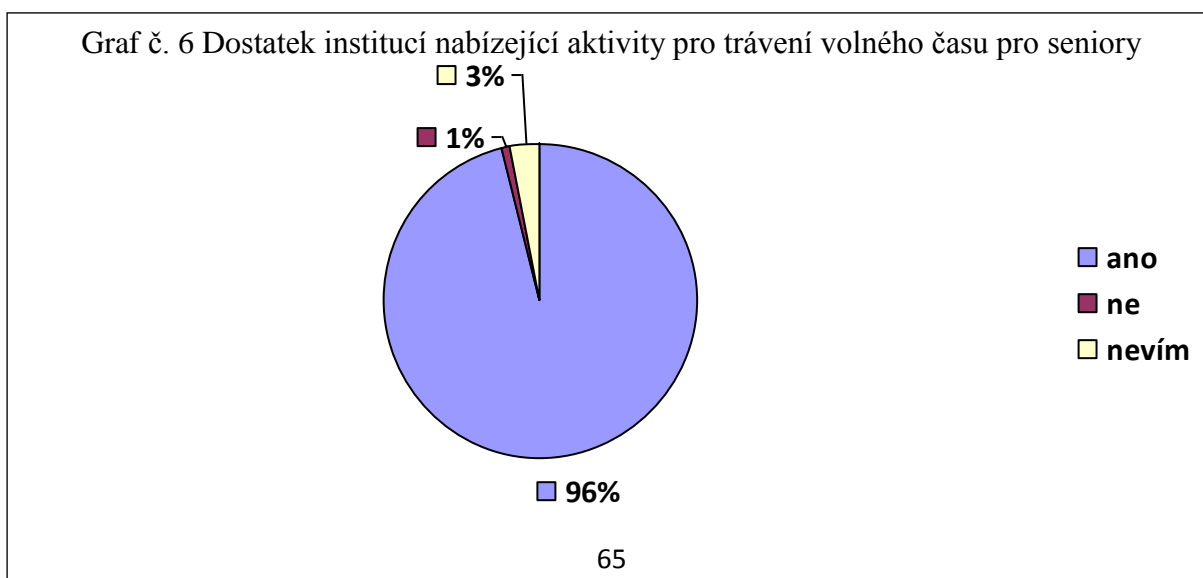
Z grafu plyne, že 56 % respondentů zvolilo více jak tři nabízené aktivity. Dvě aktivity uvádělo 38 % a 6 % uvedlo pouze jednu preferovanou aktivitu.

Jednotlivě tedy sledování televize uvedlo 36%, trávení času s domácím mazlíčkem 14%. Dále ve 11% případech bylo zvoleno trávení času s přáteli a 9 % s rodinou. Kulturní vyžití je uvedeno v 18% a v 5% je uvedena četba. Pouze ve 3 % případech uvádí respondenti trávení času kultura a počet u sportu a procházek je uvedeno 8 %.

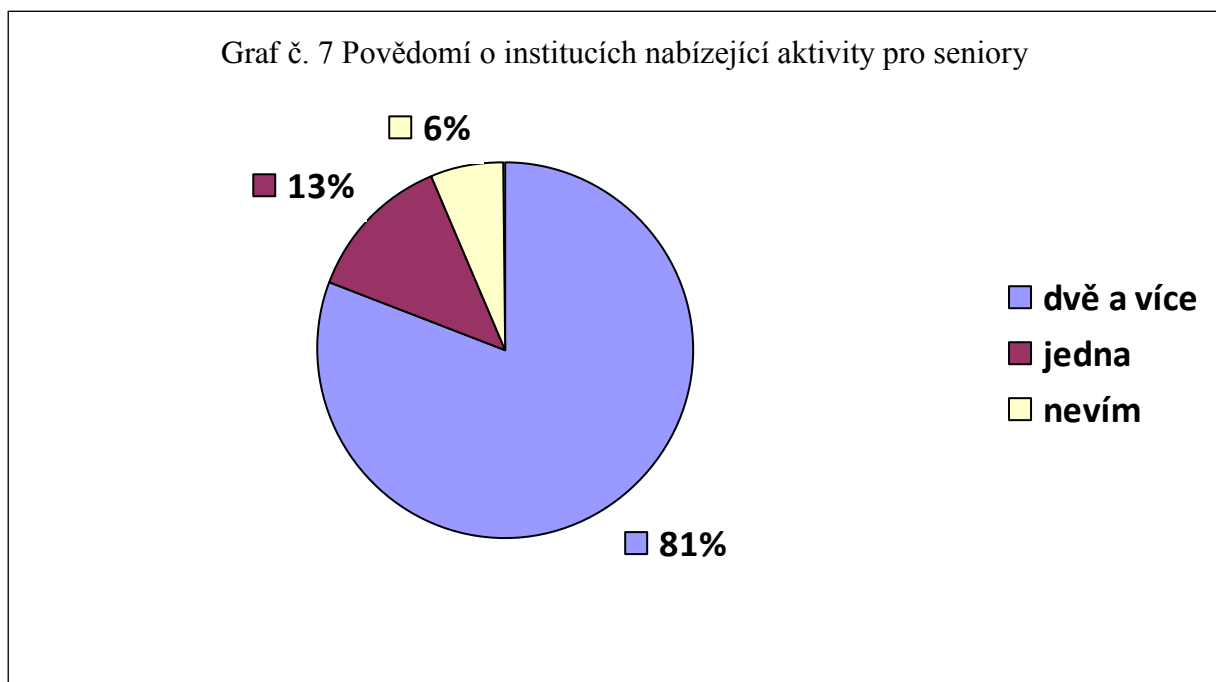
Z dotazníků tedy vyplývá, že senioři ve městě Kopřivnici tráví svůj volný čas aktivně, jelikož více jak 50% uvádí více aktivit najednou. Vysoké procento zastoupení mezi aktivitami má sledování televize. Tato aktivita v důchodovém věku bývá preferovaná hlavně v zimních měsících (zjištěno z doplňujících odpovědí).

6. Myslíte si, že je v Kopřivnici dostatek institucí, které nabízí možnosti pro trávení volného času seniorů?

Z další výzkumné otázky vyplynuly odpovědi, že 96 % respondentů je spokojeno se počtem institucí, protože je pro ně rozhodující škála a frekvence nabízených aktivit. 3 % zmínilo neutrální stanovisko, něco je dobré něco horší, Z doplňujících otázek vzešly informace, že jejich stanovisko ovlivnily subjektivní pocity z akcí. Například čekací doba, špatné porozumění, zima. Vyskytlo se také 1 % respondentů, kteří byli na akci, pořádané jistou institucí poprvé a nezaujala je. Opět zde převyšoval subjektivní pocit a navíc pouze jedna zkušenost. Aktivity byly řízené Městem Kopřivnice odborem sociálních věcí a zdravotnictví. Tyto aktivity jsou zařazeny V projektu Zdravé město a místní agendy 21 (<http://www.koprivnice.cz/index.php?id=tiskove-zpravy-zdrave-mesto-koprivnice-2014>) a dále akční plán Zdravotní plán města Kopřivnice 2014-2016 (http://www.koprivnice.cz/urad/dokumenty/zdravotni_plan.pdf). Spolupracují také Dům dětí a mládeže, Klub seniorů, Skautské centrum Vanaivan, TJ Sokol Kopřivnice.

7. Dokážete některé jmenovat?

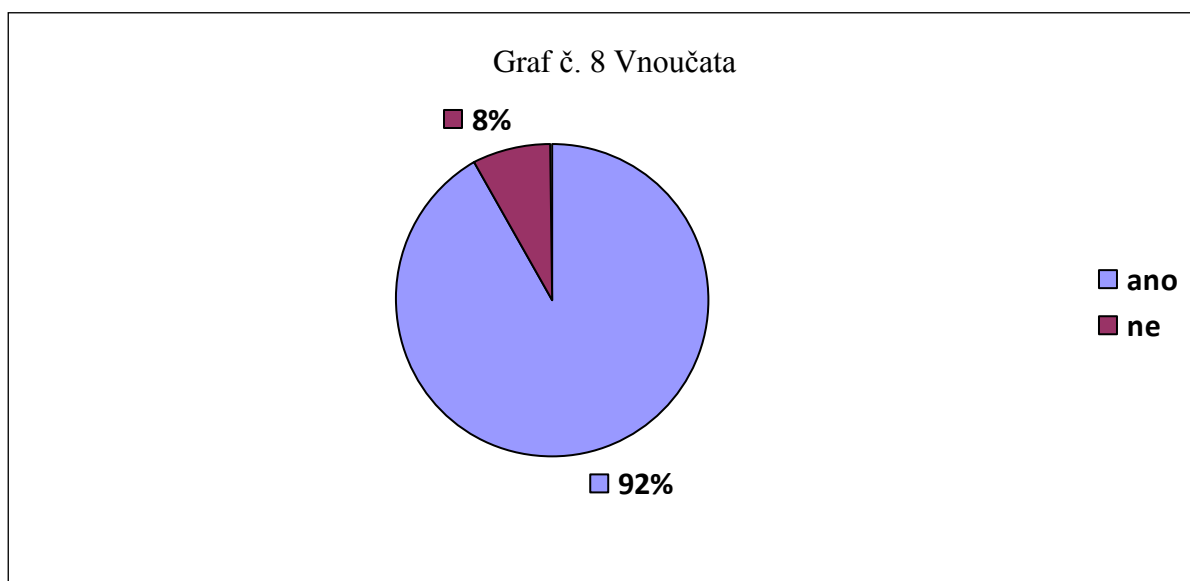

Na otázku, ve které měli respondenti uvést instituci nebo spolek, o které je jim známo, že se věnují seniorům, a nabízí volnočasové aktivity pro seniory 81 % uvedlo více institucí, 13 % alespoň jednu a 6 % dotazovaných uvedlo, že momentálně neví, že pokud někam jdou, je to na pozvání kamarádů nebo rodiny. Mezi nejfrekventovanější instituce byly jmenovány, Dům dětí a mládeže, Sokol, Klub důchodců, Město Kopřivnice. Z výsledků výzkumu se dá usuzovat, že se senioři ve Městě Kopřivnici rádi účastní akcí, které pro ně připravují různé instituce a mají vysoké povědomí o připravovaných akcích. Z doplňujících otázek vyplynulo,

že informace čerpají z letáků, plakátů, městského rozhlasu, ale hlavně z plakátků, které získají s sebou domů od konkrétních institucí. Dále pak si informace šíří mezi sebou.

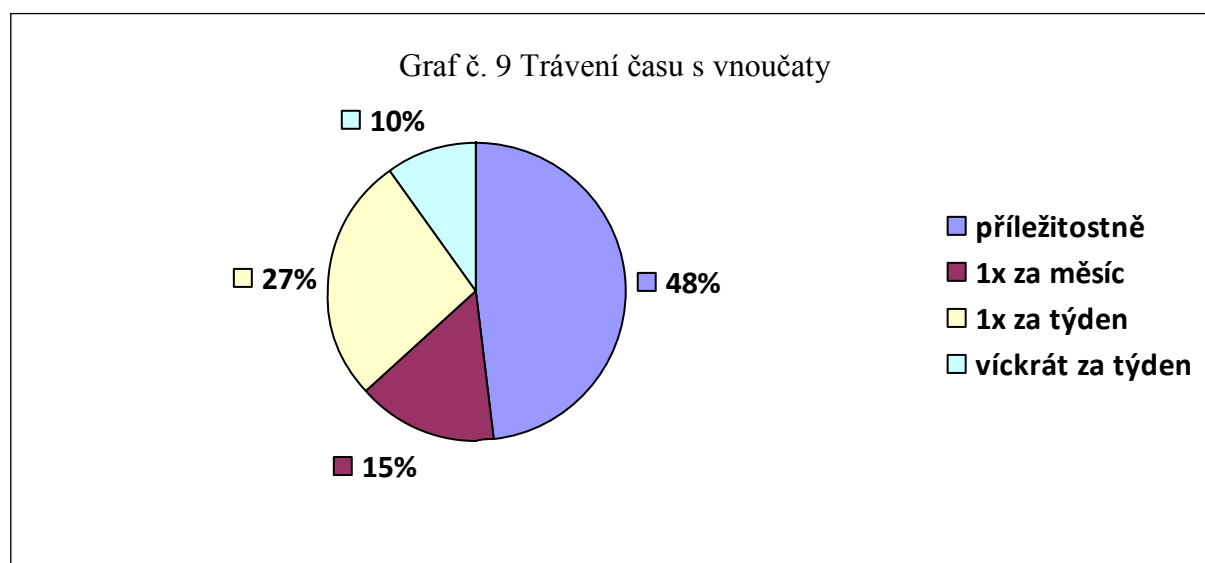
Akce pro seniory jsou připravovány každý rok Městem Kopřivnice v rámci projektu Aktivní senior. Již čtvrtým rokem se mohou kopřivničtí senioři bavit a vzdělávat (<http://www.koprivnice.cz/index.php?tema=akce-pro-seniory-pokracuji-i-letos-tiskove-zpravy-koprivnice&tz=1311>).

8. Máte vnoučata?

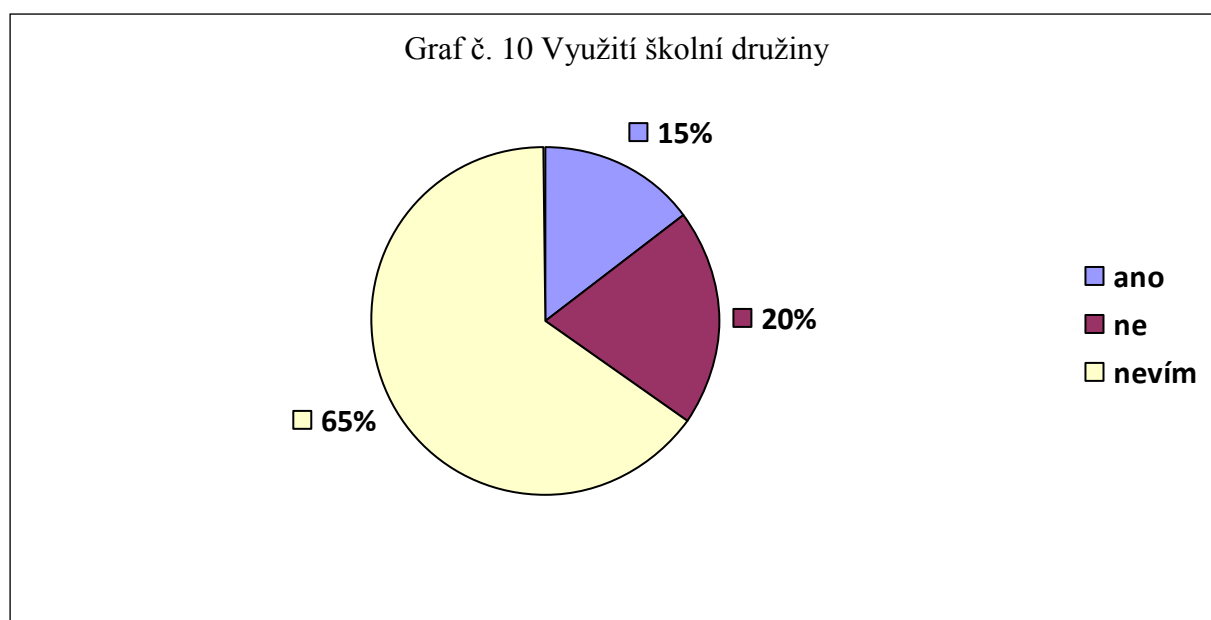
92 % respondentů uvedlo, že mají vnoučata a 8 % uvedlo, že nemají.

9. Jak často trávíte čas se svými vnoučaty?

Volný čas s vnoučaty odpovědělo 48 % pouze při rodinných příležitostech, 1x měsíčně uvedlo 15 %, 1x za týden uvedlo 27 % a vícekrát za týden měsíčně uvedlo 10 %. V případě příležitostných setkání se to týká odrostlejších vnoučat a rodina bydlicí v jiné vzdálenější lokalitě než respondenti. Styk jednou za týden znamená spolupráce na výchově a péči o vnouče, jako je například vyzvedávání ze školní družiny, hlídání, doprovod do kroužků. V posledním případě, kdy se respondenti setkávají se svými vnoučaty několikrát v týdnu, uvedli, že žijí ve společné nebo oddělené domácnosti. Také v tomto případě respondenti uváděli, podíl na výchově a vedení dětí, jako vyzvedávání ze školní družiny, hlídání, doprovod do kroužků a jiné.

10. Chodili nebo chodí vaše vnoučata do školní družiny?

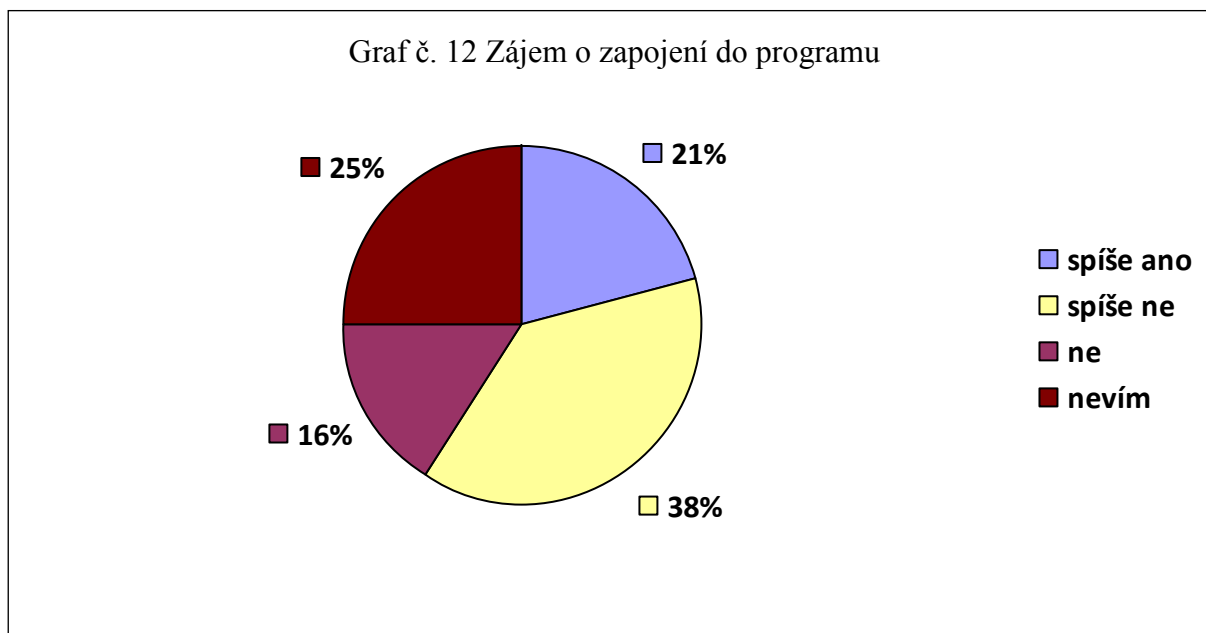
Z tohoto výzkumu vyplynulo, že 65 % z cílové skupiny mají vnoučata, která chodila nebo chodí do školní družiny a 20 % nechodilo nebo nechodí. Respondenti uváděli různé důvody, jak ze strany kladné odpovědi tak ze záporné. Mezi rozhodující faktory uváděli například přiměřenou pracovní dobu rodičů nebo sociální nezralost ve velkém kolektivu, v kladném případě naopak navazování vztahů v kolektivu. 15 % si nemohlo vybavit, zda navštěvují nebo ne.

11. Máte zkušenosti s dobrovolnictvím?

Respondenti v 96% odpověděli ano a pouze 4 % se odpověděli záporně. Z doplňujících odpovědí vyšlo, že většina během svého života pracovali jako dobrovolníci. Zmínili tak dobrovolnou činnost například v Sokolu, Junákově, ve střediscích mládeže, v práci, často se dělaly společné brigády, bylo více času, a tak si lidé pomáhali i mezi sebou v sousedství a v rodině. Tyto činnosti na dobrovolné bázi rozlišili od takzvané dobrovolně povinných akcí, které souvisely především s komunistickým režimem. V těchto případech se jedná buď o dobrovolnictví formální a neformální. Zákonná definice se vztahuje pouze na dobrovolnictví formální, zatímco dobrovolnictví neformální je mnohem širší skupina fenoménů a je obtížné ho vymezit (Novotný, 2008). Dobrovolnické aktivity u nás jako součást širšího pojetí občanských aktivit prošly značně dramatickou historií, a to zejména v souvislosti se změnou režimu v roce 1948. V následující čtyřicetileté nucené pauze byly dobrovolnické aktivity vnímány jako činnosti, skrze které byla prokazována loajalita k totalitnímu režimu, a rovněž byly často nutnou podmínkou kariérního růstu. Jednalo se tak spíše o altruismus z donucení než o skutečné dobrovolnictví (Müllerová, 2011).

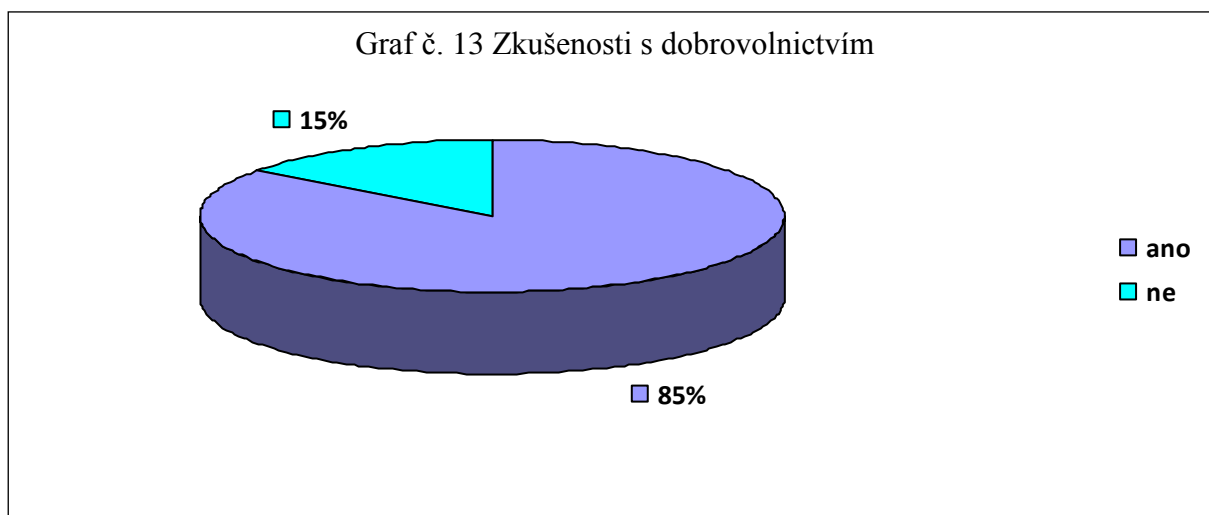
12. Seznamte se, prosím, s návrhem programu Senior jako dobrovolník ve školní družině ve městě Kopřivnici. Měli byste zájem zapojit se do takového programu?

Vyplývá, že 21 % respondentů by se spíše zapojilo do programu, 38 % spíše nezapojilo, nezapojilo 16 % a 25 % neví, zda by se zapojilo. Respondenti, kteří uvedli, že by se spíše nezapojili, uváděli důvody jako preferování jiných druhů aktivit, spíše s přáteli nebo s rodinou, děti jim přijdou hlučné, uvedli obavy z poslušnosti dětí, zodpovědnosti za ně. Souhrnně se to dá okomentovat, že si na to již netroufnou. Respondenti, kteří zvolili variantu nevím, přepadly obavy z neznámého. Návrh programu hodnotila většina respondentů kladně, zhodnotili jej jako dobrý nápad. Tato pozitivní reakce byla zaznamenána také u respondentů, kteří odpověděli, že nemají zájem o spolupráci i ti co odpověděli, že neví, zda by se zapojili. Z doplňujících odpovědí vyšlo, že si dovedou představit podíl na tomto programu svého konkrétního známého, ale pro ně samé to není. Jedním z možných prostředků mezigeneračního učení v komunitě jsou mezigenerační programy. Náplň mezigeneračních programů je efektivně zmírňovat stereotypy mezi mladými a starými a vytvářet tak prostor pro vzájemné sdílení a porozumění (Cherrie, 2008). To ostatně dokazuje řada zahraničních výzkumů, které se zabývaly přínosy pro jednotlivé zapojené generace. Tyto výzkumy realizované mezi účastníky a personálem zajišťujícím mezigenerační programy hovořily zejména o pozitivním vlivu mezigeneračních programů na fyzický, kognitivní a emocionální stav zapojených seniorů. Vedle toho účastníci z mladší generace byli schopni reflektovat seniory jako individuality skrze vlastní zkušenost v rámci vzájemného setkávání, a nikoli skrze stereotypní představy o této skupině (Newman et al., 1997).

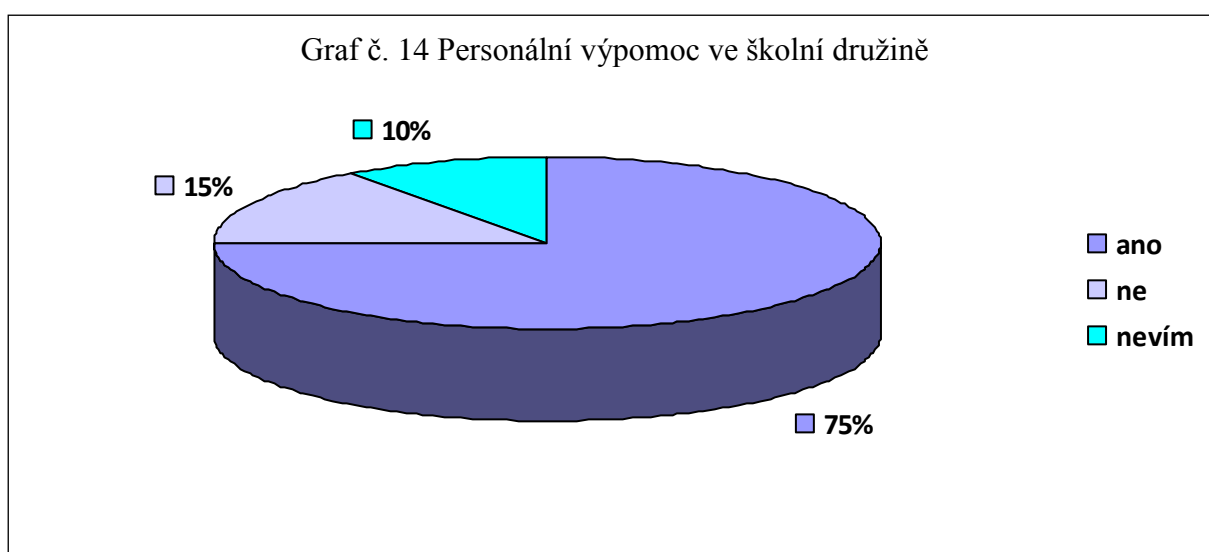
5.2. Výsledky Hlavního výzkumu II

1. Máte zkušenosti s dobrovolnictvím?

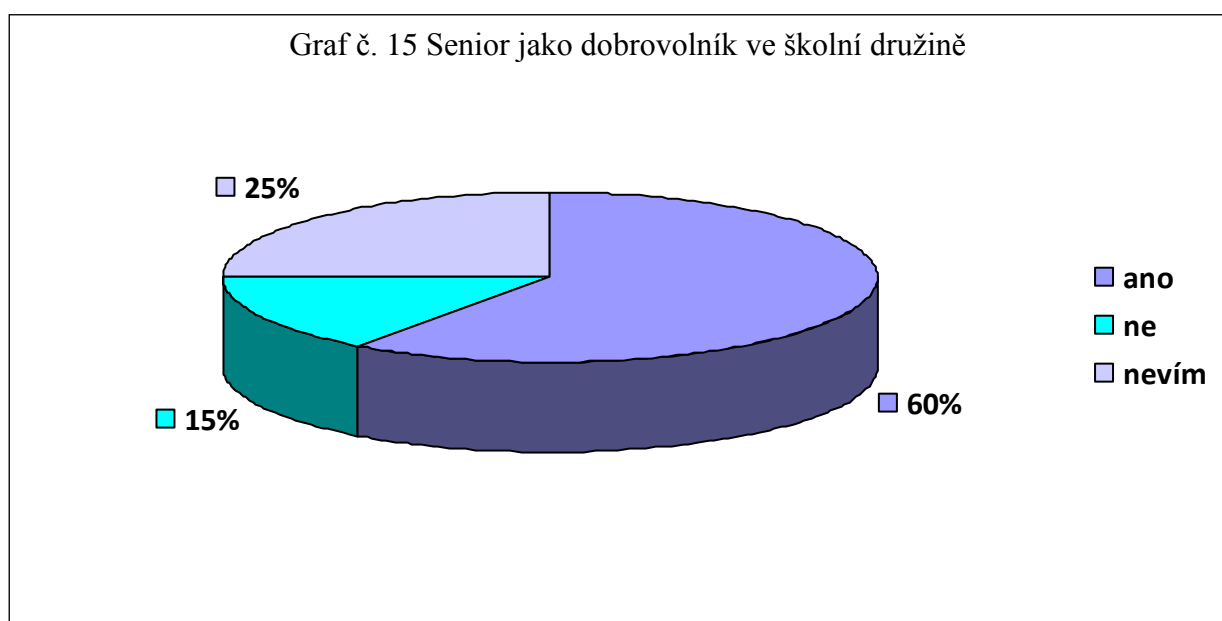
Zde vyplynulo, že 85 % respondentů zkušenosti mají, zbylých 15 % sdělilo, že nemají. Kladně odpovídající respondenti podotkli, že práce ve školství často provází aktivity a činnosti nad rámec pracovní doby a pracovní náplň je nestandardní a bohatá. Pracovní přístup zaměstnanců ve školství je tak často na dobrovolnické bázi. Z doplňujících informací vyšlo, že z těchto kladně odpovídajících respondentů 35,3% se dobrovolným činnostem věnuje ještě individuálně. Jedná se o vedení kroužků, podíl na přípravách nebo přímo na průběhu různých akcí.

2. Uvítali byste personální výpomoc při určitých aktivitách ve školní družině?

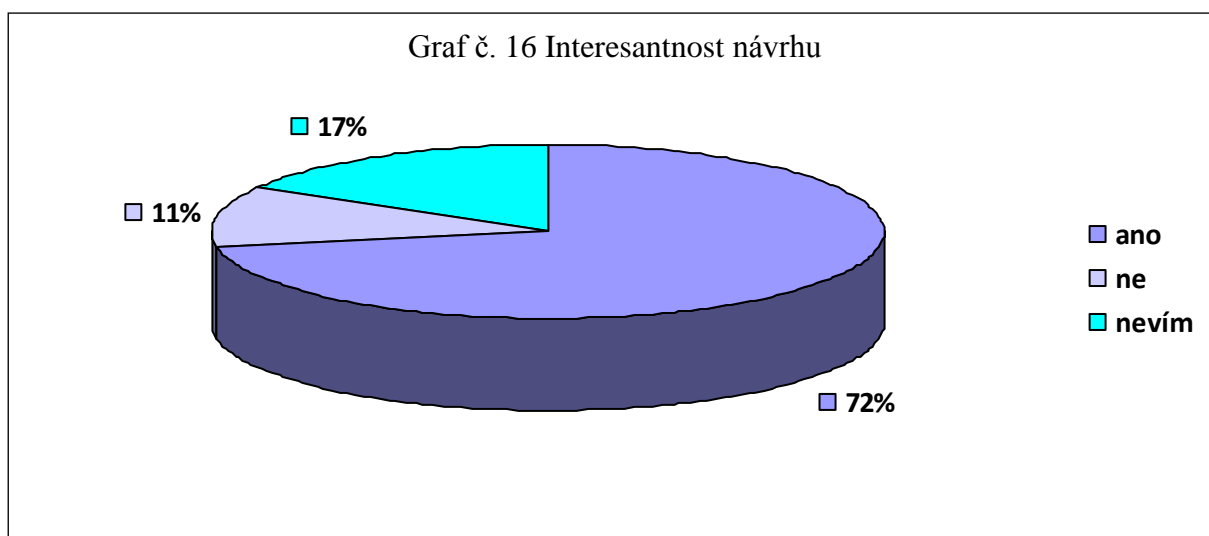
Respondenti v tomto případě uvedli v 75% kladnou odpověď, v 15% zápornou a 10 % uvedli, že neví. Ve většině dodatečných odpovědí respondenti zmínili, že při počtu 25 – 30 dětí v jednom oddělení na jednu vychovatelku se obtížně dají zrealizovat různé aktivity pro různorodý kolektiv dětí. Tak, aby zůstal zachován princip dobrovolnosti při aktivitách, tak aby byl zajištěn dozor nad nezúčastněnými, a v častém případě zajištěna činnost a dozor pro dětmi se speciální vzdělávacími a výchovnými potřebami. Případná výpomoc by byla řešením pro optimální podmínky při práci s dětmi ve školní družině. V případě záporné odpovědi respondenti uváděli, že vše zvládají sami, nemají vždy plný počet dětí nebo, když je potřeba, výpomoc vzejde po domluvě s učiteli.

3. Umíte si představit seniora jako dobrovolníka ve vaší školní družině?

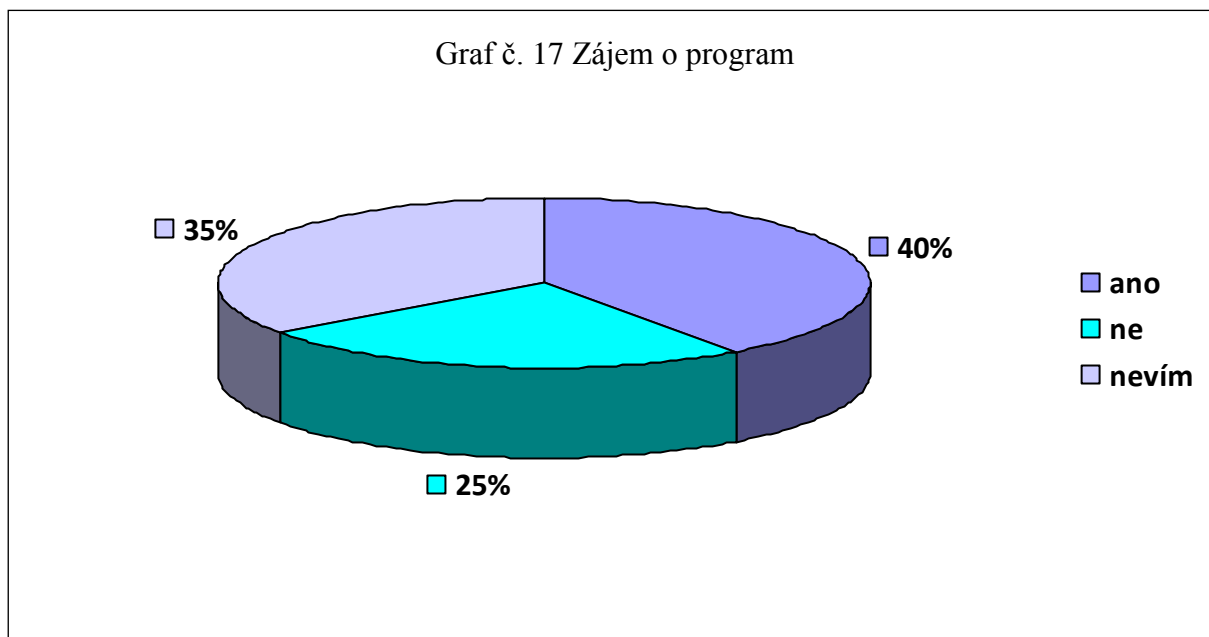
Z této výzkumné otázky vzešlo 60 % pro ano, 15 % pro ne a 25 % pro nevím. Z kladných doplňujících otázek respondenti odpověděli, že je to dobrá varianta – senior jako dobrovolník. Senior, který je aktivní a chtěl by být prospěšný a zpestřit si svůj volný čas. Část z nich uvedlo, že občas se seniory spolupracují, a to příležitostně. Jedná se většinou o prarodiče dětí navštěvujících školní družinu. Nebo tvoří aktivity čistě pro seniory. Respondenti, kteří odpověděli záporně, vyslovili nedůvěru vůči starším lidem. Zmínili, že nejsou už tak pružní a pohotoví, přidá jim to další starost o někoho navíc. Dále se obávali o narušení běžného chodu v oddělení.

4. Přečtěte si, prosím, návrh programu Senior jako dobrovolník ve školní družině ve městě Kopřivnici. Je pro vás zajímavý?

72 % respondentů odpovědělo, že ano, 11 % ne a 17 % že neví.

5. Měla by vaše školní družina zájem o tento program?

Ano odpovědělo 40 % respondentů, ne odpovědělo 25 % a nevím 35 %.

Z doplňujících výpovědí vzešlo, že z kladně reagujících respondentů hodnotila návrh programu jako smysluplný jednak pro děti, vychovatelky tak i pro seniory. Brali na vědomí, že je potřeba se spolupodílet na tvorbě koncepce tohoto programu podle jeho návrhu spolu s navrhovatelem, s vedením, s Městem Kopřivnice, případně se subjekty, které by byly

do programu zapojeny. Záporně odpovídající argumentovali, že mají již jiný projekt, na kterém se podílí nebo se nechtějí zapojovat do žádných programů. Ti, co reagovali odpovědí nevím, zmínili obavy nad hladkým průběhem programu během celého roku. Obavy vzešly z hlediska podpory vedení, reakcí dětí a rodičů a v rámci právního rámce zodpovědnost za průběh programu.

6. Diskuze

Vzdělání u seniorů má vliv na aktivní životní styl, ale není rozhodující, jelikož i senioři, kteří byli zvyklí pracovat manuálně, mají pozitivní vztah k práci. Jsou zvyklí celý život něco dělat a tak i v důchodovém věku vyhledávají různé aktivity. Můžeme konstatovat, že Město Kopřivnice ve spolupráci s dalšími subjekty cíleně připravují pro seniory kvalitní a bohatý program během celého roku již několikátý rok. V rámci projektu Zdraví 21, Aktivní senior a dalších nabízí seniorům širokou škálu aktivit, z nichž si každý senior zvolí, co mu vyhovuje. Senioři mají vysoké povědomí o těchto akcích, buď prostřednictvím propagačních materiálů, nebo předáváním si informací mezi sebou. Vysoké procento seniorů se stýká s vnoučaty a mají mezi sebou dobré vztahy. 21 % seniorů, kteří by se zapojilo do programu Senior jako dobrovolník ve školní družině ve městě Kopřivnici podle návrhu, což není zanedbatelné procento. Negativní reakce nebyly zaznamenány, pouze obavy z neznámého typu akce, obavy z vlastního selhání, obavy z reakcí okolí. Tyto obavy jsou zcela adekvátní a pochopitelné.

Práce ve školství obnáší spoustu činností a práce na dobrovolnické bázi. Vychovatelky se tak v 85% vyjádřily, že zkušenosti s dobrovolnictvím mají. Také 35,3 % z nich se podílí individuálně na různých dobrovolných aktivitách. Vzhledem k naplněným kapacitám v jednotlivých odděleních by 75 % vychovatelek uvítalo personální výpomoc při práci s dětmi a 60 % by si dovedlo představit spolupráci se seniory. Některé školní družiny již takto spolupracují. 15 % vychovatelek se ovšem obává, že by přítomnost někoho dalšího narušovalo běžný chod v jednotlivých odděleních školní družiny. Návrh programu Senior jako dobrovolník ve školní družině ve městě Kopřivnici shledalo zajímavým 75 % vychovatelek. Zapojení se do programu podle návrhu projevilo zájem 40 % z dotazovaných vychovatelek a 35 % nevyklučuje účast někdy v budoucnu. Vychovatelky si jsou vědomy s jejich aktivním přístupem k vytvoření konceptu programu podle návrhu.

7. Závěr

Předložený návrh programu Senior jako dobrovolník ve školní družině ve městě Kopřivnici byl předmětem výzkumu pro dosažení dílčího cíle, a to zjistit míru zájmu seniorů o dobrovolnickou práci s dětmi. Po seznámení respondentů s programem na školní rok a objasnění plánu, že 21% respondentů by se spíše zapojilo do programu, 38% spíše nezapojilo, nezapojilo 16 % a 25 % neví, zda by se zapojilo. Respondenti ve většině případů uvedli, že preferují jiné druhy aktivit nebo si netroufnou pracovat s dětmi. Vyslovili obavy o způsobu vedení akcí, organizaci, zodpovědnosti, z přístupu rodičů, z chování dětí vůči seniorům, atd.

Dalším dílčím cílem bylo zjistit, zda je zájem školních družin o spolupráci seniorů na jejich aktivitách s dětmi. Vychovatelky by personální výpomoc při práci s dětmi uvítaly a 60 % by si dovedlo představit spolupráci se seniory. Zapojení se do programu podle návrhu projevilo zájem 40 % z dotazovaných vychovatelek a 35 % nevylučuje účast někdy v budoucnu. Většina všech respondentů (vychovatelky i senioři) hodnotilo návrh programu jako smysluplný pro všechny zainteresované, tedy pro děti, vychovatelky i seniory.

Hlavním cílem výzkumu bylo ověření realizace programu Senior jako dobrovolník ve školní družině ve městě Kopřivnici podle návrhu. Ve výsledku se většina respondentů (vychovatelky a senioři) shodla, že navázání mezigeneračních vztahů, vzájemné obohacení hodnot, sebeuplatnění seniora jako podavatele životních zkušeností, dovedností a znalostí dětem, zpestření svou přítomností činnost ve školní družině je smysluplná činnost.

Návrh programu Senior jako dobrovolník ve školní družině ve městě Kopřivnici je tedy přijatelný pro vypracování podrobného projektu pro vytvoření spolupráce školních družin a seniorů ve městě Kopřivnici.

Práce je určena pro školní družiny města Kopřivnice, aktivní seniory a Město Kopřivnice. Jde o snahu navázat a zapojit se do Zdravotního plánu města Kopřivnice 2014-2016 (viz. Příloha č.4), konkrétně bod 5. Zdravější životní styl, bod 5.1. Podpora a motivace občanů k péči o zdraví, bod 5.2.1 (Zdravotní plán, 2014-2016, 22). Podpořit dobrovolnictví a charitativní činnosti napříč generacemi, v bodě 5.2.2 Podporovat mezigenerační aktivity. Jde o propojení dětí a aktivních seniorů v jednom místě a v jeden čas při různorodých činnostech.

8. Souhrn

Předmětem výzkumu této práce bylo ověření realizace návrhu programu Senior jako dobrovolník ve školní družině ve městě Kopřivnici. Jako cílová skupina byli osloveni aktivní senioři a vychovatelky školních družin. Pomocí polostrukturovaného dotazníku byla zjišťována míra zájmu seniorů pracovat s dětmi ve školní družině na bázi dobrovolnosti a míra zájmu spolupráce školních družin se seniory, jejich participace na vybraných aktivitách během školního roku. Na základě těchto šetření bylo zjištěno, zda program o spolupráci školní družiny a dobrovolné spolupráce podle návrhu je realizovatelný.

Teoretická část se zabývala problematikou stárnoucí populace, aktivním stárnutím a zároveň mezigeneračními vztahy. Další oblasti přehledu poznatků se zabývaly pojmem dobrovolnictví, oblastí dobrovolné činnosti a jeho právní rámec vůči spolupracujícím subjektům. Poslední část poznatků se týkala školní družiny jako volnočasové organizace, jejími cíli a formami a spolupráce s jinými subjekty.

Jako cílová skupina byli určeni aktivní senioři, kteří byli dotazováni při různých aktivitách pořádané Městem Kopřivnice a jinými organizacemi. Zde byl předpoklad ke kladnému přístupu k vyplňování dotazníku. Celkem bylo osloveno 142 respondentů, a to z důvodů dosažení validních 100 vyplněných dotazníků, které byly předmětem výzkumu, což je 70,4 %. Vychovatelek bylo osloveno 20, což je 100 %.

Z výzkumu vyplynulo, že s dobrovolnictvím mají zkušenosti senioři i vychovatelky. Program o spolupráci seniorů a školní družiny shledalo zajímavým 75 % vychovatelek. Zapojení se do programu podle návrhu projevilo zájem 40 % z dotazovaných vychovatelek a 35 % nevylučuje účast někdy v budoucnu. Z řady oslovených seniorů by se zapojilo do programu 21 %, což není zanedbatelné procento. Většina respondentů (vychovatelky i senioři) hodnotilo návrh programu jako smysluplný pro všechny zainteresované, tedy děti, vychovatelky i pro seniory. Návrh programu Senior jako dobrovolník ve školní družině ve městě Kopřivnici je tedy přijatelný pro vypracování podrobného projektu pro vytvoření spolupráce. Tento program má za cíl navázat na Zdravotní plán města Kopřivnice 2014-2016.

9. Summary

The research subject of this study was to verify implementation of the program Senior as a volunteer in after-school club in Kopřivnice town. Active seniors and governesses in school centers were the targeted group. Using semi-structured questionnaire I determined an interest rate of seniors to work with children in after-school club on a voluntary basis and interest rate cooperation school care with seniors, their participation in selected activities during the school year. Based on these investigations, it was found out that the program of cooperation after-school clubs and volunteering cooperation was implementable.

The theoretical part dealt with the problems of an aging population, active aging and intergenerational relationships. Other areas of survey researched a concept of volunteering, volunteering and its legal framework towards cooperative entities. The last part of the findings related to after-school clubs as a recreational organization, its objectives and modalities and cooperation with other entities. The target group appointed active seniors who were interviewed in various activities organized by the Kopřivnice Town and other organizations.

There was a prerequisite to a positive approach to filling out the questionnaire. A total of 142 interviews were questioned, in order to achieve 100 valid questionnaires that were the subject of research, which is 70.4 %. There were 20 asked governesses, which makes 100 % in total.

The research showed that both seniors and governesses had volunteering experience. Program of cooperation of seniors with youth centers was found interesting by 75 % of governesses. Involvement in the program have expressed interest in the proposal by 40 % of those surveyed governesses and 35% does not preclude participation in the future. A number of seniors surveyed would be involved in the program 21 %, which is not a negligible percentage. Most respondents (educators and seniors) reviewed the draft program as meaningful for all stakeholders, namely children, governesses for seniors. The suggested program Senior as a volunteer in after-school clubs in Kopřivnice town is then acceptable to develop a detailed project for the establishment of cooperation. This program is aimed to build a follow-up on the Health Plan 2014-2016 Kopřivnice town.

10. Referenční seznam

Agahi, N., Parker, M. G. (2005). *Ageing and Society. Are today's older people more active than their predecessors? Participation in leisure-time activities in Sweden in 1992 and 2002.*

Retrieved from the World Wide Web:

Balková, K. (2006). *Náměty pro školní družinu: deset projektů s konkrétními činnostmi.* Praha: Portál.

Bartoňová, L. (2013). *Závěrečná písemná práce: Význam pohybové aktivity dětí s ADHD ve školní družině.* Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

Bergerová, M. (2011). *Fundraising pro školy.* Praha: Spiralis.

Boström, A. (2003). *Lifelong learning, intergenerational learning and social capital: from theory to practice.* Stockholm: Institute of International Education, Stockholm University.

Retrieved from the World Wide Web:

http://scholar.google.cz/scholar_url?hl=cs&q=http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download%3Fdoi%3D10.1.1.198.7003%26rep%3Drep1%26type%3Dpdf&sa=X&scisig=AAGBfm06-OG0_nwC-

[VStiLmM5OVC5_UKiw&oi=scholar&ei=0M8xUYW9NKiM4gTo6YBY&ved=0CC4QgAMoATAA](http://scholar.google.cz/scholar_url?hl=cs&q=http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download%3Fdoi%3D10.1.1.198.7003%26rep%3Drep1%26type%3Dpdf&sa=X&scisig=AAGBfm06-OG0_nwC-VStiLmM5OVC5_UKiw&oi=scholar&ei=0M8xUYW9NKiM4gTo6YBY&ved=0CC4QgAMoATAA)

Center on Aging and Health. (1999). *The creativity and Aging Study.* Retrieved 20. 2. 2013 from the World Wide Web:

České noviny. (2011). *Lůžko v domově připadá na 31 seniorů, kapacita nebude prý stačit.*

Retrieved 25. 3. 2012 from the World Wide Web: <http://www.ceskenoviny.cz/domov/zpravy/670098>

Český statistický úřad. *Projekce obyvatelstva České republiky do roku 2065.* Retrieved from the World Wide Web: <http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/p/4020-09>

Český statistický úřad.(2009). *Senioři v ČR v datech. Kapitola 1 – Tabulky a grafy.* Retrieved 5. 4. 2012 from the World Wide Web:

Dublin.ie - Official portal website for the city of Dublin, Ireland.*Find primary schools in Dublin?* Retrieved from the World Wide Web: <http://www.dublin.ie>

Dvořáková, Z. a kol. (2007). *Management lidských zdrojů*. Praha: C. H. Beck.

European Approaches to Inter-Generational Lifelong Learning.(2008). Retrieved from the World Wide Web: file:///C:/Users/Admin/Downloads/final-report.pdf

Finkelstein, M. A., & Brannick, M. T. (2007). Publishes. Applying theories of institutional helping to informal volunteering: motives, role identity, and prosocial personality. *Social Behavior and Personality*. 35 (1), 101-114.

Fischer, T. (2008). *Mezigenerační učení v Evropě - politiky, programy, praktický návod: Závěrečná zpráva*. Retrieved from the World Wide Web:<http://www.eagle-project.eu/welcome-to-eagle/final-report.pdf/view>

Frič, P. a kol. (2001). *Dárcovství a dobrovolnictví v České republice*. Praha: NROS a AGNES.

Gobyová, J. (2012). *Zápis z Kulatého stolu SKAV a EDUin: Co nám může přinést mezigenerační vzdělávání?* Retrieved 20. 9. 2012 from the World Wide Web: http://www.zsmltu.cz/skav/wp-content/uploads/2012/10/KS_zapis_200912.pdf

Hájek, B. (2007). *Jak vytvořit vzdělávací program pro školní družiny*. Praha: Portál.

Hájek, B., Pávková, J. a kol. (2011). *Školní družina*. Praha: Portál.

Haškovcová, H. (2002). *Manuálek sociální gerontologie*. Brno: Institut pro další vzdělávání pracovníků ve zdravotnictví v Brně.

Hatton-Yeo, A. (2008). *The Eeagle toolkit for intergenerational activities*. Erlangen: University of Elangen-Nuremberg. Retrieved from the World Wide Web: <http://www.eagle-project.eu/welcome-to-eagle/the-eagle-toolkit-for-intergenerational-activities>

Hatton-Yeo, A. (2008). *EAGLE toolkit pro mezigeneračních aktivit* <http://www.eagle-project.eu/welcome-to-eagle/the-eagle-toolkit-for-intergenerational-activities>

Heřmánková, J., Macek, M. (2009). *Metodika pro podporu tvorby školního vzdělávacího programu ve školských zařízeních pro zájmové vzdělávání*. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR, Národní institut dětí a mládeže.

HESTIA-Národní dobrovolnické centrum (2015). *Články o dobrovolnictví*. Retrieved from the World Wide Web: <http://www.hest.cz/cs-CZ/o-hestia>

Holešovská, A. (2009). *Zájmová činnost ve školní družině*. Praha: Portál.
http://eprints.nottingham.ac.uk/10486/1/Cherri_Ho_EdD_Thesis_2008.pdf

<http://journals.cambridge.org/action/displayAbstract?fromPage=online&aid=350090&fileId=S0144686X05004058>

[http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/t/110033A864/\\$File/01_kap.pdf](http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/t/110033A864/$File/01_kap.pdf)

https://cahh.gwu.edu/sites/cahh.gwu.edu/files/downloads/NEA_Study_Final_Report_0.pdf

Huberty, J., Balluff, M., Beighle, A., Berg, K., Sun, J. (2009). *Club Possible: Feasibility of a Community Collaborative After-school Physical Activity Program for Children Ages 5-12 Years*. *Journal of Park & Recreation Administration*. Retrieved from the World Wide Web: http://www.academia.edu/3313419/Club_POSSIBLE_Feasibility_of_an_After_School_Physical_Activity_Program_for_Children_ages_5-12_Years

Cherri, H. CH. Y. (2008). *Intergenerational learning in Hong Kong: A narrative inquiry*. University of Nottingham. Retrieved from the World Wide Web: http://theses.nottingham.ac.uk/486/1/Cherri_Ho_EdD_Thesis_2008.pdf

Cherri, H. CH. Y. (2008). *Intergenerational Learning in Hong Kong: A Narrative Inquiry*. Retrieved from the World Wide Web:

Chrásková, M. (2007). *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Grada.

Jandourek, J. (2007). *Sociologický slovník*. Praha: Portál.

Kalina, K. (2008). *Terapeutická komunita*. Praha: Grada.

Kalvach, Z. (2011). *Křehký pacient a primární péče*. Praha: Grada

Kopřiva, K. (1997). *Lidský vztah jako součást profese: psychoterapeutické kapitoly pro sociální, pedagogické a zdravotnické profese*. Praha: Portál.

Langmeier, J., Krejčířová, D. (2006). *Vývojová psychologie*. Praha: Grada Publishing.

Larkin, E. (Winter 98/99). *Generations. The Intergenerational Response to Childcare and After-School Care*. Retrieved from the World Wide Web: <http://search.proquest.com/openview/24e2cee2ab065f586fc76054c53ef1e4/1?pq-origsite=gscholar>

Loučka, O. (2011/2012). Diplomová práce. *Právní rámec pro dobrovolnictví ve školských zařízeních*. Brno: Masarykova univerzita.

Matoušek, O. (2003). *Slovník sociální práce*. Praha: Portál.

Město Kopřivnice. (2013). *Sociální oblast*. Retrieved from the World Wide Web: http://www.koprivnice.cz/socialni_oblast/planovani_soc_sluzeb/zapis_ridici_skupina_3-2013.pdf,24

Město Kopřivnice. (2014). *Tiskové zprávy*. Retrieved from the World Wide Web: <http://www.koprivnice.cz/index.php?id=tiskove-zpravy-zdrave-mesto-koprivnice-2014>

Město Kopřivnice. (2015). *Akce pro seniory pokračují i letos*. Retrieved 23. 3. 2015 from the World Wide Web: <http://www.koprivnice.cz/index.php?tema=akce-pro-seniory-pokracuji-i-letos-tiskove-zpravy-koprivnice&tz=1311>

Město Kopřivnice. (2014). *Zdravotní plán města Kopřivnice na léta 2014-2016*. Retrieved from the World Wide Web: http://www.koprivnice.cz/urad/dokumenty/zdravotni_plan.pdf

Mikundová, B., Obrátilová, Z. (2008). *Střednědobý plán rozvoje sociálních služeb v Kopřivnici na období 2009-2012*. Retrieved from World Wide Web: file:///C:/Users/Admin/Downloads/6_plan_rozvoje_socialnich_sluzeb.pdf

MPSV. (2013). *Národní program přípravy na stárnutí na období let 2008 – 2012 (Kvalita života ve stáří)*. Retrieved 26. 1. 2013 from the World Wide Web: http://www.mpsv.cz/files/clanky/5045/starnuti_cz_web.pdf

MPSV. Články: *Madridský mezinárodní akční plán pro problematiku stárnutí 2002*. Retrieved from the World Wide Web: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/1205/madrid.pdf>

MPSV. Retrieved from the World Wide Web: <http://www.mpsv.cz>

MŠMT. (2002). *Metodický pokyn k postavení, organizaci a činnosti školních družin*. Retrieved 20. 11.2011 from the World Wide Web: <http://www.msmt.cz/mladez/metodicky-pokyn-k-postaveni-organizaci-a-cinnosti-skolnich-druzin>

MŠMT. (2002). *Metodický pokyn k postavení, organizaci a činnosti školních družin*. Retrieved from the World Wide Web: <http://www.msmt.cz/mladez/metodicky-pokyn-k-postaveni-organizaci-a-cinnosti-skolnich-druzin>

MŠMT. (2005). *Vyhláška č. 74/2005 Sb., o zájmovém vzdělávání*. Retrieved 15. 1. 2012 from the World Wide Web: <http://www.msmt.cz/mladez/vyhlaska-c-74-2005-sb-o-zajmovem-vzdelavani-ve-zneni>

MŠMT. (2009). *Vyhláška Ministerstva školství České republiky č. 74/2005 Sb., o zájmovém vzdělávání*. Retrieved from the World Wide Web: <http://www.msmt.cz/mladez/zajmove-vzdelavani-1>

Müllerová, M. (2011). *Dobrovolníci pro kulturu: dobrovolnická činnost v kulturních organizacích*. Praha: Česká kancelář programu Culture.

Müllerová, M. (2011). *Dobrovolníci pro kulturu: dobrovolnická činnost v kulturních organizacích*. Praha: Institut umění - Divadelní ústav.

Musilová, M. (2003). *Případová studie jako součást pedagogické praxe*. Olomouc: Univerzita Palackého.

MVCR. Retrieved from the World Wide Web: <http://www.mvcr.cz>

MVCR. *Zákon o dobrovolnické službě*. Retrieved from the World Wide Web: <http://www.mvcr.cz/clanek/dobrovolnicka-sluzba-500539.aspx>

Nakonečný, M. (1997). *Motivace lidského chování*. Praha: Academie.

National Association of Chronic Disease Directors. (2008). *The State of Mental Health and Aging in America Issue Brief 1: What Do the Data Tell Us?* Retrieved from the World Wide Web http://www.cdc.gov/aging/pdf/mental_health.pdf

Newman, S. (1989). *A history of intergenerational programs. Intergeneratioanl programs: Imperatives, strategies, impacts, trends*. Retrieved from the World Wide Web:

http://books.google.cz/books?hl=cs&lr=&id=KZ4JUIvosiYC&oi=fnd&pg=PA1&dq=A+History+of+Intergenerational+Programs.&ots=eh0cKJ7J8B&sig=FHmFvZx7DYtV-eX-QNo3MzWHNi8&redir_esc=y#v=onepage&q=A%20History%20of%20Intergenerational%20Programs.&f=false

Newman, S. (2006). Research and Intergenerational Studies. *Journal of Intergenerational Relationships*, 4(2), 111-114.

Newman, S., a Hatton-Yeo, A. (2008). *Mezigenerační učení a Příspěvky starších lidí*. *Stárnoucí horizonty*, 8 (8), 31-39.

Newman, S., Hatton-Yeo, A. (2008). *Intergenerational learning and the contributions of older people*. *Ageing Horizons*. Retrieved from the World Wide Web: http://dev.ageing.ox.ac.uk/system/files/ageing_horizons_8_newmanetal_ll.pdf

Newman, S., Ward, Ch. R., Smith, T. B., Wilson, J. O., McCrea, J. M., Calhoun, G., & Kingson, E. (1997). *Intergenerational Programs: Past, Present and Future*. USA: Taylor & Francis.

Novotný, J., Lukeš, M. (2008). *Faktory úspěchu nestátních neziskových organizací*. Praha: Economica.

Novotný, M., Stará, I. (2002). *Dobrovolníci v nemocnicích: metodický manuál pro zdravotnická a sociální zařízení*. Praha: Hestia.

Obst, O. (2006). *Manažerské minimum pro učitele*. Olomouc: Univerzita Palackého.

Pichaud, C., Thareau, I. (1998). *Soužití se staršími lidmi: praktické informace pro ty, kdo doma pečují o staré lidi, i pro sociální a kdo doma pečují o staré lidi, i pro sociální a zdravotnické pracovníky*. Praha: Portál.

Prášilová, M. (2009). *Vybrané kapitoly ze školského managementu pro pedagogické pracovníky*. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého.

Průcha, Jan. (2009). *Pedagogická encyklopedie*. Praha: Portál.

Rabušicová, M., Kamanová, L., Pevná, K. (2014). *Mezigenerační učení v prostředí komunit: koncept Mapování výzkumného terénu*. Retrieved from the World Wide Web: <http://hdl.handle.net/11222.digilib/130003>

Rheinwaldová, E. (1999). *Novodobá péče o seniory*. Praha: Grada.

Sak, P. (2009). *Vztahy mezi generacemi*. Retrieved 16. 6. 2009 from the World Wide Web: <http://blisty.cz/art/47414.html>

Sak, P. (2010). *Generace na přelomu věků*. Retrieved 26. 3. 2010 from the World Wide Web: <http://blisty.cz/art/51789.html#sthash.t4Bb9ZRz.dpuf>

Stanovy Asociace vychovatelů školských zařízení. Retrieved from the World Wide Web: <http://www.avsz.cz/stanovy>

Stuart - Hamilton, I. (1999). *Psychologie stárnutí*. Praha: Portál.

Šerák, M. (2009)). *Zájmové vzdělávání dospělých*. Praha: Portál.

Školský zákon. *Vyhláška o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních*. Retrieved from the World Wide Web: <http://www.msmt.cz/dokumenty/vvyhlaska-c-116-2011-sb-ktou-se-meni-vyhlaska-c-72-2005-sb>

Školský zákon. *Zákon o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání*. Retrieved from the World Wide Web: <http://www.msmt.cz/dokumenty/novy-skolsky-zakon>

Školský zákon. *Zákon o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání*. Retrieved from the World Wide Web: http://aplikace.msmt.cz/htm/zakonvlada28_8.htm

Štílec, M. (2004). *Program aktivního životního stylu pro seniory*. Praha: Portál.

Tošner, J. a kol. (2003). *Průvodce dobrovolnictvím pro neziskové organizace*. Praha: Hestia - Národní dobrovolnické centrum.

Tošner, J., Sozanská, O. (2002). *Dobrovolníci a metodika práce s nimi v organizacích*. Praha: Portál.

- Tošnerová, T. (2002). *Ageismus: průvodce stereotypy a mýty o stáří*. Praha: Ambulance
- Trusínová, R. (2012). Sociologický časopis. Věk jako zdroj sociální identity, 48 (1), 131-152.
- Týdeník školství. (2012). *Národní program přípravy na stárnutí na období 2013 až 2017*. Retrieved from the World Wide Web: <http://www.tydenik-skolstvi.cz/archiv-cisel/2012/25>.
- Učitel'ské noviny. (2010). *V družinách nejsou děti jen hlídány*. Retrieved from the World Wide Web: <http://www.ucitelskenoviny.cz/?archiv&clanek=5427>
- Vágnerová, M. (2007). *Vývojová psychologie II. Dospělost a stáří*. Praha: Karolinum.
- Vidovičová. (2005). Výzkum: Ageismus. Retrieved from the World Wide Web: <http://www.ageismus.cz/?m=3&lang=cz>
- Volonteuropa. Retrieved from the World Wide Web: <http://www.volonteuropa.eu>
- Volunteer.cz. *Avenue pro sociální transformace*. Retrieved from the World Wide Web: <http://www.volonteuropa.eu/event/7th-international-conference-on-volunteerism>
- Volunteer.cz. Retrieved from the World Wide Web: <http://www.volunteer.cz/the-european-year-of-volunteering>
- Volunteerism and Legislation. (2004). *Guidance Note* . Retrieved from the World Wide Web: <http://www.unv.org/en/news-resources/resources/on-volunteerism/doc/guidance-note-on-volunteerism.html>
- Wilkinson,R., Marmot, M., (2003). *Social Determinants of Health: The Solid Facts*. Denmark: World Health Organization.
- World Health Organization Retrieved from the World Wide Web: <http://www.who.int/research/en>

11. Přílohy

1. Návrh programu: Senior jako dobrovolník ve školní družině ve městě Kopřivnici
2. Dotazník I
3. Dotazník II

1. Návrh programu: Senior jako dobrovolník ve školní družině ve městě Kopřivnici

Návrh programu: Senior jako dobrovolník ve školní družině ve městě Kopřivnici

Název projektu: **Senior jako dobrovolník ve školní družině ve městě Kopřivnici 2015/2016**

Autor: **Lenka Bartoňová, ZŠ E. Zátopka, Kopřivnice**

Navrhovaní spolupracovníci a jejich pracoviště:

Dobrovolníci z řad seniorů Kopřivnici

Vytvořena databáze aktivních seniorů

Školní družiny ve městě Kopřivnici

Vytvořen seznam aktivních družin a seznam odpovědných vedoucích pro program.

Město Kopřivnice

Odbor sociálních věcí a zdraví

Jiřina Mikulenková – koordinátor projektu Aktivní senior

Ivana Rašková - koordinátor projektu Agenda 21

- koordinátor projektu Zdravé město

Subjekty města Kopřivnice

Dům dětí a mládeže

Skautské centrum Vanaivan

Sportoviště při ZŠ E. Zátopka, ZŠ Milady Horákové v Kopřivnici

ZŠ E. Zátopka Kopřivnice

Bubla ranč Kopřivnice

1. Stručné informace o projektu a návrh jeho řešení

Co: Senior jako dobrovolník ve školní družině ve městě Kopřivnici

Kdy: Školní rok 2015/2016

Kde: Město Kopřivnice

Proč: Pro aktivní seniory a jejich smysluplné trávení volného času

Navázání a utužování mezigeneračních vztahů, mezigenerační učení

Personální pomoc při práci s dětmi za účelem obohacení pedagogicko-výchovných činností

Jak: Participace na vypracovaném ročním plánu, na kterém se budou podílet školní družiny, které mají zájem se podílet se na celoročním programu, senioři, kteří mají zájem podílet se na programu celoročně nebo při vybraných aktivitách a subjekty, které byly osloveny a do programu budou také zapojeny.

Kdo: Senioři, děti školních družin, vychovatelky, odpovědný koordinátor odboru sociálních věcí Města Kopřivnice, odpovědní koordinátoři zúčastněných subjektů

2. Úvod do problematiky

Hlavním cílem této iniciativy je pomoci starším občanům zůstat déle aktivními, podílet se na chodu společnosti a předávat mladým své cenné zkušenosti, a to na bázi dobrovolnosti při různých společných aktivitách. Podpora intergenerační spolupráce a aktivní stárnutí je jednou z hlavních podmínek k dlouhodobému zachování zdraví, duševní pohody a soběstačnosti. Další přínos iniciativy je učení dětí respektu a úctě ke stáří, k hodnotám, které s věkem korespondují, a že i senioři mohou aktivně dělat to, co děti. Svou přítomností tak obohatí běžný chod školní družiny a jako dobrovolník se může podílet na přípravě nebo samotném průběhu činností.

Program je sestaven tak, aby se senior zapojil jako personální výpomoc, jako účastník týmu s dětmi, lektor, který si vede svou připravenou aktivitu. Jako návštěvník využije nabídky kroužků pro seniory.

3 Podrobný návod způsobu řešení

Seznámit s programem Senior jako dobrovolník školní družiny ve městě Kopřivnici vedoucí vychovatelky a ostatní vychovatelky, vedení školy, oslovit seniory. Oslovit Město

Kopřivnice a nastítnit jim cíle programu a dohodnout se na participaci. Vytvořit databázi seniorů, seznam školních družin a zajistit personální a finanční podporu. Navázat na Projekt Zdravé město Kopřivnice a zařadit tento program do Zdravotního plánu města Kopřivnice 2014-2016, bod:

5. Zdravější životní styl

5.2. Podpora společenské sounáležitosti

5.2.1 Podpořit dobrovolnictví a charitativní činnosti napříč generacemi.

V rámci tohoto Zdravotního plánu zapojit projekt Zdravá pětka (zdravé svačinky).

4. Úkoly pro splnění cíle

1. Oslovení školních družin ve městě Kopřivnici, jejich spádové oblasti.
2. Oslovení seniorů - prarodiče dětí ze školních družin, Klub seniorů, TJ Sokol a další.
3. Oslovení Města Kopřivnice – odbor sociálních věcí (finanční a organizační a jiná podpora).
4. Oslovení vedení škol (prostory, výběr kroužků, pedagogičtí pracovníci).
5. Oslovení subjektů a seznámení s programem – návrh spolupráce a podmínky.
6. Vytvořit realizační tým (vychovatelky, pracovník Města Kopřivnice, zástupci subjektů).
7. Vytvoření databáze seniorů.
8. Vytvoření seznamu školních družin.
9. Upravit plošný individuální program dle podmínek každé školy.
10. Vytvořit rozpočet projektu.
11. Sponzoring.
12. Zajištění materiálního vybavení.
13. Propagace.

5. Časový harmonogram projektu

Pořadí	Název aktivity	Doba trvání
1.	Oslovení všech zúčastněných skupin	Duben - květen 2015
2.	Vytvoření realizačního týmu, schválení projektu, kompetence	červen 2015
3.	Rozpočet, žádost o dotace, sponzoring, materiální zajištění,	červenec - srpen 2015
4.	Program – celoroční program, detailní obsahový program, info	srpen - září 2015
5.	Zajištění informací pro všechny zúčastněné	srpen- září 2015
6.	Realizace programu	školní rok 2015/2016
7.	Propagace a medializace programu	školní rok 2015/2016

6. Aspekty

6.1 Aspekty právní

Vycházet budeme ze zákona č. 198/2002 Sb., o dobrovolnické službě. Podle způsobu nastavení programu po dohodě s Městem Kopřivnice, školami a dalšími zúčastněnými subjekty se nabízí smluvní varianty:

- prospěšnost dobrovolnictví pro společnost je definováno jako individuální dobrovolnictví a neprobíhá na smluvním základě, v České republice se může vykonávat i mimo ni, a neplatí pro něj žádné věkové omezení. Vydává se potvrzení o vykonání dobrovolné činnosti, které bude dobrovolníkovi vydáno po dohodě dobrovolníka s organizací. Jedná se o dobrovolnictví neformální.

Pro organizovanou dobrovolnickou činnost (lze se domnívat, že v oblasti zájmového vzdělávání by výkon dobrovolné činnosti ve školském zařízení měl být výkonem organizovaného dobrovolnictví) by zákon měl předpokládat právní vztah založený smlouvou. Náležitosti smlouvy by pak měly být určeny zákonem. Týkají se pouze akreditovaných programů. Jedná se o dobrovolnictví formální. Vymezení dobrovolné činnosti lze od roku 2002 najít také v legislativě ČR.

Odpovědnost

Dobrovolníka je třeba pro výkon jeho činnosti pojistit, dobrovolník odpovídá pouze za škodu způsobenou úmyslně. K tomu možno doplnit, že organizace přebírá veškerou odpovědnost za škodu na majetku či zdraví, kterou způsobí dobrovolník při výkonu činnosti za předpokladu, že dobrovolník jednal s odbornou péčí a v dobré víře. Organizace by tak měla být ze zákona povinna pro dobrovolníka pojištění zajistit.

Tyto výše uvedené náležitosti budou předmětem jednání.

6.2 Aspekty sociální a psychologické

Program je připraven tak, aby se senior dobrovolník cítil potřebný, aby vypomohl vychovatelkám při dané činnosti, podělil se svými dovednostmi a znalostmi s dětmi. Svou přítomností obohatí běžný chod ve školní družině během školního roku nebo při vybraných akcích. Do některých aktivit se zapojí jako účastník, jako člen týmu s dětmi a mohl se tak pobavit při dovednostních a vědomostních disciplínách, sportovních soutěžích, výletech

a dalších. Tyto aktivity jsou přiměřené věku a schopnostem jak dětí mladšího školního věku tak seniorům. Činnost školní družiny může také obohatit svými názory, zkušenostmi, může vnést další nápady. Jako forma poděkování za účast na programu, práci s dětmi, trpělivost, překonávání problémů jsou pro seniory dobrovolníky nabídnuty kroužky. Ty nabídne škola, a to svými prostory a pedagogickými pracovníky. Během školního roku si tedy senioři mohou vybrat činnost, která jim bude blízká a může ji pravidelně provádět v příslušném kroužku. Na konci programu obdrží senior dobrovolník certifikát Senior dobrovolník pro děti.

6.3 Aspekty ekonomické

Žádost o dotaci z Moravskoslezského kraje v rámci projektu místní Agendy 21 a projektu Zdravotní plán města Kopřivnice 2014 – 2016.

Finance:

- úvazky pro pedagogické pracovníky na kroužky pro seniory
- příspěvek na jednorázové akce delší než dvě hodiny (program v daných subjektech)

7. Monitoring

Bude proveden zápis z jednotlivých akcí, prezenční listiny, fotodokumentace, závěrečná zpráva. O tomto programu podporovaném Městem Kopřivnice za účasti vybraných školních družin a zapojených subjektů bude širokou veřejnost průběžně informovat Kopřivnické noviny, Kabelová televize Kopřivnice a Moravskoslezský deník.

8. Sponzoring

Žádost na sponzorování akcí dětí školních družin a seniorů. Jedná se dodání zdravých svačín a nápojů z projektu Zdravá pětka Nadačního projektu Albert, který je zaměřen na zdravý životní styl, především v oblasti zdravého stravování. Poskytují školám vzdělávací program a žáky seznamuje se zásadami zdravého stravování.

9. Celoroční program

Schůzka – senioři budou seznámeni s celoročním programem všech školních družin, které se do programu zapojily. Celoroční program je v souladu s ŠVP příslušné školy. Některé nabízené aktivity se tedy mohou lišit. Jednorázové akce vícehodinového charakteru se jsou pro všechny družiny stejné. Bude stanoven jeden termín akce nebo si každá družina určí svůj

termín akce po domluvě s příslušným subjektem. Časově a tematicky by měl spadat do příslušného měsíce. Individuální činnosti, kterých se senioři zúčastní, si školní družiny vytvoří samostatně jako měsíční plán. Každá školní družina bude mít své portfolio, aby se senior dozvěděl, jak je daná družina tematicky zaměřená, čím je zajímavá a předloží svůj roční plán. Senioři si pak vyberou, který program nebo která školní družina je mu sympatická. Poté proběhne schůzka, školní družina seznámí své dobrovolníky z chodem školní družiny, s celoročním a poté měsíčním plánem. Dále se na škole dohodnou, které z nabízených kroužků budou navštěvovat. Seznam kroužků a jejich vedoucích a uživatelů bude k dispozici vedení školy, školní družině a pracovníkovi Města Kopřivnice.

9. Doporučení pro praxi

Je vhodné, aby si senior zvolil jednu školní družinu během jednoho školního roku a s tou spolupracoval. Seznámí se s dětmi, vychovatelkami, běžným chodem v družině, s programem.

Vychovatelka, která dohlíží na průběh programu, si vždy před akcí ověří účast daného seniora dobrovolníka. V záloze by měl být náhradník. Program je ovšem nastaven tak, že pokud by senior dobrovolník nedorazil, samotný program to neohrozí. Zvolí se jiná personální výpomoc nebo se akce přesune na jiný termín.

10. Aktivity

Příklady činností, na kterých se senior dobrovolník může během roku podílet.

- Společné čtení (předčítání, projekt Čtení pomáhá)
- Tvořivé dílny
- Vycházky
- Skautské centrum Vanaivan (posilování vlastním tělem)
- Discgolf
- Výlet do okolí
- Cvičení s ovebally, jóga
- divadlo

11. Celoroční program

Aktivita	Měsíc	Program	Místo konání	Pořadatel	Čas	Senior P Senior U Senior L	Finance	Sponzoring
Seznamovací párty	Září	Seznamovací hry Dovednostní disciplíny Hudba Občerstvení ZS	Hřiště ŠD tělocvična	ŠD, Rádio Orion	2,5h	P, U	-	Rádio Orion Zdravá pětka
Bramboriáda	Říjen	Dovednostní disciplíny	Hřiště ŠD Tělocvična	ŠD	2h	P, U	ŠD	-
Podzim života	Listopad	Projektové odpoledne (rodokmeny, koláže, povídání na téma, hudba)	Prostory ŠD	ŠD	2h	P, U, L	ŠD	-
Vánoční jarmark	Prosinec	Výrobky na vánoční prodejní jarmark	Prostory ŠD	ŠD	2h	L, U	ŠD	Optys Nový Jičín
Jóga smíchu	Leden	Host – lektorka (cvičení kombinující řízený smích s hlubokým jógovým dýcháním a se strečkinkem) – 2 skupiny	Prostory ŠD	ŠD	1h	U	Město Kopřivnice, SRPŠ	-
Karneval	Únor	Rej masek, diskotéka, ceny, občerstvení	Tělocvična	ŠD, DDM	2h	P	SRPŠ	Zdravá pětka
Jarní výstava	Březen	Jarní tvoření, velikonoční tradice, výrobky na výstavu	Prostory ŠD	ŠD	2h	L, U	ŠD	-
Zdravá pětka	Duben	Host – praktická a teoretická část na téma:	Prostory ŠD	ŠD	2h	U, P	Zdravá pětka	-

		Zdravý životní styl, zdravé stravování Občerstvení 2 skupiny						
Lašská naučná stezka	Květen	Výlet po stezce, Plnění úkolů, zdravá svačinka	Okolí Kopřivnice	ŠD	3h	U, P, L	-	Zdravá pětka
Indiánský den	Červen	Program s indiánskou tematikou ohniště koně zdravá svačinka	Bubla ranč Kopřivnice	ŠD	4h	U, P, L	Celoroční sběr papíru SRPŠ	Zdravá pětka

Legenda: U – účastník P – pomocník L - lektor

12. Kroužky

Příklady kroužků, které školy mohou nabídnout

- keramika
- počítačová gramotnost
- cvičení
- jazyky
- sbor
- šachy

2. Dotazník I

1. Pohlaví:

2. Věk:

3. Vzdělání

- a) základní
- b) vyučen/na
- c) střední, všeobecné nebo odborné
- d) vysokoškolské

4. Žiji

- a) sám
- b) s partnerem
- c) s rodinou
- d) v domově důchodců nebo pečovatelském domě

5. Nejraději trávím volný čas

- a) sledováním TV
- b) s domácím mazlíčkem
- c) s přáteli
- d) s rodinou
- e) četbou
- f) kulturou
- g) pohybovou aktivitou

6. Myslíte si, že je v Kopřivnici dostatek institucí, které nabízí možnosti pro trávení volného času seniorů?

- a) ano
- b) ne
- c) nevím

7. Umíte některé jmenovat?

- a) ano
- b) ne
- c) nevím

8. Máte vnoučata?

- a) ano
- b) ne

9. Trávíte se svými vnoučaty volný čas

- a) jen při rodinných příležitostech
- b) 1 x měsíčně
- c) 1 x týdně
- d) víckrát týdně

10. Chodili nebo chodí vaše vnoučata do školní družiny?

- a) ano
- b) ne
- c) nevím

11. Máte zkušenosti s dobrovolnictvím?

- a) ano
- b) ne

12. Seznamte se, prosím, s návrhem programu Senior jako dobrovolník ve školní družině ve městě Kopřivnici. Měli byste zájem zapojit se do takového programu?

- a) spíše ano
- b) spíše ne
- c) ne
- d) nevím

3. Dotazník II

1. Máte zkušenosti s dobrovolnickou činností?

a) ano

b) ne

2. Uvítali byste personální výpomoc při určitých aktivitách ve školní družině?

a) ano

b) ne

c) nevím

3. Umíte si představit seniora jako dobrovolníka ve školní družině?

a) ano

b) ne

c) nevím

4. Přečtěte si, prosím, návrh programu Senior jako dobrovolník ve školní družině ve městě Kopřivnici. Zdá se Vám tento návrh zajímavý?

a) ano

b) ne

c) nevím

5. Měla by vaše školní družina zájem o tento program?

a) ano

b) ne

c) nevím